ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 8 (2534)
ПЯТНІЦА
19
лютага 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

23 ЛЮТАГА—ДЗЕНЬ САВЕЦКАЙ АРМІІ І ВАЕННА-МАРСКОГА ФЛОТУ

АБАРОНЦАМ РАДЗІМЫ—СЛАВА!

Кінаархівы краіны захоўваюць 3,5 мільёнаў метраў стужкі з дакументальнымі здымкамі вайны—плён герагічнай, самаахвярнай працы 243 аператараў, якія вельмі часта выконвалі свой абавязак кіналетапісцаў пад агнём праціўніка, у акопах пярэдняга краю, у кабіне самалёта-бамбардзіроўшчыка або на борце атакуючага тарпеднага кацера...

Першым аб'ектам увагі, на які было скіравана вока кінакамеры, заўсёды быў чалавек з ружжом, савецкі салдат, адданы і вынаходлівы, пяшчотны і справядлівы, шчыры, сумленны. Яго мы бачым на буйных і агульных планах большасці з тых мільёнаў метраў стужкі. Мінаюць гады, а ён жыве—кідаецца ў атаку, уступае ў паядынак з танкам, штурмуе паверх за паверхам дом, падае пад куляй, чытае лісты з роднай вёскі, дэсантуецца ў тыл ворага...

Рэжысёр аб'яднання «Летапіс» студыі «Беларусьфільм» Барыс Саракатунаў па сваім сцэнарыі зрабіў дакументальны фільм «Бронзавы салдат», куды ўвайшлі кадры ваеннай пары, асэнсаваныя ў ярка перададзеным тэматычным ключы, ад якога і назва стужкі—подзвіг радавога салдата на вайне.

Вы бачыце кадры з новага фільма творчага аб'яднання «Летапіс». Рэцэнзію чытайце на стар. 8.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

З мэтай найбольш поўнага задавальнення духоўных патрэбнасцей народа забяспечыць далейшае развіццё друку, тэлебачання, радыё, літаратуры і мастацтва, умацаванне матэрыяльна-тэхнічнай базы ўстаноў культуры. Палепшыць якасць радыёперадач і тэлевізійных перадач.

Прадугледзець далейшае павелічэнне выпуску кніг, тыражоў газет і часопісаў, забяспечыўшы далейшае паляпшэнне іх афармлення і тэматыкі, развіваць сетку кінатэатраў і кінаўстановак.

Забяспечыць укараненне ў паліграфічную прамысловасць і кінапрамысловасць навейшага абсталявання, новых матэрыялаў, паперы, кінаплёнкі.

Звярнуць асаблівую ўвагу на ўдасканаленне сістэмы культурнага абслугоўвання

ПЛЕНУМ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

13 лютага 1971 года адбыўся пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі.

Пленум ЦК КПБ прыняў пастанову аб унясенні на абмеркаванне XXVII з'езда КП Беларусі пытання «Аб праекце Дырэктыў XXIV з'езда КПСС па пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады». Дакладчык — Старшыня Савета Міністраў БССР тав. КІСЯЛЁЎ Ц. Я.

У сувязі з маючым адбыцца абмеркаваннем на з'ездзе КПБ праекта Дырэктыў па пяцігадовым плане пленум ЦК КПБ вырашыў перанесці дату склікання XXVII з'езда КП Беларусі на 22 лютага 1971 года.

Іван ШАМЯКІН

ДУМКІ ПЕРАД З'ЕЗДАМ

Праз тры дні камуністы Савецкай Беларусі пачнуць свой XXVII з'езд.

З'езды партыі — гэта прадстаўнічыя форумы для сур'ёзнага, грунтоўнага, дзелавога абмеркавання важнейшых пытанняў жыцця партыі і краіны, для падвядзення вынікаў і выпрацоўкі новых планаў, новых дырэктыў па ўсіх аспектах унутранага і міжнароднага жыцця.

Даўно ўжо стала традыцыяй, што савецкія людзі ўспрымаюць з'езды ленінскай партыі, як урачыстасць, як свята. І гэта натуральна. З'езды партыі, якая прысвячае ўсю сваю дзейнасць клопатам пра мір і шчасце народа, якая вядзе наперад ад перамогі да перамогі, як бы ўзводзяць усіх нас, членаў партыі і беспартыйных працаўнікоў, на новую вышыню, на новы рубеж. З гэтай вышыні адкрываецца той шлях, які пройдзены, і гэтак жа шырока і далёка праглядваецца дарога, па якой належыць пайсці заўтра, відны ўсе вяршыні, якія трэба будзе браць працоўным штурмам. Радасная гэтая мірная дарога! Аззяючыя на сонцы вышыні не палохаюць, а натхняюць, нараджаюць энтузіязм, узнімаюць бадзёрасць і радасць.

Вышыні гэтыя — толькі што апублікаваны праект Дырэктыў XXIV з'езда КПСС па новым пяцігадовым плане.

Я чытаў праект, як паэму. Амаль кожнае палажэнне, кожная лічба наводзіць нашага брата, пісьменніка, на глыбокі роздум, на абагульненні і адначасна вобразную канкрэтызацыю — пераносіць гэтыя лічбы на жыццё людзей, герояў нашых кніг, п'ес, сцэнарыяў, на параўнанні з мінулым, на асэнсаванне сучаснасці і на ўяўленне таго, якім будзе жыццё людзей у бліжэйшым будучым і як адпаведна зменіцца іх псіхалогія. Я ўпэўнены, што не аднаго мяне, але, бадай, кожнага з маіх калег Дырэктывы прымусілі задумацца над вобразамі нашых твораў, якія з'явяцца на гэтым новым гістарычным рубяжы камуністычнага будаўніцтва — пасля XXIV з'езда КПСС.

Даволі прыгадаць, што гаворыцца ў Дырэктывах пра **галоўную задачу** пяцігодкі. Яна **«заключаецца ў тым, каб забяспечыць значны ўздым матэрыяльнага і культурнага ўзроўню жыцця народа на аснове высокіх тэмпаў развіцця сацыялістычнай вытворчасці, павышэння яе эфектыўнасці, навукова-тэхнічнага прагрэсу і паскарэння росту прадукцыйнасці працы»**. (Падкрэслена ў праекце Дырэктыў).

Бясконца многа можна пісаць пра тое, што зроблена ў мінулую пяцігодку, заданні якой перавыкананы. Яшчэ больш — пра тое, што будзе рабіцца ў новай пяцігодцы, як гэта зменіць і аблічча зямлі, і псіхалогію людзей. Але ў сувязі з роздумам над праектам Дырэктыў, мне прыгадваецца самае блізкае — Дні літаратуры на Магілёўшчыне, якія мы правялі на тым тыдні. Нехта можа здзівіцца: што да чаго? Якое дачыненне да пяцігадовага плана маюць літаратурныя выступленні дваццаці пісьменнікаў? Дачыненне маюць нашы ўражанні, сустрэчы з людзьмі, усё тое, што мы ўбачылі і пачулі. Прызнаюся, трошкі рабілася нават няёмка, як мае калегі ахалі пасля агляду лаўсанавага камбіната: «Ды гэта ж прадпрыемства будучага! Такое нават усвядоміць цяжка!».

Няёмка было ад таго, што большасць з нас толькі ў сувязі з Днямі літаратуры здолелі пазнаёміцца з гэтым цудам навукова-тэхнічнай рэвалюцыі.

Жыццё калгаснай вёскі — без выхвалення кажу — я ведаў. Але і там на гэты раз я адчуў сябе ніякавата. За два-тры гады, калі пісаў на гісторыка-рэвалюцыйныя тэмы, мае ўяўленні пра вёску адсталі. Але я перажыў незабыўныя хвіліны радасці і ўзнёсласці, гонару за маю партыю, калі ў далёкіх сёлах Слаўгарадчыны і Быхаўшчыны глядзеў у твары калгаснікаў, школьнікаў, на іх вопратку, на тое, як яны раскуплялі кнігі і шкадавалі, што кніжак на ўсіх не хапала. Уразіла нават такая дэталь. Я помню, як раней у калгасах збіраліся на розныя сходы, лекцыі, даклады. У калгасе імя Максіма Горкага Слаўгарадскага раёна сустрэча была прызначана на дванаццаць дня, мы прыехалі за пятнаццаць мінут, і я ахнуў: клуб быў паўнюткі, палавіна людзей стаяла і выстаяла паўтары гадзіны, пакуль выступалі пісьменнікі. Думаю, гэтыя дэталі красамоўна сведчаць пра тыя зрухі, якія адбыліся ў псіхалогіі калгасніка, у яго культурных патрэбах.

Калгас імя Куйбышава Слаўгарадскага раёна пакуль што самы звычайны, сярэдні. Але вось што адбылося ў ім за апошнюю пяцігодку: у 1965 годзе — ураджайнасць была 5 цэнтнераў з гектара, у 1970 — ужо 25, рост у пяць разоў. Вытворчасць малака вырасла таксама амаль у пяць разоў. На сустрэчы нам назвалі некаторыя лічбы дабрабыту і культуры: у калгаснікаў больш ста матацыклаў і... 330 тэлевізараў. Дальбог, мяне нават спалохала такая колькасць тэлевізараў. А ці будуць чытаць літаратуру пасля такога насычэння тэлевізарамі? Ва ўсякім разе, яшчэ мацней пацвердзілася думка аб неабходнасці нам, пісьменнікам, разам з работнікамі тэлебачання шукаць новыя формы тэлевізійнай прапаганды літаратуры.

Ды хіба толькі гэтыя, тыпова прафесійныя думкі ўзніклі ў мяне, як, напэўна, і ў кожнага з маіх сяброў, у выніку гэтых цікавых сустрэч? У час сустрэчы з воінамі мы пазнаёміліся з людзьмі і тэхнікай, якая стаіць на варце нашай мірнай працы. І гэта быў як бы падагульняючы і самы ўдарны акорд у радаснай сімфоніі багатых уражанняў, якія дала кожнаму з нас паездка толькі па адной вобласці нашай рэспублікі, праслаўленай на ўвесь свет ратнымі і працоўнымі подзвігамі народа, імя якому — беларусы, народа, што заўсёды быў верны ленінскім ідэям, які ўпэўнена ішоў і далей пойдзе па шляху, азораным святлом гэтых ідэй, за роднай партыяй.

З такімі думкамі пра вынікі восьмай пяцігодкі, пра Дырэктывы па новым пяцігадовым плане, пра самую апошнюю паездку і сустрэчы з людзьмі, пра свой пісьменніцкі партыйны абавязак — іду я, дэлегат, на XXVII з'езд Камуністычнай партыі Беларусі.

Уладзімір ЮРЭВІЧ

ВЕЛІЧНЫЯ ПЕРСПЕКТЫВЫ

ЦЭНТРАЛЬНЫ Камітэт нашай партыі абвясціў для ўсенароднага абмеркавання праект дырэктыў па дзевятай пяцігодцы. Як галоўную задачу дырэктывы фармулююць новы значны ўздым матэрыяльнага і культурнага ўзроўню жыцця народа. Падмуркам для гэтага ўздыму, моцнай апорай стануць яшчэ больш высокія тэмпы развіцця сацыялістычнай вытворчасці, навукова-тэхнічны прагрэс і паскарэнне росту прадукцыйнасці працы.

Праца на карысць народа — што можа быць больш радасным, больш пачэсным! І калі гэтая праца навукова арганізавана, тэхнічна забяспечана, яна прыносіць не толькі матэрыяльнае, але і маральнае задавальненне. Праца, памножаная на веды — практычныя і тэарэтычныя — складае галоўны клопат нашага сучасніка. І яго, няўрымслівага ў імкненні да ведаў, хацелася б часцей сустракаць у творах мастацкай літаратуры.

На XXIV з'ездзе партыі сярод іншых пасланцоў ад камуністычнай арганізацыі Беларусі будзе і камбайнер саўгаса «Канстанцінава», што на Мядзельшчыне, Эдуард Ціхі. Пятнаццаць гадоў трымае ён стырно палявога карабля і за высокую працавітасць носіць званне Героя Сацыялістычнай Працы. Яго працавітасць вымяраецца не столькі гектарамі ўбранай плошчы і цэнтнерамі сабранага ўраджаю, колькі бескарыслівым імкненнем навучыць так працаваць іншых. Не зважаючы на гады, Эдуард Ціхі вучыцца завочна ў інстытуце і паспявае вучыць другіх — ён на чале саўгаснай школы камбайнераў рыхтуе вартую сабе змену. Новыя вышыні на працоўным фронце сёння не заваюеш без глыбокага ведання сваёй справы.

Камуніст з Мядзельшчыны, хлебароб Эдуард Ціхі прагаласуе на з'ездзе за новы пяцігадовы план як упаўнаважаны працавітай Беларусі. Планы 1971 — 1975 гадоў — планы нашай партыі — планы народа. За іх выкананне будзе змагацца кожны працаўнік, дзе б ён ні быў — за стырном, у полі, на будоўлі, у лабараторыі. Паказаць працаўніка нашага часу ў новым стваральным парыве — адна з надзённых задач беларускай літаратуры.

КАМПАЗІТАР і сучаснасць, месца кампазітара ў сённяшнім бурлівым дні — пра гэта ішла прынцыповая і дзелавая гаворка на адкрытым партыйным сходзе, прысвечаным надыходзячаму XXIV з'езду КПСС, у Саюзе кампазітараў БССР.

Творчасць беларускіх кампазітараў сягнула далёка за межы рэспублікі. Беларускім кампазітарам ёсць чым ганарыцца, ёсць чым радавацца.

— Асабліва плённым быў для нас мінулы, 1970 год, год ленінскага юбілею, — адзначыў у сваім дакладзе старшыня праўлення Саюза Р. Шырма. — Нават простае пералічэнне твораў, якія летась упершыню прагучалі з опернай сцэны, у канцэртных залах, даюць уяўленне аб сапраўдным размаху і глыбіні кампазітарскай думкі, аб багацці нашай сённяшняй музычнай культуры. У нас значныя дасягненні ў сімфанічным і вакальна-сімфанічным жанрах. У нас з'явіліся новыя оперы і балеты, інструментальныя канцэрты, песні і хоры.

Дакладчык называе кампазітараў, якія сустрэлі ленінскі юбілей новымі змястоўнымі творамі. Гэта — Л. Абеліёвіч, М. Аладаў, Ул. Алоўнікаў, А. Багатыроў, Г. Вагнер, Я. Глебаў, Ю. Семяняка, І. Лучанок, Д. Смольскі, С. Картэс, А. Янчанка і многія іншыя.

Пераважная большасць членаў нашага кампазітарскага цэха, у тым ліку і моладзь, — падкрэслівае дакладчык, — пішуць музыку ў лепшых традыцыях рускай і савецкай музычнай класікі. Наш лозунг — народнасць. Наш дэвіз — сучаснасць. Усё лепшае ў мастацтве, музыцы — ад народа. Усё лепшае, што створана ў мастацтве, музыцы — для народа. Таму вартасць і значэнне мастацтва вызначаецца ў першую чаргу тым, наколькі яно адпавядае патрэбам часу, як служыць яно народу, дапамагае выхоўваць новага чалавека.

Р. Шырма заўважае, што ў наш век касмічных караблёў і электронна-вылічальных машын, мы шмат гаворым і пішам пра тэхнічны прагрэс. Гэта, вядома, заканамерна. Але часам мы забываем аб творцах гэтага прагрэсу, аб простых людзях, аб іх духоўным свеце, хаця выхаванне, фарміраванне гэтага свету — задача куды больш складаная, чым, скажам, стварэнне самай дасканалай машыны. Вось тут і павінен сказаць сваё слова мастак, у дадзеным выпадку — творца музыкі.

...Музыка. Як нараджаецца яна? Відаць, гэта адна з самых таямнічых загадак чалавечай сутнасці, чалавечага розуму. Ясна толькі, што нараджаецца музыка не на пустым месцы. Талент? Так. Але і талент павінен чымсьці жывіцца. І сіла тален-

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

АБ УЗНАГАРОДЖАННІ «ЛИТЕРАТУРНОЙ ГАЗЕТЫ» ОРДЭНАМ ЛЕНІНА

За заслугі ў развіцці савецкай літаратуры і актыўны ўдзел у камуністычным выхаванні працоўных узнагародзіць «ЛИТЕРАТУРНУЮ ГАЗЕТУ» ордэнам ЛЕНІНА.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. ПАДГОРНЫ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэмль,
15 лютага 1971 г.

насельніцтва, завяршыць ў асноўным стварэнне дамоў культуры ў раённых цэнтрах і культурна-асветных устаноў ва ўсіх буйных населеных пунктах.

Палепшыць забяспячэнне кваліфікаванымі кадрамі культурна-асветных устаноў і ўстаноў мастацтва, павысіць іх ролю ў грамадска-палітычным жыцці і арганізацыі вольнага часу насельніцтва.

(З праекта ЦК КПСС «Дырэктывы XXIV з'езда КПСС па пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады»).

НАШ ЛОЗУНГ— СУЧАСНАСЦЬ, НАШ ДЭВІЗ— НАРОДНАСЦЬ

Партыйны сход у Саюзе кампазітараў БССР

ту, як і сіла Антэя, у сувязі з зямлёй. Мастак не можа ствараць па-сапраўднаму, не будучы ўвесь час у самай гушчыні жыцця, не адгукаючыся на ўсё, што хвалюе яго сучаснікаў.

Павінна існаваць нейкая ўнутраная струна, унутраны камертон (не флюгер — камертон), чуйна настроеныя на тое, што адбываецца ў жыцці. А настройка гэта — ад грамадскай пазіцыі мастака, ад яго сумлення, пачуцця адказнасці перад радзімай, перад партыяй.

Пра гэта шмат гаварылася і ў дакладзе, і ў спрэчках. Называлася імя кампазітара Уладзіміра Алоўнікава, які ў апошні час напісаў некалькі ўдалых твораў на рабочую тэматыку. Папярэднічала гэтаму настойлівае вывучэнне жыцця аднаго з заводскіх калектываў сталіцы. І ў той жа час у творчасці некаторых кампазітараў можна наглядаць пэўную страту пачуцця злабадзённасці, сучаснасці. На гэта звярнуў увагу ў сваім выступленні на сходзе намеснік міністра культуры рэспублікі Ю. Міхневіч. Ён пералічыў пяць ці шэсць буйных музычных твораў, на якія з Міністэрствам культуры БССР падпісаны дагаворы, і з іх толькі адзін ці два звязаны з барацьбой, змаганнем, стваральнай працай савецкіх людзей.

Было б, мабыць, смешна вызначаць кожнаму кампазітару кола тэм, на якія ён павінен ствараць музыку. Але павінна існаваць нейкае пачуццё меры. Відаць, ніхто б не зразумеў кампазітара Аляксандрава, які б у трывожныя дні сорак першага ўзяўся не за «Свяшчэнную вайну», а, скажам, за аперэтку з жыцця маркізаў.

Калі з творчасці таго ці іншага мастака раптам пачынаюць выпадаць матывы сучаснасці. сучаснасці ў шырокім разуменні гэтага слова (бо Айчынная вайна — гэта таксама сучасная тэма), гэта не можа застацца незаўважаным.

Сакратар партыйнай арганізацыі саюза А. Ракава прывяла такі прыклад. Нядаўна з Масквы прыязджаў прадстаўнік праўлення Саюза кампазітараў СССР, які хацеў выбраць некалькі твораў на ваенна-патрыятычную тэму. Але, на жаль, значных новых твораў, твораў высока-мастацкіх, высокага патрыятычнага гучання, аказалася ў беларускіх кампазітараў мала.

У дакладзе і многіх выступленнях падкрэслівалася, што ў нас ствараецца вельмі мала добрай музыкі для дзяцей і юнацтва. Але прырода, як кажуць, не церпіць вакуума. У клубах, на танцпляцоўках, бывае, гучыць нізкапробная музыка, юнакі і дзяўчаты спяваюць песні вельмі сумніцельнага паходжання. Наогул, музычнае, эстэтычнае выхаванне падрастаючага пакалення аддаецца, бывае, на водкуп выпадковым людзям. К. Цесакоў расказаў, што ў буйнейшым рэспубліканскім піянерскім лагеры, як яго называюць «беларускім Артэку», музычны кіраўнік — чалавек, які не мае і пачатковай музычнай адукацыі. Тым не менш, дзеці спяваюць песні яго сачынення, песні нікуды не вартыя па мастацкіх вартасцях.

Кампазітар закончыў новы твор. Вось тут, мабыць, пачынаецца сапраўднае хваляванне. Як успрымуць новы твор слухачы? І наогул, які ён, гэты шлях ад творчай майстэрні да канцэртнай залы? Па ідэі, «дабро» ў свет павінен даць саюз. З гэтай мэтай тут праводзяцца праслухоўванні і абмеркаванні новых музычных твораў. Але ці ўсіх? На жаль, не. Пра гэта гаварылі ў сваіх выступленнях музыказнаўцы А. Ракава і В. Сізко. Звычайна такія абмеркаванні адбываюцца на музычных «серадах», але выконваюцца на іх, як правіла, творы малых форм — песні, інструментальныя п'есы. Творы ж буйных жанраў застаюцца па-за ўвагай. Так амаль ніводнага разу на «серадах» не гучала харавая музыка, не кажучы ўжо пра сімфанічную. Амаль ніколі ў саюзе не абмяркоўваюцца лібрэта опер і балетаў.

Вялікая размова на сходзе зайшла аб стане музычнай крытыкі. На крытыцы ляжыць вялікая адказнасць. Па сутнасці, яна фарміруе грамадскую думку.

— Мэта крытыкі — дапамагчы кампазітару, сказаць яму праўду, — заўважыў Ю. Міхневіч. — Але пры любых умовах крытыка павінна быць таварыская і добразычлівая. Хацелася б, каб, прад'яўляючы сур'ёзныя патрабаванні да таго ці іншага твора, крытыкі ўмелі б парадавацца кожнай новай рабоце.

Пра гэта гаварыла і музыказнаўца Л. Мухарынская, якая не пагадзілася са шмат якімі аспектамі рэцэнзіі Т. Шчарбаковай на оперу Ю. Семянякі «Зорка Венера» ў газеце «Літаратура і мастацтва».

Л. Мухарынская заўважыла, што не падзяляе адмоўных адносін крытыкі і да оперы М. Аладава «Андрэй Касценя», што опера гэтая ў многім заслугоўвае станоўчай ацэнкі.

Шмат гаварылася на сходзе аб папулярызацыі беларускай музыкі.

— Нядаўна мне давялося пабываць на педагагічнай канферэнцыі Фрунзенскага раёна сталіцы, — расказала В. Сізко. — Тэма канферэнцыі была вельмі цікавая: «Роля музыкі ў камуністычным выхаванні моладзі». Але ў час гутаркі з настаўнікамі, а гэта былі школьныя настаўнікі спеваў, высветлілася, што яны вельмі слаба ведаюць беларускую музыку.

Былі выказаны папрокі ў адрас тэлебачання, радыё, якія пакуль што слаба папулярызуюць беларускае музычнае мастацтва.

Многа магла зрабіць у гэтым напрамку і музычная рэдакцыя выдавецтва «Беларусь».

— Зараз рыхтуецца серыя манаграфій аб творчасці беларускіх кампазітараў, — гаворыць К. Цесакоў. — Некалькі манаграфій ужо ўбачыла свет. На жаль, не ўсе яны высокай якасці. У прыватнасці, пакідае жадаць лепшага стылістыка, мова гэтых работ. Прамоўца — а ён працуе ў выдавецтве — скардзіўся на інертнасць некаторых кампазітараў, якіх літаральна трэба ўпрошваць публікавацца.

На сходзе ішла гаворка і пра многія іншыя пытанні жыцця і творчасці кампазітараў рэспублікі, у прыватнасці, аб падрыхтоўцы да шостага кампазітарскага з'езда.

Удзельнікі сходу прынялі рэзалюцыю, якая падкрэсліла неадольнае імкненне беларускіх кампазітараў разам з усім народам дастойна сустрэць XXIV з'езд КПСС, парадаваць Радзіму новымі творчымі здзяйсненнямі.

М. ЗАМСКІ.

УРУЧЭННЕ ЎЗНАГАРОД

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР С. О. Прытыцкі ад імя Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР уручыў 15 лютага г. г. ордэны Працоўнага Чырвонага Сцяга пісьменнікам І. П. Шамякіну і І. П. Мележу, узнагароджаным за заслугі ў развіцці савецкай літаратуры і ў сувязі з пяцідзесяцігоддзем з дня нараджэння.

І. П. Шамякін і І. П. Мележ горача падзякавалі Камуністычнай партыі і Савецкаму ўраду за высокую ацэнку іх працы.

С. О. Прытыцкі цёпла павіншаваў узнагароджаных з высокай урадавай узнагародай і пажадаў ім новых вялікіх творчых поспехаў, моцнага здароўя.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

А ВЫ ПАДПІСАЛІСЯ?..

Складаная і нялёгкая гэта справа — знайсці сцяжынку да сэрца кожнага чытача, ведаць, якая газета, які часопіс яму найбольш патрэбныя. А выданняў жа—цэлае мора!.. І грамадскія распаўсюджвальнікі друку—лоцманы ў гэтым моры.

Маюць сваіх сяброў-распаўсюджвальнікаў і рэспубліканскія літаратурна-мастацкія выданні: часопісы «Полымя», «Маладосць», «Беларусь», «Неман», «Бярозка», «Вясёлка», штотыднёвік «Літаратура і мастацтва». Энтузіязм, старанная і самаадданая праца прапагандыстаў друку даюць добрыя вынікі.

Даўні сябра газеты «Літаратура і мастацтва» заслужаная артыстка БССР Алена Рынковіч. Яе грамадская актыўнасць шмат паспрыяла таму, што ў калектыве акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы выпісана на 1971 год каля пяцідзесяці экземпляраў штотыднёвіка.

У тэатры оперы і балета шчыры прапагандыст друку—рэквізітар Зінаіда Шырынская. «Літаратура і мастацтва» мае ў гэтым калектыве 67 падпісчыкаў. А ў тэатры імя Якуба Коласа—іх трыццаць. Арганізатар падпіскі тут заслужаная артыстка рэспублікі Галіна Маркіна.

Варта прыгадаць і дырэктара Магілёўскай гарадской бібліятэкі Яфіма Аксёнавіча Шабуню. Пры яго актыўнай дапамозе падпіска праведзена не толькі сярод работнікаў бібліятэкі, а і сярод чытачоў. Прыклад, варты самага шырокага пераймання.

Апроч названых, хочацца нагадаць і яшчэ многіх добрых сяброў штотыднёвіка. Гэта і загадчык аддзела прапаганды і агітацыі Касцюковіцкага райкома партыі Генадзь Лысенка, і загадчыкі Лельчыцкага і Хойніцкага раённых аддзелаў культуры Уладзімір Жогла і Ядвіга Бобрык, сакратар камсамольскай арганізацыі Мазырскага педінстытута Павел Здроб, студэнты Беларускага дзяржаўнага універсітэта Уладзімір Адамушка і Ася Надольская, загадчык кафедры Магілёўскага педінстытута Дзмітрый Маргуноў, старшы выкладчык Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута Уладзімір Балоцін, бібліятэкар Мінскай сярэдняй школы № 8 Надзея Жураўская, інспектар Буда-Кашалёўскага раённага аддзела культуры Раіса Аніськова, акцёр тэатра драмы і камедыі ў Бабруйску Валерый Шушкевіч, загадчык рэдакцыі выдавецтва «Народная асвета» Леанід Курбека, інспектар-метадыст Міністэрства культуры БССР Мікалай Волкаў, старшая піянерважатая Мінскай сярэдняй школы № 25 Вольга Гарохава і іншыя.

Але такіх шчырых прапагандыстаў беларускіх літаратурна-мастацкіх выданняў можа быць значна больш. Бібліятэкі, клубы, дамы культуры, музеі, кінатэатры маюць спрыяльныя ўмовы для шырокай іх прапаганды. Дыспут, лекцыя, канцэрт мастацкай самадзейнасці ці рэпетыцыя, экскурсія па залах музея, абмеркаванне новага фільма, сустрэчы з пісьменнікамі, акцёрамі, мастакамі, кампазітарамі — усё можа быць скарыстана для таго, каб прапанаваць падпісчыкам часопісы і газету, якія асвятляюць сённяшні дзень культуры рэспублікі. Не трэба многа даводзіць, каб пераканаць, што гэтыя выданні спрыяюць творчаму росту, выхаванню густаў, пашыраюць кругагляд.

Чаму мы зараз пачалі гэтую гаворку! Ды таму, што падпіска прымаецца не абавязкова на «круглы» тэрмін—год, паўгода, квартал. Яе можна аформіць з любога чарговага месяца— і да канца года. І калі па недаглядзе ці па якіх іншых прычынах патрэбнае выданне своечасова не было выпісана—аформіце падпіску зараз. Тым больш, што розьнічны продаж, прынамсі, «Літаратуры і мастацтва»—абмежаваны. Зразумела, органам «Саюздруку» трэба было б павялічыць паступленне беларускіх літаратурна-мастацкіх выданняў у розніцу. Але заўсёды лепш і зручней, калі газета ці часопіс выпісаны і прыносіцца падпісчыку паштальёнам.

У гэтыя дні ў рэспубліцы праходзяць злёты грамадскіх распаўсюджвальнікаў друку, на якіх падводзяцца вынікі падпіскі на газеты і часопісы на 1971 год. Адбыліся гэтыя злёты, напрыклад, у Ленінскім, Заводскім, Першамайскім, Савецкім і Цэнтральным раёнах Мінска. Злёты—удзячная трыбуна, дзе абменьваюцца вопытам лепшыя прапагандысты нашай перыёдыкі. І трэба, каб іх вопыт, іх высакародная грамадская работа знайшлі шырокую падтрымку ў кожным калектыве.

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» дзякуе ўсім сваім добраахвотным памочнікам — грамадскім распаўсюджвальнікам газеты. Мы спадзяёмся, што дружба наша будзе і далей мацнець, што ў нас будзе значна больш актыўных падпісчыкаў, чытачоў, аўтараў газеты.

ВІНШУЕМ!

За шматгадовую работу ў друку, актыўную літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў Ляўданскага Уладзіміра Аляксандравіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Абаронцам Радзімы—слава!

Аляксандр ДРАКАХРУСТ

ШТРЫХІ

Уже ДРУГІ ГОД з групай таварышаў я працую над гісторыяй Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі. Колькі подзвігаў, дзівосных лёсаў — высокіх і трагічных — адкрылася мне ў пажоўклых ад часу загадах і зводках, у дакументах, прыхопленых па краях агнём, ва ўспамінах і пісьмах, якім не суджана ўбачыць свет!..

З часу заканчэння вайны прайшло больш за чвэрць стагоддзя. І ўсё такі як многа яшчэ ў нас безыменных герояў, як мала ведаем мы і пра тых, чые імёны, здавалася б, даўно і шырока вядомы!

Вось адна з невядомых старонак Вялікай Айчыннай вайны.

□

Ёсць словы, мелодыі, якія ў кожнага з нас выклікаюць пэўныя пачуцці, быццам сэрца наша заўсёды настроена на іх хвалю.

Варта пачуць, як які-небудзь піянерскі хор ломкімі галасамі заспявае «Вставай, страна огромная...», — і адразу працінае востры, пранізлівы халадок, і здаецца: горкі пыл франтавых дарог зноў пачынае рыпець на зубах, а ў ноздры лезе густы гар, змешаны з невынішчальным пахам бяздымнага пораху і свежай крыві... Варта дзе-небудзь у музеі ўбачыць паблякłы ўжо плакат з кароткім, як стрэл, заклікам: «На захад!», — і ў памяці адразу ж узнікаюць трагічная восень сорак першага года, нарастаючая трывога зводак з Заходняга фронту і раптам доўгачаканае і нечаканае, як абвал, контрнаступленне...

Адзін такі плакат запомніўся мне яшчэ з першай ваеннай зімы. Намаляваны быў на ім савецкі салдат, абаронца сталіцы, які толькі што ўзняўся ў атаку і павёў за сабой аддзяленне, узвод, роту, — усіх нас, франтавікоў, што змагаліся на захадзе, на поўначы, на поўдні.

І такі вялікі быў яго парыў, столькі экспрэсіі было ў яго імклівай постаці, у яго ўладарным, заклiкальным жэсце, такая цвёрдая рашучасць напісана была на яго напружаным твары, выхапленым з завейнай імглы яркай успышкай ракеты, што пачуццё наступлення, яшчэ нязведанае, мімаволі перадавалася кожнаму, хто хоць імгненне бачыў гэты плакат.

Потым яго змянілі іншыя — аж да таго, апошняга, на якім — памятаеце? — наш баец распісваўся штыком на закуранай сцяне рэйхстага.

Але дзесьці ў памяці захаваліся і адлюстраваная мастаком завірушная ноч, і імклівая постаць абаронцы Масквы, які ідзе ў атаку, і твар яго — рашучы і адухоўлены...

Ды, шчыра кажучы, ні ў ваенныя гады, ні праз чвэрць стагоддзя не задумваўся я над тым, каго паказаў на сваім плакаце («Акно ТАСС» № 419) вядомы савецкі мастак П. Сакалоў-Скаля.

А вось цяпер...

...У маіх руках — лісток, вырваны з вучнёўскага сшытка і густа спісаны буйнымі радкамі. Колькі такіх пісьмаў давялося мне прачытаць за паўтары гады работы над гісторыяй ЧБВА! Але гэта пісьмо з малдаўскага горада Рыбніца прыцягнула асаблівую ўвагу. Магчыма таму, што з канверта разам з лісточкам выпала фотакопія плаката. Таго самага...

«Паважаныя байцы, камандзіры і палітработнікі Беларускай ваеннай акругі! Да вас звяртаецца ўдзельнік Вялікай Айчыннай вайны, добраахвотнік, палітбаец Селін Васіль Дзмітравіч. Коратка пра сябе...».

На захадні фронт малады сібірак Васіль Селін трапіў у адзін з тых снежаньскіх дзён, калі, паводле слоў Твардоўскага, «крепчал мороз к великой перемене». Трапіў у вядомую першую гвардзейскую мотастралковую дывізію, што двое сутак трымала абарону пад Барысавам, з боем вырывалася з акружэння за Днепром, на смерць стаяла на дальніх і блізкіх подступах да Масквы. Спачатку быў артылерыстам. Потым ваяваў у атрадзе спецыяльнага прызначэння.

...Ламаюцца на згібах вырэзкі з салдацкай газеты «За Родину!» — гады бяруць сваё. Але радкі, надрукаваныя ў снежні 1941-га, да гэтага часу захоўваюць напал бою. І, вядома ж, непаўторны стыль таго, цяпер ужо далёкага часу:

«Начало змяркацца, калі ў лес ўвайшла група людзей у белых халатах з аўтаматамі, падвешанымі на грудзях... Пад капюшонамі хаваліся мужныя, суровыя твары байцоў, якія дзень і ноч шукалі ворага; з нецярплівасцю чакалі сустрэчы з ім. З правага боку з'явіліся фігуры з галовамі, абматанымі анучамі, у зялёных шынялях...

На гэты раз камандзір разведкі Васіль Дзмітравіч Селін скарыстаў сваё права камандзіра, і сам уклаў трох нязваных гасцей. Так штодня таварыш Селін павялічвае лік знішчаных нямецкіх акупантаў. Болей за паўсотні бярозавых крыжоў можа паставіць Гітлер сваім фрыцам, якім дапамог расстацца з іх бандыцкім жыццём бальшавік Васіль Селін. Пра яго подзвігі, пра яго дзёрзкія баявыя справы гавораць байцы і камандзіры. З яго бяруць прыклад у баях».

Мы лёгка расшыфроўваем ця-

САМАДЗЕЙНАЕ МАСТАЦТВА. СВЯТЫ І БУДНІ

Павел МІСЬКО

МАЛАДОСЦЬ «МАЛАДОСЦІ»

Спачатку мне прапанавалі пазнаёміцца з музеем ансамбля «Маладосць».

— Ну, не музей яшчэ, але ўсё-такі...

І мяне завялі ў пакой-рэзідэнцыю ансамбля, а потым яшчэ наверх, у фае Палаца культуры. Стэнды, вітрыны пад шклом, такія, як у сапраўдных музеях, дзесяткі грамат і дыпломаў, вымпелаў, кніг, альбомаў, партрэтаў і карцін, выкананых метадам інтарсіі і інкрустацыі, вышываныя ручнікі, пано, значкі і да т. п. Ёсць яшчэ і памятны Чырвоны сцяг і бліскучы, «з іголачкі» акардэон.

— Акардэон нам у Франкфурцена Одэры падаравалі,—тлумачыць Серыкаў.— Выступалі мы на ўрачыстым сходзе, прысвечаным XXI гадавіне ГДР. Прысутнічалі камандуючыя падраздзяленняў саюзных войск, удзельнікі манеўраў «Сябры па зброі». Салдаты проста закідалі кветкамі нашых танцораў, на сцэну прабіраліся: «Вы нам куточак Радзімы прывезлі, слоўца роднае пачулі...» Да слёз расчульваліся. Там і беларусы служаць, нават віцябляне. У васьмі гарадах Германіі дзевяць канцэртаў паказалі.

Ад леташняй паездкі ў Германскую Дэмакратычную Рэспубліку размова пераходзіць на іншыя паездкі. «Карта» гастрольных маршрутаў «Маладосці» за дзесяць гадоў ужо досыць вялікая. Пра сам Віцебск, пра новабудоўлі Віцебшчыны, гарады і калгасы вобласці нечага ўжо і гаварыць. Гэта пастаянная «сцэнічная пляцоўка» ансамбля. Не раз бывалі ў Маскве, на святах песні ў Прыбалтыцы, у Пскове, на Смаленшчыне, у Мінску, Магілёве...

Акрамя Івана Арцёмавіча, мастацкага кіраўніка і балетмайстра ансамбля, у нашай размове ўдзельнічаюць ужо хормайстар Леанід Пашанцаў, майстар на ўсякія сольныя штукі, лепшы танцор ансамбля Леанід Віннікаў (цяпер ён ужо за мастацкага кіраўніка ў Палацы культуры ўпраўлення бытавых паслуг), заходзяць і іншыя артысты ансамбля. Усе ўспамінаюць і расказваюць ледзь не ўзахапкі:

— А помніце, як танцораў бабкі на Смаленшчыне малаком паілі? На дажынках...

— Гэта ж мо ў калгасе імя Суворава Сенненскага раёна.

— Не, у Сенненскім не так. У Сенненскім бабкі проста абступілі, дзівіліся. А адна, гадоў семдзесят пяць, усё рукамі ўсплёсквала: «Ды я ж пражыву цяпер яшчэ столькі, на вас нагледзеўшыся! Нават сэрца мацней затахкала...»

— У «Стайках», у падшэфным саўгасе — гэта ў Гарадоцкім раёне, больш дзівіліся. Нашы артысты цэлы дзень з імі сена ўбіралі, а тады машыны ўключылі фары, і агітбрыгадаўцы далі канцэрт. «Вой, адкуль у вас і сілы бяруцца...»—ківалі галовамі.

Зайшлі дзве дзяўчыны — русявая і чарнявая, адна Галя Калініна, другая — Зіна Агароднікава. Яны адразу ўключыліся ў размову:

— Маракі балтыйскія ў «Кнізе водгукаў» хораша вельмі напісалі: «Сем футаў вады вам пад кілем! Шчаслівага плавання вашаму караблю ў мастацтве!»

— Зараз нашы канцэртныя брыгады выступаюць на прадпрыемствах у абедзенны перапынак. О, каб вы ведалі, як у Галі і Зіны добра беларускія песні атрымліваюцца! Спойце, дзяўчаткі,—просіць Іван Арцёмавіч.

Дзяўчат не трэба доўга ўгаворваць, яны тут жа «паказалі» некалькі сваіх песень. Праўда што — добра спяваюць: шчыра, мілагучна, пранікнёна, нібы душу песні прыадкрываюць.

Народу ўсё большае. Вечарэе, скора пачнецца рэпетыцыя. Як закон, з першага дня жыцця ансамбля рэпетыцыі праходзяць чатыры разы на тыдзень. Плюс да гэтага сем-восем выступленняў з канцэртамі ў месяц. Нагрузка немаленькая, што і казаць.

Робіцца ўсё больш шумна. Гаворка самая розная: днямі прыедуць рабочыя падшэфнага саўгаса, трэба прыдумаць цікавы «агеньчык», праграму выступленняў. У аднае дзяўчыны з ансамбля наспявае вяселле — што падараваць ад калектыву? Як Валодзя Чорны і Галя Надзёжная жаніліся, хадзілі на вяселле ўсім ансамблем. Хлопцы тады «ўдралі штуку»: зніклі, а потым валакуць бліскучую шафу...

Моладзі шмат ужо і ў калідоры, і ў пакоі за сцэнай. З касцюмернай выглядвае Аўгіння Сцяпанаўна Калошына — і мамка, і бабка кожнага. Ці не трэба чаго на рэпетыцыю выдаць? У яе «царстве», вялізным пакоі, сотні касцюмаў і сукенак. Большасць з іх вышыла дзівоснымі ўзорамі яна сама.

Міжволі чуеш урыўкі размоў: «Ой, я спаліла свае канькі! Паклала сушыць, дык чаравікі і... »; «Дзяўчаткі, галава ў мяне сёння — кацёл! Але выправіла тройку; магу па ўсіх правілах далажыць Івану Арцёмавічу—няхай не выносіць на бюро...»; «Ты б у Сяргея спытаў, ён у супрамаце мацак...»

І вось рэпетыцыя. Як апраўдвае сваё значэнне гэтае слова — паўтор, паўтарэнне... Да знямогі, да сёмага поту. Але — ніхто не ў крыўдзе! Ансамбль рыхтуе новую, з двух аддзяленняў праграму да з'езда партыі.

— Інтэрвалы дзе? Так.. Так.. Выпады! Наплыў ўперад! Вяровачка! Галубец! Ну, што ты там «выкалупваеш»? Давайце яшчэ разок. І рукі, рукі раскрыйце правыя! — сам Іван Арцёмавіч то адступаў, то наступаў на танцораў, то тлумачыў сам, то прасіў:— «Лёня, пакажы! Увага, усе глядзяць на Ларысу!»—і зноў:—Сталі на выхад! Заводзім!.. Разварот!.. Хлопцы, зрабіце гэты кавалак самі. Дзяўчаткі, дзе вы там? Вы-ска-чы-лі! — у рытме «...лінка мая!» выкрыкнуў ён, і на сцэну выпырхнулі дзяўчаты. На вачах нараджаўся сучасны танец «Калінка».

Хлопцы за кулісамі сапуць, як кавальскія мяхі, выціраюць ручнікамі твары. На спінах цямнеюць плямы поту. І зноў ляцяць яны на сцэну, а напаўмінуты хаваюцца дзяўчаты. «Ой, ледзь у аркестравую яму не ўпала...» — запознена палохаецца адна.

Серыкаў, чуваць, пляскае ў далоні:

— Стоп! Стоп! Аркестр, вы слухаеце там адзін аднаго ці не? Пам!.. Два!.. Тры!.. Чатыры!.. Пеця, мілы, не тое, тэма павінна ісці!

Зноў за кулісамі хлопцы. Адзін мацае сківіцу, пакіўвае ў бакі. Нехта ўмудрыўся «заехаць» абцасам. Другі ўткнуўся тварам у ручнік і не можа, здаецца, сілы не хапае адарваць яго. Я гляджу на іх і ўспамінаю кадры з кінафільма «Вечны рух» — пра рэпетыцыі майсееўцаў, дзе, здавалася б, нечалавечыя патрабаванні да танцораў выкрасаюць з іх, як з крэменя, непаўторныя, на мяжы фантазіі, іскры найвышэйшага мастацтва. Каб і сюды, на рэпетыцыі «Маладосці» «схаваную камеру»!

«Маладосці» пайшоў ад нараджэння адзінаццаты, ветэранаў засталося мала. На тое і «Маладосць»! Але ёсць яшчэ і такія, што танцуюць па пяць-восем гадоў — і не старэюць, служаць у арміі — і вяртаюцца зноў у ансамбль, абзаводзяцца сем'ямі і дзецьмі — і ўсёроўна ходзяць на рэпетыцыі. І на гэтай рэпетыцыі было некалькі хлопчыкаў і дзяўчынак садзікаўскага ўзросту: сядзелі ці стаялі за кулісамі і ва ўсе вачаняты глядзелі, што робіцца. Не ўтрываю, каб не назваць тут некалькі ветэранаў: гэта мантажнік Анатоль Буглай, слесар Анатоль Чэпік, электразваршчык Леанід Кастылёў, піянерважатая Ларыса Макавеева, лабарантка Аня Ліўшыц. Са спевакоў — пазалотчыца з завода гадзіннікавых дэталяў Алена Ціханава, швачка Злата Карцяновіч, кантралёр швейнага аб'яднання «Рассвет» Жанна Прышчэпава, токар Міхась Окунеў, слесар Эрнст Лятохін. Паступіла сёлета ў ансамбль і некалькі навічкоў. Але гэтыя навічкі ўжо тры гады займаліся ў студыі пры ансамблі, у жонкі Івана Арцёмавіча Інесы Лук'янаўны (яна яшчэ кіруе і дзіцячым танцавальным ансамблем).

Назаўтра мы зноў сустрэліся з Серыкавым. Перш за ўсё я пацікавіўся, якою будзе новая праграма ансамбля.

— У рэпертуары «Маладосці» багата песень, танцаў і карагодаў. Многія з танцаў і карагодаў можам і сёння паказаць, некаторыя — з двух-трох рэпетыцый. Гледачу вельмі запомніліся карагоды «Купалінка», «Качур», «Дубок», «Беларускія бярозкі», «Лебядзіначка», «Пастаўскія карункі», «Чарацінка», танцы «Полечка-віцебляначка», «Бабылі» і многія іншыя,—расказвае Серыкаў. — Новая праграма ўключае шмат цікавых нумароў. У першым аддзяленні песні беларускіх кампазітараў, народныя песні і вялікая вакальна-харэаграфічная кампазіцыя «Вяселле на Віцебшчыне» з выкарыстаннем абрадавых песень і танцавальнага фальклору. А ці ж можна без нашай цудоўнай «Лявоніхі»? Ці вяселле якое ці так вечарынка, мы з маленства сябруем з табой, неўгамоніха, хоць у скронях у нас і блішчыць серабрынка»... «Лявоніхай» заключаем першае аддзяленне. Другое больш інтэрнацы-

«Фройндшафт — Дружба»! Гэтыя словы гучалі ўвесь час, у якім бы горадзе ГДР ні выступалі віцебскія аматары самадзейнага мастацтва. А для песень, як і для дружбы, не патрэбны перакладчыкі...

Захапілі, зачаравалі, узялі ў палон нямецкіх сяброў гэтыя прыгожыя юнакі і дзяўчаты, удзельнікі танцавальнай групы.

Знакамітыя «Бабылі». Што ні твар — то характар, што ні фігура танца — выбух рогату і апладысменты, апладысменты...

Фота Л. КЛІМАВА і І. СЕРЫКАВА.

пер назвы ўсіх гэтых энскіх гарадоў і вёсак, праз якія пралеглі шляхі гвардзейскай дывізіі, шляхі аднаго з яе храбрых байцоў—Васіля Селіна. Угодскі Завод, Малаяраславец, Мядынь, скамянелая ад марозу і гора калужская зямля...

На гэтай зямлі ў адной з толькі што вызваленых вёсак да Селіна падышоў невысокі чалавек у афіцэрскім дублёным кажушку і не

ля манумента, які, канечне, будзе тут устаноўлен.

...Далёка навокал лачынаюцца сляды выбухаў мін і снарадаў. І чым бліжэй да раз'езда, тым гусцей яны робяцца. На самым раз'ездзе няма ні аднаго метра зямлі, якога б не крануўся агонь вайны. На пуцях, пакрытых закураным снегам, стаіць чыгуначны састаў—іржавы паравоз, некалькі цяплушак і сярод іх доўгі ізатэрмічны

ДА ПЛАКАТА

па-ваеннаму прывітаўся з ім.

Так адбылося знаёмства старшага сержанта Селіна з пісьменнікам Яўгеніем Пятровічам Пятровым.

Вось што пісаў пра гэтую сустрэчу Я. Пятроў у карэспандэнцыі «На захад», якая была апублікавана ў «Правде» 13 лютага 1942 года.

«...Нашы сані выпаўзаюць на чыгуначны раз'езд... Пасля вайны вельмі звычайная назва гэтага раз'езда стане адной з вядомых назваў, а праязджаючыя міма падарожнікі будуць здымаць шапку

вагон. Яны так густа прабіты кулямі і асколкамі, што прасвечваюць наскрозь. Уздоўж вагонаў, ад пачатку састава і да канца яго, ляжаць трупы немцаў... Мы пад'язджаем да апошняй вызваленай ад немцаў вёскі. Бой ідзе за наступную.

Тут мне пашчасціла гутарыць з Васілём Селіным, старшым сяржантам, героем бітвы за пераезд, які мы праязджалі... Гэты вялізнага росту шыракакосны сібірак, у сваім маскіровачным халаце падобны на бедуіна з рускім тварам, вёў бой у адным з вагонаў.

— Там быў добры доўгі вагон,—сказаў ён,—які быў, як быццам, мацней за іншыя. Толькі я ў яго не трапіў. А трапіў я ў просты таварны. Ну і клаў немец мінамі, толькі трэскі ляцелі. Тры разы мы заходзілі ў гэтыя вагоны. Толькі тут не так было цікава. Цікавей было, калі немец ішоў у апошнюю контратаку...

А зрабіў Селін вось што. Падпоўз з кулямётам да дзвюх нямецкіх гармат, якія вялі агонь па пераездзе, перабіў усю гарматную прыслугу з афіцэрам і адразу адкрыў агонь з нямецкай гарматы па пуцявой будцы, дзе заселі немцы...

Ён прастуджаны, кашляе, гаворыць хрыпла. Ён толькі што прыйшоў з снегу (яго батальён акружыў вёску). Зараз ён пойдзе зноў туды. Ноч. Але ён вельмі добра ведае дарогу. Ён закурвае яшчэ адну казіную ножку. Потым ён пайшоў, вялізны, шырокі, рускі чалавек.

— Думаем, к раніцы вёска будзе наша,—гаворыць камандзір...»

Але якое дачыненне да гэтага мае плакат, пра які гаварылася спачатку?

Мае. І самае непасрэднае.

Карэспандэнцыя Яўгенія Пятрова трапіла на вочы мастаку П. Сакалову-Скаля, які пісаў у той час плакаты для «Вокан ТАСС». Як расказваў ён пазней у артыкуле, прысвечаным ваенным гадам, вялізнага росту сібірак у белым маскіровачным халаце, што ідзе з аўтаматам у руцэ скрозь віхурную лютаўскую ноч, уразіў яго. На паперу ляглі першыя штрыхі.

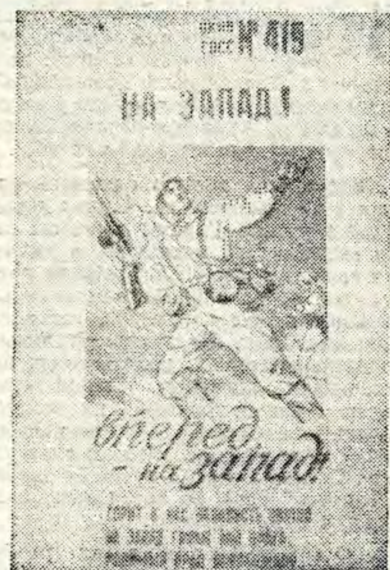

Вось ён, той славуты плакат П. Сакалова-Скаля.

А праз тыдзень на сценах сталіцы з'явілася «Акно ТАСС» «На захадзі»: пры асляпляльнай успышцы ракеты магутны салдат з напружаным і моцным тварам вёў у атаку таварышаў...

«...Не так важна, каго намаляваў на плакаце мастак, што яго натхніла,—піша В. Селін, інвалід Айчыннай вайны, кавалер ордэна Чырвонага Сцяга.—Усе мы былі на адзін твар: стомленыя, рашучыя і злыя на ворага. Няхай маладыя салдаты ЧВВА заўсёды бачаць гэты твар перад сваімі вачыма...»

янальнае, хоць таксама шмат беларускіх нумароў. У канцы — вакальна-харэаграфічная кампазіцыя «Родны край». Галоўная думка канцэртнай праграмы — шчасце жыць і працаваць пад небам Радзімы.

Я не ўтрываў, каб не выказаць свайго захаплення некаторымі арыгінальнымі народнымі танцамі, пастаўленымі ансамблем. На ўсіх аглядах-конкурсах на іх долю больш за ўсё выпадала апладысментаў. !, відаць, закрануў запаветную струну І. Серыкава.

— Усё падгледжана ў народа і народу вяртаецца. Вядома, у сцэнічным ужо выглядзе... А колькі яшчэ скарбаў тоіцца ў народзе! Дачакаюся лета, аблажу ўсе закуткі Браслаўшчыны і Пастаўшчыны, быць не можа, каб чаго не выпараў забытага, прыхаванага! А «Качур» на Браслаўшчыне падгледжаны. Там у традыцыю увайшло свята «Браслаўскія зоры», мы памагаем яго кожны год рыхтаваць. Вартаўнік Дома культуры аднойчы расказаў, як у Браславе палююць на качкі, сказаў, што і танец ёсць—«Качур» ці «Селязень». Ён трошкі паказаў, колькі помніў. А потым і самім пашанцавала ўбачыць. Мы ў палатках жылі на турбазе. Азёры кругом... І якраз было народнае гулянне, кірмаш, танцы. Пасталі дзяўкі ў круг, а хлопец, качур нібыта, пахаджвае ў сярэдзіне з апушчанымі рукамі-крыльцамі, выбірае сабе сяброўку. З першай пакружыўся, галоўка да галоўкі, крылцы назад... З другой, з трэцяй... Астатнія прыхарошваюцца... Усіх перабраў, і зноў да першай, танцуе з ёю ў крузе. А тыя разбіліся па дзве і самі з сабою,галоўкі на плячо адна адной. Мяне як токам працяло: ёсць танец! Ёсць! Каб знарок думаў, дык не прыдумаеш такіх фігур... Як трапна народ падмячае ўсё ў прыродзе!

— А «Віцебскую кадрылю» ведаеце, як стваралі?—працягваў Іван Арцёмавіч, памаўчаўшы.—Быў на нашым аўтобусе шафёр Захар Канапелька... Не, не гэты, што цяпер... Цяперашні, Уладзімір Галавешка,— танцор-саліст. Той, што да яго быў, у гадах ужо чалавек. Некалі ён на гармоніку на вячорках іграў. Дык ён найграў крыху мелодыю гэтай кадрылі. А рабочы сцэны Іван Сяргеевіч Осіпаў з вахцёркай, старою Марыляй Палікарпаўнай Вакаравай, паказалі, як «хадзілі» ў гэтай кадрылі. Потым яшчэ адну фігуру падказала Галіна Аляксандраўна Сакалова, дырэктар абласнога Дома народнай творчасці—гэта ўжо з яе роднай вёскі. І так пайшло, пайшло...

— А дзе «Бабылёў» падгледзелі? — усміхнуўся я. Вельмі ж мне спадабаўся гэты пацешны, поўны дураслівага гумару танец.

— А хіба вы забылі, як вядучы канцэрта на Днях Віцебскай вобласці ў Мінску аб'яўляў? «У Глыбоцкім, у раёне, вы ніколі не былі? Там бытуе добры танец з назвай дзіўнай — «Бабылі»... Дык от на вячорках і падгледзелі, як дурэюць хлопцы перад адпраўкай у армію. Пачалі распытваць у старых і выявілася, што карэньчыкі гэтага танца ў даўнейшыя часы ідуць, калі маладым людзям усё дазвалялася ў апошнія дні перад прызывам. Мы і вырашылі гэты танец у старадаўняй манеры. Парабілі кашулі вышытыя, доўгія, з даўжэзнымі рукавамі, лапці. З гэтымі лапцямі проста смех і гора: пазабывалі людзі, як іх плесці. Дык зноў Сакалова выручыла, ездзіла ў сваю вёску да аднаго васьмідзесяцігадовага дзеда. Прытарабаніла ў Віцебск цэлы мех лапцяў! Папашкілявалі над ёю там калгаснікі: «Можа мода на іх вярнулася, як на кажухі? Ці мо таргануць хочаш?»

Іван Арцёмавіч пасур'ёзнеў:

— Усяго каля ста сцэнічных народных танцаў ёсць ужо ў нас. Чаму б не выдаць іх? Але нешта не глядзіць у наш бок Рэспубліканскі Дом народнай творчасці. На сваю рызыку працую над зборнікам «16 фальклорных танцаў Віцебшчыны» — нельга далей такі скарб хаваць ад самадзейнасці.

— У чым вы бачыце адметныя рысы нацыянальнага ў беларускім танцы? Вельмі ж зацерлі гэтыя адметнасці ў апошні час, многія танцы — эклектыка, набор або даўно вядомых элементаў, або запазычаных з танцаў іншых народаў СССР.

— У гэтай бядзе вінаваты самі харэографы. Адарваліся ад танцавальнага фальклору, не вывучаюць і не збіраюць яго, як залацінкі-самародкі, а робяць «варыяцыі з варыяцый». Такую «варыяцыю» скамбінаваць за вечар — раз плюнуць... Здавалася б, акадэміяй беларускага танца павінен быў стаць Дзяржаўны ансамбль танца БССР. Але ж няма такой акадэміі, у некаторых танцах гэтага ансамбля больш украінскага, чым беларускага. Дзіўна, чаму дасюль пра гэта ніхто не скажа на ўвесь голас... Асаблівасці ж беларускага танца трэба перш за ўсё шукаць у характары беларуса — шчырасці, пачуцці гумару, нейкай шчымлівай душэўнай сціпласці. І ў той жа час — задзёр, зухаватасць полькі-трасухі. Выкінеш трасуху — няма каларыту руху, няма патрэбнай раскаванасці, «развязанасці» ў плечавым поясе... І не толькі ў плячах... Ёсць многа пра што гаварыць. З Віцебскім тэлебачаннем мы рыхтуем цыкл лекцый-перадач, нешта накшталт «Школы беларускага танца». Будзем і расказваць, і паказваць...

...Калі ўжо рыхтаваўся гэты матэрыял да друку, я пазваніў ў Віцебск, у ансамбль «Маладосць» — што новага здарылася за гэтыя дні?

Трубку ўзяў Леанід Віннікаў:

— У Маскве пабывалі... Запісваліся на Цэнтральным тэлебачанні, прымем удзел у перадачы «Карусель»... У Віцебску выступалі перад дэлегатамі абласной партыйнай канферэнцыі. Дзве новыя работы паказвалі — «Жураўліная казка» і «Калінка». Як прымалі танцы? Добра прымалі... — голас Леаніда пацяплеў. — Не чакалі проста... Скора ў Мінск прыедзем, прымем удзел у канцэрце для дэлегатаў партыйнага з'езда Беларусі.

Праца і творчасць. Творчасць і праца — сплаў наймацнейшага гарту. Імі напоўнены кожны будзень ансамбля «Маладосць» — неаднаразовага лаўрэата ўсіх аглядаў і конкурсаў.

У ДОБРЫ ШЛЯХ ДА ГЛЕДАЧА!

АДКРЫЛАСЯ РЭСПУБЛІКАНСКАЯ МАСТАЦКАЯ ВЫСТАЎКА, ПРЫСВЕЧАНАЯ XXVII З'ЕЗДУ КПБ І XXIV З'ЕЗДУ КПСС

17 ЛЮТАГА адбылася значная падзея ў культурным жыцці Савецкай Беларусі— у Дзяржаўным мастацкім музеі БССР адкрылася вялікая рэспубліканская мастацкая выстаўка, прысвечаная XXVII з'езду КПБ і XXIV з'езду КПСС.

Больш 300 твораў паказалі болі ш чым 100 мастакоў. І кожны твор у экспазіцыі сваім унутраным ладам, сваім пафасам звернуты да партыйных з'ездаў. Гэта добры падарунак беларускіх мастакоў роднаму народу і партыі.

Рыхтавалася выстаўка ў параўнальна сціслы тэрмін, на хвалі высокага творчага энтузіязму нашых жывапісцаў, скульптараў, графікаў, майстроў дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. АБСАЛЮТНАЯ БОЛЬШАСЦЬ ЭКСПАНАТАЎ ВЫСТАЎКІ—НОВЫЯ ТВОРЫ. Рэтраспекцыя зведзена да мінімуму.

Гэты чарговы паказ дасягненняў беларускага савецкага выяўленчага мастацтва — яшчэ адна дэманстрацыя непарушнага адзінства савецкай інтэлігенцыі з народам, яшчэ адна дэманстрацыя партыйнасці, народнасці нашага мастацтва, якое паспяхова развіваецца на шляху сацыялістычнага рэалізму.

Пра гэта гаварылі на адкрыцці выстаўкі міністр культуры БССР М. Мінковіч, старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР В. Грамыка, народны мастак БССР З. Азгур.

Мноства гледачоў, якія прыйшлі на вернісаж, уважліва знаёміліся з экспазіцыяй. Можна смела сказаць: першыя ўражанні ад выстаўкі—добрыя. Наперадзе—аналіз паказаных работ, творчыя спрэчкі. Але ўжо сёння ясна: мастакі Савецкай Беларусі пацвярджаюць поспехі, дасягнутыя на папярэдніх рэспубліканскіх выстаўках, залаты фонд нашага мастацтва папаўняецца.

Што ж, сёння нам застаецца яшчэ сказаць:

У добры шлях да сэрцаў гледачоў!..

КАЛІ ЛАСКА, УСМІХНІЦЕСЯ!

НОВАЯ ПРАГРАМА БЕЛАРУСКАГА ТЭЛЕБАЧАННЯ

«Калі ласка»—так называецца праграма, якая была паказана на мінулым тыдні. Адразу скажам, што яна не прэтэндуе на тое, каб узнімаць нейкія сур'ёзныя пытанні і праблемы. Яе стваральнікі ставілі сваёй мэтай даць магчымасць людзям адпачыць і пасмяяцца.

Перадача складаецца з розных па жанры нумараў. У ёй удзельнічаюць канцэртна-эстрадны аркестр Беларускага тэлебачання і радыё пад кіраўніцтвам Барыса Райскага, артысты Ганна Рыжкова, Лізавета Весніна, Тамара Раеўская, Віктар Сінайскі, Яўген Палосін, Андрэй Нікалаеў і... Чарлі Чаплін. Так, так, Чарлі Чаплін, таму што ў праграму былі ўключаны і фрагменты з кінафільмаў, дарэчы, вельмі ўдалыя, хоць і даўно знаёмыя.

Даволі непасрэдна, свабодна вядзе перадачу Віктар Сінайскі. Думаецца, добра было б, каб пастаяннымі яе ўдзельнікамі сталі Л. Весніна і Я. Палосін, якія зноў прадэманстравалі сваё камедыйнае майстэрства, на гэты раз у драматычнай мініяцюры. Спявачку Т. Раеўскую мы добра ведаем па яе выступленнях па радыё. Сустрэча з артысткай на блакітным экране таксама была прыемнай, хацелася б толькі пажадаць ёй больш артыстызму — адчування, што яе не толькі слухаюць, але і бачаць. Добра зрабілі аўтары, што запісалі для ўдзелу ў перадачы чытальніцу Г. Рыжкову. Шкада толькі, што яна выступіла са старым, вельмі старым рэпертуарам.

Апошняя заўвага, дарэчы, датычыцца ўсёй перадачы. Хацелася б, каб у далейшым большасць нумараў праграмы пісалася спецыяльна для яе, каб кожны наступны нумар у нейкай меры выцякаў з папярэдняга, словам, каб яна была лепш скампанаванай, аб'яднанай нейкай агульнай думкай.

Першае прадстаўленне адбылося. Пажадаем стваральнікам перадачы, каб яна раз ад разу станавілася ўсё больш змястоўнай, арыгінальнай, каб яна заняла самае шырокае кола прыхільнікаў і доўга жыла ў эфіры.

Я. СВЯЦІРСКАЯ.

Абаронцам Радзімы — слава!

П. ГАЛАВАЧОЎ

БЯРОЗАВЫ СОК

У аднатомніку «Вялікая Айчынная вайна Савецкага Саюза. 1941—1945. Кароткая гісторыя» ёсць радкі: «Веліч духу, мужнасць слаўных сокалаў былі бязмежныя. Лётчык-камуніст Герой Савецкага Саюза П. Я. Галавачоў, прыкрываючы нашы бамбардзіроўшчыкі на вышыні 9 тысяч метраў, тараніў варожы самалёт і здолеў даляцець да свайго аэрадрома. На наступны дзень ён працягваў паветраныя баі. За праяўленыя адвагу і гераізм П. Я. Галавачоў быў у другі раз узнагароджаны Залатой Зоркай.

Наш зямляк, праслаўлены ас Павел Якаўлевіч Галавачоў закончыў вайну ў дымным небе Берліна. За некальki дзён да капітуляцыі гітлераўскай Германii ён збіў яшчэ два самалёты, давёўшы баявы рахунак да 31 знішчанага варожага сцярвятніка.

Двойчы Герой Савецкага Саюза генерал-маёр авіяцыі П. Я. Галавачоў працягвае служыць у Ваенна-Паветраных Сілах, выхоўвае крылатых вартавых Айчыны. Зараз ён працуе над кнігай успамінаў. Прапануем чытачам урывак з гэтай кнігі. Літаратурны запіс журналіста Мікалая Грыцана.

ПЕРШЫ мой пасляваенны прыезд у Гомель мне асабліва запомніўся. Магчыма таму, што сустрэча з горадам была незвычайнай і знамянальнай, як новая вяха ў жыцці: ад'язджаў хлапчук-аэраклубавец, а вярнуўся ўвешаны ардэнамі воін.

...Крочыў па вуліцы франтавік-капітан і не пазнаваў яе. Родны горад ляжаў у руінах. Гарачы ліпеньскі вецер выдзьмухваў пясчынкі з уцалелых сцен. Ад масіўнай Троіцкай царквы, дзе перад вайной размяшчаліся вучэбныя класы аэраклуба, застаўся адзін падмурак. На месцы ўтульных прыватных домікаў, праглынутых агнём, вырас дзядоўнік. Толькі гэтак жа, як і раней, блішчэў на сонцы паўнаводны Сож, ды па-ранейшаму шумеў смарагдавым лісцем славуты парк. Сокамі шчодрай зямлі ён таропка зацягваў раны на пасечаных снарадамі і кулямі дрэвах.

Ішоў салдат і жахаўся ад разбуральнай работы вайны, хоць бачыў ён знішчаны ўшчэнт Берлін і ўжо адчуў пачуццё задавальнення ад помсты ворагу. Адно радавала—Гомель жыў, узнімаўся з руін, адбудоўваўся нанава. Міма мчаліся машыны, даверху нагружаныя друзам. Насустрач ім ішлі грузавікі з цэглай, бетонам і лесам. Страляючы ў мяне вачыма, прайшла чародка дзяўчат з ламамі і лапатамі на плячах. «Давай, давай!»—крычаў з высокай сцяны муляр машыністу крана. У глыбокім катлаване трукатаў, як танк, шэры ад пылу бульдозер.

Ля будынка абкома партыі я мімаволі запаволіў крок. Дастаў з кішэні гімнасцёркі чырвоную кніжачку. Паказаў дзяжурнаму.

У прыёмнай сакратара абкома поўна народу. Відаць, толькі што скончылася нарада. Людзі нешта ажыўлена абмяркоўвалі, і наўрад ці хто звярнуў увагу на ўвайшоўшага лётчыка. Толькі немаладая жанчына — памочнік сакратара—прыўстала з-за стала і азадачана, цікаўна глядзела на мяне. Я нерашуча таптаўся за спінамі другіх, не адважваючыся прасіць прыёму.

— Вы да таварыша Куцака?—спытала жанчына.—Калі наконт кватэры, то ў жыладдзел. Адносна франтавікоў яму дадзены ўказанні. Пастойце, пастойце... Вы ж... Ды вось і таварыш Куцак!

З кабінета выйшаў чалавек сярэдняга росту, апрануты проста, па-рабочаму. Я адразу пазнаў яго. Нашы вочы сустрэліся. Бровы сакратара са здзіўленнем падскочылі ўверх.

— Глядзі, Паша. Ці ты?

— Я, Андрэй Авяр'янавіч.

— Ну, двойчы герой, ну, узрадаваў! З прыездам, Павел!—Куцак кінуўся ў імгненна ўтвораны праход і парывіста абняў мяне. — А які прыгожы, моцны, ладны. Ну, удружыў!—Сакратар павярнуўся да абступіўшых таварышаў:—Не прызнаеце? Гэта ж Павел Галавачоў, наш фрэзероўшчык з дрэваапрацоўчага... Марыя Антонаўна, пазваніце ў раён: прыеду пазней. Заходзь, Павел Якаўлевіч, дарагі наш госць!—і расчыніў абітыя дэрмацінам масіўныя дзверы ў кабінет.

Я глядзеў на ўсхваляванага сакратара абкома, і вострае сыноўняе пачуццё ўдзячнасці да гэтага парывістага, раптам страціўшага спакойную прадстаўнічасць чалавека гарачай хваляй напоўніла грудзі. Андрэй Авяр'янавіч быў дырэктарам Гомельскага дрэваапрацоўчага камбіната, калі я, сялянскі сын, там пачынаў свой рабочы шлях. Гэты дырэктар першым падтрымаў хлапчука, калі ім авалодала высокая крылатая мара. Майстар цэха пачаў быў упарціцца, не хацеў адпускаць стаханаўца-фрэзероўшчыка ў аэраклуб.

Памятаю, як я, не здолеўшы ўгаварыць майстра, пайшоў да дырэктара. Андрэй Авяр'янавіч выслухаў мяне ўважліва, з затоенай усмешкай. Потым пазваніў у цэх.

— Таварыш Карпман, я вас добра разумею,—гаварыў ён.—У нас напружаны вытворчы план. Патрэбна дакладная работа змен. І ні хвіліны прастою! Кожны чалавек на ўліку... А гэтым аэраклубаўцам падавай работу ў такую змену, каб палёты не прапускаць. Ім, канечне, не адмовіш у вучэбным водпуску, ва ўсякіх там адгулах. Але вы ж не горш за мяне разумееце: краіне патрэбны лётчыкі!

І вось цяпер, праз шэсць гадоў, мы сустрэліся—партыйны работнік і баявы афіцэр, сустрэліся як блізкія таварышы, якія вельмі засумавалі адзін па адным у доўгай разлуцы.

— Садзіся, Павел. Ды сюды, на канапу! І я побач,—завіхаўся Куцак.—Марыя Антонаўна ў нас жанчына кемлівая, так што хутка і на абед... А зараз расказвай, расказвай!

Я развёў рукамі.

— Можа пачаць з канца? Вайну закончыў у Берліне, там завяршыўся мой баявы рахунак: трыццаць адзін збіты самалёт...

— Гэта ты потым, потым. Перш скажы, як сям'я, блізкія?

Кулак мой сам сабой сціснуўся, потым расціснуўся. Рука пацягнулася да планшэткі, дзе захоўвалася атрыманае пасля вызвалення Гомельшчыны пісьмо сястры.

— Бацьку немцы закатавалі...

— Ведаю,—Куцак мякка паклаў руку на маё плячо.—Кінулі ў канцлагер, як толькі даведаліся, што гэта той самы Якаў Рыгоравіч Галавачоў, калгасны бухгалтар, які застаўся за старшыню, пераворваў пасевы лёну і збожжа, каб не дасталіся акупантам. Сапраўдны чалавек, мужны і сумленны. Землякі яго не забудуць, Паша... А што ж з астатнімі?

— Калі вызвалілі Гомельшчыну, я напісаў Ганне ў Вольск, каб вярталася ў Турышчавічы і забрала да сябе Лёньку з Мікалаем. Мачаха наша—добры чалавек, а ўсё ж хлопцам, думаў я, лепш быць з Ганнай. Так і жылі яны разам з сорак чацвёртага. А зараз не ведаю, што і прыдумаць...

— Разумею. Прызначэнне атрымаў?

— Так, у Карэла-Фінскую... З Леанідам, праўда, пытанне вырашана: ідзе ў ФЗН. А вось Колька... Яму яшчэ дзесяць гадоў.

— Уладзім у спецыяльны дзіцячы дом. Там для сірат мы стварылі ўсе ўмовы. Згодзен?

— Дзякую, Андрэй Авяр'янавіч.

— А цяпер, калі не пярэчыш, з'ездзім на камбінат. Там усё астатняе раскажаш. Усяму народу. Згодзен?

Куцак падняўся з канапы, правёў жылістай рукой па худым касцістым твары.

— Фу, спякота. Піўка б зараз, а?..

Сакратар абкома падышоў да схаванай за фіранкай шафкі і дастаў з яе пузаты жбан, дзве шклянкі. Наліў.

— Папі, Паша.

— Брагу я не п'ю, Андрэй Авяр'янавіч. Ужо калі ў гонар сустрэчы, дык чаго-небудзь мацнейшага.

Куцак усміхнуўся.

— Гэта — увечары. Ды пакаштуй!

Я ўзяў шклянку, прыгубіў. І потым пачаў піць даўкую, кісласалодкую вадкасць прагнымі глыткамі. Гэта быў квас з бярозавага соку. Павольна паставіў на паднос пустую шклянку. І раптам не стала ні прасторнага, светлага кабінета, ні яго гаспадара. Знік вулічны шум, сплылі некуды белыя воблакі за акном.

— Паша, ты што?—нібыта здалёк данёсся голас сакратара абкома.

— Даруйце. Успомнілася...

□

Бярозавым сокам я ў дзяцінстве хацеў вылячыць хворую маці.

Наша вялікая сям'я жыла на кардоне Шубіна ў густым і цёмным лесе на беразе Сожа. Лес прыцягваў нас, дзяцей, сваімі нязведанымі таямніцамі, халаднаватымі вільготнымі чашчобамі, сцежкамі, якія, здавалася, могуць завесці на край свету. Адну са сцежак я ўжо ведаў з васьмі гадоў: яна прасцяком, праз лес, вяла ў гарадок Ветка, дзе мы, дзеці лесніка, вучыліся ў школе.

Бацька працаваў на кардоне аб'ездчыкам лясніцтва. Ён быў шырокі ў касцях, каржакаваты. Ад яго пахла конскім потам, сенам і смалой. Дабрадушны і вясёлы, ён песціў дзятву. Калі бацька браў мяне ў сядло, Каця, Грыша, Толя і зусім яшчэ карапузы, Лёня з Колем, абступалі каня, скакалі і верашчалі, патрабуючы пакатаць і іх. Закілзаны Сярко, адчуваючы нацягнуты повад, пачынаў скакаць над намі.

— Разыдзіся, драбяза! Затапчу канём!

Левага вока ў бацькі не было. У семнаццатым годзе, у канцы імперыялістычнай вайны, яго цяжка параніла ў галаву. Каб дастаць кулю, хірург вымушан быў выдаліць вока.

Маці, Еўдакія Мікалаеўна, была поўнай процілегласцю бацькі: строгая, маўклівая, няўсмешлівая, яна заўсёды завіхалася ў доме. Але больш за ўсё сіл у яе адбіралі мы, шасцёра неспакойных, свавольных дзяцей.

На матчыны кухталі мы не скардзіліся: любілі маці, баяліся яе гневу і вельмі шкадавалі. Яна цяжка хварэла. Па вясне ў яе пачыналася крывахарканне, падымалася тэмпература. Губы яе трэскаліся, а шчокі загараліся ліхаманкавым румянцам. Але нават у такім стане яна знаходзіла сілы завіхацца ў доме і працаваць на агародзе. У такія дні бацька стараўся раней вярнуцца з аб'езду лесаўчастка і, мякка адсунуўшы маці ад чыгунка, прымаўся сам абіраць бульбу.

Неяк у канцы зімы настаўнік Фама Іванавіч Барсукоў чытаў нам у школе кніжку аб порах года і дарах зямлі. Я многае ўжо ведаў з таго, аб чым расказвала кніжка, ведаў, калі і дзе з'яўляюцца першыя грыбы, дзе маліны, дзе спеюць суніцы, чаму мядзведзі любяць ласавацца аўсом, а пасечнікі вывозяць свае вуллі бліжэй да грэчкі. Толькі адно было для мяне сапраўдным адкрыццём. Аказваецца, бярозавы сок, з якога ў нас у сям'і іншы раз рабілі квас, не проста смачнае пітво, а лякарства.

Дома я нікому не расказаў, што мне цяпер вядомы сродак, каб вылечыць маці, і пачаў цярпліва чакаць вясны.

І вясна прыйшла ў наш лес. У ельнічках з'явіліся пралескі. Калі сыходзіў ранішні замаразак, у сасновым бары востра пахла вільготнай леташняй прэллю. Пранізаны наскрозь сонечнымі праменнямі, бярозавы гай пяшчотна зелянеў. Па дарозе ў школу я забягаў у гэты гаёк. Прыціснуўшы да ствала далоні, спрабаваў пачуць, як цячэ ў беластвольным дрэве яго празрыстая кроў.

Аднойчы ўвечары я непрыкметна выйшаў з хаты, узяў вядро і пабег у гаёк. У цемры, вобмацкам, спяшаючыся і хвалюючыся, зрабіў ножычкам у ствале глыбокі надрэз, уставіў у яго выструганы загадзя жалабок. Праз хвіліну-другую аб дно вядзерца звонка застукалі кроплі.

Ноччу спаў чуйна. На світанні, калі маці пайшла даіць карову, выскачыў за дзверы. Па ўчарашніх слядах прыйшоў у бярозавы гай. Ён стаяў у лёгкім тумане ціхі і насцярожаны, нібыта прыслухоўваючыся да нечага. Вядзерца было напоўнена амаль да краёў.

Я сустрэў маці на ганку з кубкам у руцэ.

Паэтычная ПАВЕРКА

Алесь МАСАРЭНКА

МІНАВІЦЫ

Мінавіцы—лясныя дарогі,
Патайныя шляхі змагароў,
Сведкі колішняе трывогі
І няроўных па сіле баёў...

Каліноўскі тарыў мінавіцы.
Мінавіцы Мінай тарыў—
І заўсёды для лютых чужынцаў
Нечаканым грозьбішчам быў.

Мінавіцамі мудрасць хадзіла,
Бальшакамі—няволі канвой...
Мінавіцы—вялікая сіла,
Калі вораг ішоў вайной.

...Беларусі зямля—
мінавіца мая.

●

Мы ўсе патроху
кут свой родны славім—
бязгорны і бязморны родны
кут...
Усё памянем:
кумпячок шыкоўны,
вязанку часнаку
і нізку верасовых скарпунцоў,
засушаных і празапас
схаваных...
І нават дзеда
ў аблавушцы віслай
і ботах-скараходах на нагах,
з маршчынамі-барознамі
на твары,
які на дзіва лоўка і заўзята
парэпанымі зяблымі рукамі
па верхаводцы ловіць уюноў...
Радкоў,
калі б услаць імі дарогу,
хапіла б аж да бацькавай
хаціны—
так славім мы
маленства мілы кут!
І водпуску чакаем
з нецярпеннем,
спадзеючыся—у каторы раз!—
наведаць незабыўныя
мясціны...
Ды зноў пашчасціла
дастаць курсоўку—
і Поўдзень усміхаецца
блакітам,
і дыхаюць марскія хвалі ў твар.

ПРА СУМЛЕННЕ

Маё сумленне—не манета,
Яно ў кішэні не звініць...
Я абыходжу прайдзісвета,
Які хацеў яго купіць.
А ён з ухмылкаю ахвоча
Руку насустрач падае—
Сваё сумленне прадае,
Ды браць яго ніхто не хоча.

●

Восень—пагод восем:
першая—сонца,

— Выпі, мамка,—сказаў я паважна і патрабавальна.—Каб у грудзях у цябе не балела.

На змарнелым твары маці прамільгнула ўсмешка. Яна прыгладзіла мой віхор.

— Дзякуй, сынок. Дык вось чаму ты бегаў у лес.

Цэлы дзень я раўніва аберагаў ад малодшых братоў і сястры вядро з бярозавым сокам, усё прымушаў маці выпіць яго як мага болей, а астатняе пераліў у бутэлькі.

Цуда, на якое спадзявалася мая наіўная хлапечая душа, здзейснілася. Маці ў тую вясну радзей кашляла, павесялела і нават крышачку папаўнела.

Кажуць, што і будзённыя падзеі дзяцінства нараджаюць характар. Калі гэта так, то ўсім добрым, што ў маёй неспакойнай і ўпартай натуры з'явілася ў юнацтве, я абавязан школе, настаўнікам, працоўнаму жыццю і прыкладу бацькоў.

Бацька мяне рана навучыў плаваць. Памятаю спякотны ліпеньскі дзень, усеяны хлопчыкамі і дзяўчынкамі пясчаны бераг Сожа. Бацька, адпачываючы, ляжыць пад кусцікам і, прыкрыўшы вочы, смаліць цыгарку. Ён толькі што даваў мне чарговы ўрок плавання. У мінулыя дні я спачатку сядзеў у яго на загорбку, а ён саженкамі вымерваў раку. Потым, злёгку абапіраючыся на бацькоўскую далонь, я прабаваў самастойна ўтрымацца на вадзе. Сёння мне гэта ўпершыню ўдалося, сам плыў да берагу, пакуль не ўтыкнуўся рукамі ў дно. Цяпер, пакуль бацька курыць, я шалёна валтужуся на мелкай вадзе.

Нейкі хлопчык падначвае:

— На мелкаводдзі кожны плывец. На глыбіні табе слаба.

— А вось не слаба!

— Калі не слаба, дык саштурхні лодку, выплыві да Шчупаковай ямы і нырні.

Падагрэты каварным хлапчуком, я так і зрабіў. На глыбокім месцы, падавіўшы ў сабе страх і няўпэўненасць, нырнуў з лодкі. Так глыбока пайшоў пад ваду, што захлынуўся. Ледзь выплыў. Нейкая сіла няўмольна цягнула на дно.

Да мяне плыў бацька.

— Спакойна, сынок! Успомні, як вучыў. Ну, смялей!

Бацька быў побач, баяцца не было чаго. Я ўпэўнена паплыў да пясчанай касы.

На беразе бацька балюча пляснуў мяне ніжэй спіны.

— Навошта, не пытаючы, чужую лодку браў?

Вярталіся дадому знаёмай сцежкай праз лес. Калі выйшлі на палымнеючую яркімі кветкамі паляну, пачулася мне тонкае гудзенне, нібы пчаліны рой, адчапіўшыся ад старой маткі, шукае новы вулей. Гудзенне ўзмацнялася, перарастала ў магутны рокат. Ён ішоў з неба. Я задраў галаву і застыў. Над лесам ляцеў самалёт. За ім з'явіўся другі, трэці... Набіраючы вышыню і адыходзячы ўсё далей, яны здаваліся гіганцкімі сталёвымі стракозамі.

— Зяброўскія лятаюць,—сказаў бацька.

— Якія яны, лётчыкі, татка?

— Звычайныя, як усе людзі, сын. Толькі дужа смелыя і моцныя.

— Я таксама буду моцным і смелым!—паабяцаў я і паімчаўся скокам па імшыстай сцежцы.

Я падрастаў, мне ўжо ішоў трынаццаты год, а моц, аднак, прыбаўлялася марудна. А як яна патрэбна была ў нялёгкай сялянскай працы! На дапамогу прыходзіла шчаслівая здагадка, хуткая хлапечая кемлівасць.

Бацька, адыходзячы ў лясніцтва, загадаў прывезці з лесу дроў.

— Не надарвіся, глядзі! Грузі сушняк, што на Белічай горцы нарыхтаваны.

Працаваць з паслухмяным, старанным Сярко, было вельмі прыемна. Мы хутка дабраліся з ім да Белічай горкі. Агледзеўшы сушняк, я рашыў, што гэта не дровы, а порах: фук — і нічога няма. І пачаў пілiць намечаную да рубкі сасну. Доўга піліў, пакуль яна не ўпала. Адпіліў камель—ён то і патрэбен быў, каб паказаць маці, які я дужы і спрытны работнік. Камель плакаў смалістай слязой, але нават не паварухнуўся, калі я прабаваў падняць яго на калёсы. Сярко матляў галавой і, здавалася, усміхаўся. Напэўна, гэтая крыўдная конская ўсмешка і прымусіла мяне хутчэй варушыць мазгамі.

Выпраг я Сярка, паддзеў калёсы плячом, паднатужыўся і перакінуў іх на бервяно. Конь перастаў матляць галавой, цікаўна назіраў, як малады гаспадар прывязваў берзяно вяроўкай да воза. Потым я замацаваў лейцы на хамуце, другі іх канец прывязаў да біла воза. Свіснуў, Сярко зразумеў, пацягнуў, я яму падмог з другога боку. Воз стаў на колы. Пад цяжарам камля яны глыбока аселі ў мох.

Мне да гэтага часу ўспамінаецца наш безадмоўны, непатрабавальны Сярко—кармілец сям'і, верны памочнік бацькі і любімец дзяцей. Напэўна таму, што з гэтай разумнай жывёлінай у мяне звязан таксама адзін успамін.

Перажылі яшчэ адну зіму. Вясною маці зноў цяжка захварэла. Не памагаў ёй мой бярозавы сок. А тут новая бяда: загінуў наш Сярко ад нейкай дзіўнай хваробы. Праз дзень падохлі парасяты. Без каня аб'ездчык—не аб'ездчык.

Бацька прысеў да маці на ложак.

— Будзем уступаць у калгас, маці. Сярод людзей з голаду не памрэм.

Бацька папрасіў у мяне лісточак паперкі са сшытку, узяў маю ручку, асцярожна макануў у чарніла пяро і пачаў пісаць заяву.

Перад маімі вачыма стаіць яго выразны каліграфічны почырк. Да бацькі часта прыходзілі вяскоўцы па параду. Ён пісаў пісьмы іх сынам у армію, скаргі раённаму пракурору.

Неўзабаве мы пераехалі ў пасёлак Падазер'е, што блізка Роўкавічаў у Чачэрскім раёне, на землі калгаса імя Варашылава.

1930-ы год. На Гомельшчыне поўным ходам ішла калектывізацыя. Пісьменны селянін з разумнай галавой і прыгожым почыркам, салдат-інвалід Галавачоў стаў бухгалтарам маладой сельгасарцелі.

Падрасталі дзеці. Большыя пасвілі жывёлу, зграбалі сена, палолі бульбу, беераглі хворую маці. Усё, здавалася, было добра ў сям'і. Дык чаму ж бацька ўсё часцей патрабавальна пазіраў на мяне? Я ж любіў зямлю, араў і сеяў да салёнага поту на кашулі. Магчыма, яго трывожыла, што, ўбачыўшы самалёт у небе, я застываў на месцы і нейкая невыразная мара непакоіла маю душу?

другая—вецер,
трэцяя—дождж,
чацвёртая—дождж і вецер...
Астатнія ўсе—
пагоды маёй душы:
пятая—радасць,
шостая—сум,
сёмая—роспач,
восьмая—дождж і сум.
Роздуму пругкі клубок
б'ецца ў ніцях дажджу...
Сэрца, цішэй!
Ка мне надзея ідзе,—
не спалохай яе!

●

Мы размінуліся тады,
Як і бывае—назаўжды.
Такой бяды, такой бяды...
А я і сёння у зняверцы:
Здаецца, у мяне на сэрцы
Той нерашучасці сляды.

Ідуць-плывуць мае гады—
Даўно ўжо я немалады.
Такой бяды, такой бяды...
А ў памяці ніяк не гасне
Знаёмства—лёгкае, як дым,
І нечаканае—як шчасце.

●

Аднойчы
ты прыйдзеш да мяне
і доўга вагацца будзеш:
званіць ці вярнуцца назад?
І толькі пасля,
калі прыгадаеш
непаўторнае свята адданасці,
нязвыклую радасць душы,—
міжволі твая рука
кранецца званка...
Адчыняцца дзверы—
і прад табой паўстане Яна—
тая,
што не ўмела спазняцца...

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

КАБ ВЕЧНА КРАСАВАЛА ВЯСНА

Эскізы тэатральных дэкарацый, касцюмаў, жывапісныя палотны і эцюды, графічныя накіды і замалёўкі, праекты вітража ўбачылі мы на выстаўцы твораў Міхаіла Блішча ў памяшканні Саюза мастакоў БССР. У гэтых работах—рамантычная ўзнёсласць, эмацыянальнасць, уменне бачыць адметнае ў паўсядзённым. Трапяткое сэрца мастака хвалявалі лагойскія крявіды і даліны беларускіх рэк, бярозавыя гаі і капры Салігорска, маляўнічыя куткі Мінска і скалы ля мора, гістарычныя помнікі Рыгі і сучасная вёска...

Глядач перш за ўсё памятае Блішча як таленавітага сцэнографа. Ён доўга працаваў у Беларускім тэатры оперы і балета. Характар рысунка, каларыт, сцэнічнае асвятленне ў дэкарацыях Блішча заўсёды пасавалі да музыкі. Яны стваралі на сцэне атмасферу, якая памагала гледачам успрымаць ідэю пастаноўкі. Так, напрыклад, пачатак оперы С. Рахманінава «Алека» — спакойная апавядальнасць, лірыка — і ў дэкарацыях мяккі паўзмрок летняга вечара. Але вось у музыцы нарастае напружанасць — і мастак неспакойнымі рытмамі разарваных воблакаў, трапяткім святлом месяца над начным стэпам падкрэслівае ўсхваляванасць, сугучную падзеям оперы.

Блішча вельмі хвалявала опера Я. Цікоцкага «Дзяўчына з Палесся». Оперу афармляў галоўны мастак тэатра С. Нікалаеў. Але і Блішч не мог не паспрабаваць сілы ў гераічнай тэме. Ён стварыў эскізы да першай і апошняй карцін «Дзяўчыны з Палесся».

Натхнёна працаваў Блішч над афармленнем першай беларускай оперы для дзяцей — «Марынкі» Р. Пуксты. Няпроста было перадаць атмасферу ваенных гадоў праз успаміны сучаснікаў. Памог і асабісты жыццёвы вопыт. Баец партызанскага атрада Блішч сам быў сведкам пажараў ваеннага ліхалецця.

Вырашаючы пралог «Марынкі» — сцэну сустрэчы ўдзельнікаў былых баёў, мастак стварыў шырокую панараму беларускай зямлі — з празрыстаю стужкай звілістай ракі, з палямі і лугамі, з далёкім лесам. І ў марыве пагодлівага дня, і ў сакавітай зеляніне ўзгорка, і ў срабрыста - белых бярозках — не застылы стан прыроды. Тут — рух, парыў, падкрэслены дынамічным сілуэтам дуба, які нібыта ўзлятае.

Пасля дзея пераносіцца ў страшныя дні нямецкай акупацыі.

...На вуліцы спаленай вёскі — нахілены тэлеграфны слуп з абарванымі правадамі. Каля паўразбуранай школы—кранутая пажарам бяроза. Дзеці, згледзеўшы нямецкіх салдат, прытуліліся за паламанай агароджай школьнага двара. Не выпадкова гэта відовішча заліта сонечным святлом—сонца сімвалізуе хуткае вызваленне роднай зямлі ад акупантаў.

Абодва прыгаданыя эскізы былі паказаны на выстаўцы. У спектаклі ж асабліва вызначалася мастакоўскай вынаходлівасцю карціна сну Марынкі, у якой, дзякуючы ўмельству мастака карыстацца святлом, імгненна адбываліся розныя змены.

...Каб перадаць сцяг партызанам, Марынка ідзе ў лес. Бы волаты — векавыя дрэвы. Гусцеюць цені. Стаміўшыся, Марынка засынае. Ёй сніцца бура. Страшэнна шуміць вецер, раскачвае дрэвы. Перад Марынкай узнікаюць цені варожых салдат. Пасля страшныя карціны знікаюць, і Марынка бачыць бераг возера, усыпаны дзівоснымі кветкамі. І тут жа — велізарны дуб, праз густую шапку якога прабіваюцца сонечныя промні. Яшчэ Марынка бачыла лясных звяроў, якія разам з кветкамі танцавалі. Раптоўна сон канчаўся...

Зразумела, эскізы да сцэн такога плана даюць малое ўяўленне пра галоўнае ў працы сцэнографа над імі—пра жывую «музыку святла і колеру».

Дэкарацыя Блішча каларыстычна багатыя, кампазіцыйна выразныя. Пра гэта сведчаць і яго эскізы да балетаў «Доктар Айбаліт» А. Марозава, «Лаўрэнсія» А. Крэйна, «Жызель» А Адана, «Дон-Кіхот» Л. Мінкуса, «Салавей» М. Крошнера. У кожным — адметнае рашэнне, адпаведнае характару, ідэйнаму зместу твора кампазітара.

У «Доктары Айбаліце» дэкарацыі — жыццярадасныя, яркія. Уражвала сцэна з самалётам, на якім доктар Айбаліт лётаў ратаваць хворых малпаў.

Рамантычную ўзнёсласць, паэтычнасць «Жызелі» Блішч выдатна перадаў праз змену задуменнасці асенняга пейзажа першай дзеі амаль трагедыйным гучаннем яе фіналу. А з якой псіхалагічнай глыбінёй была аформлена другая дзея!

...Ноч. На беразе ляснога возера вецер хіліць дрэвы. Плывуць змрочныя хмары. Але вось выплывае месяц, срабрыстым трапяткім святлом зазіхацела галлё. Супакоіўся вецер. Запанавалі блакітныя, фіялетавыя фарбы.

У «Лаўрэнсіі» мастак любаваўся хараством іспанскай прыроды. Як змянялася вулачка вёскі Фуэнтэ Авехуна ў залежнасці ад развіцця дзеяння! Колькі напружанасці ў апошняй карціне — пра гнеў народа, пра барацьбу народа за свае правы!..

М. БЛІШЧ. Мінская ЦЭЦ.

Глыбінёй думкі, псіхалагічнай акрэсленасцю вызначаюцца дэкарацыі Блішча да драматычных спектакляў: «Пунсовая кветачка» і «Шчасце паэта» (у суаўтарстве з П. Масленікавым) у тэатры імя Янкі Купалы, «Пяюць жаваранкі» і «Гады вандраванняў» у Гомельскім драматычным тэатры.

Асобнай гаворкі заслугоўвае майстэрства мастака ў стварэнні касцюмаў. Праз касцюм ён перадаваў сутнасць характару. Эскіз касцюма ў Блішча — заўсёды персанаж у руху. Сапраўдная выяўленчая характарыстыка героя. Тонкае адчуванне народнага, нацыянальнага характару касцюма.

Жывапіснае майстэрства, фантазія, веданне гісторыі народа памагалі мастаку ствараць дэкарацыі, якія сталі каштоўным укладам у беларускую сцэнаграфію.

Усё гэта невыпадкова. Бо пасля сканчэння Віцебскага мастацкага вучылішча працуючы з 1938 года ў Беларускім тэатры оперы і балета, Блішч многаму навучыўся ў такога выдатнага майстра тэатральнай дэкарацыі і выхаваўцы маладых сцэнографаў, як народны мастак БССР С. Нікалаеў. І яшчэ таму, што з дзяцінства на роднай Гомельшчыне засвоіў асноўнае у народным разуменні прыгожага. І яшчэ таму, што ніколі не замыкаўся ў рамках адной толькі сцэнаграфіі.

Яго пейзажы «Мінская ЦЭЦ-3», «Восень», «Лодачная прыстань», «Беларускі пейзаж», «Возера Рыца», «Саўгас «Ваколіца» поўныя жывога пачуцця.

Імклівыя рытмы «Лагойскай шашы», холад перадзімовага «Рыжскага ўзмор'я», хараство летняга надвячорка ў «Захадзе сонца» нараджаюць у душы глыбокі водгук. У «Прыбоі» быццам чуеш гоман марскіх хваль. У «Рыбацкіх лодках»—бязмежнасць марской прасторы, стыхійная сіла хваль літаральна зачароўваюць. Звонкасць фарбаў! Бадзёрасць, марская свежасць! Жыццё!..

Асабліва любіў ён веснавыя матывы. А ў асенніх яго захапляла кантрасласць фарбаў, іх свежасць. Пераважалі ў апошніх залатыя, фіялетавыя тоны.

Лірызм, паэтычнасць выяўляў Блішч і ў тэматычнай карціне. Вядомы яго «Слуцкія ткачыхі», «На Купалле», «Тэатр «Батлейка».

Вось «Слуцкія ткачыхі». Прыгонныя майстрыхі—у сутарэннях панскага палаца. Тут—паўзмрок. А наверсе, куды вядзе лесвіца,—добра відаць раскошная зала і гаспадары-магнаты, што важна спускаюцца сюды, дзе працуюць умельцы.

«Тэатр «Батлейка». На каляды прыехалі ў вёску батлеечнікі. Гучаць цымбалы, звініць бубен. На невялікай сцэне прадстаўленне. Шмат сабралася сялян-гледачоў.

У абедзвюх карцінах дакладна перададзены народны быт у мінулым, народнае адзенне, тыпажы. Гэта цікавы пошук у гістарычным жанры.

Выразнасць формы, тонкае адчуванне кампазіцыйных і каляровых суадносін — у вітражы Блішча «Мая рэспубліка», прысвечаным савецкаму чалавеку - творцы. Тут яго мысленне манументаліста выявілася гэтак жа ўдала, як і ў росписах у фае Тэатра оперы і балета на тэму оперы «Дэман».

Шматлікія эцюды мастака даюць уяўленне аб яго творчай лабараторыі. У кожным з эцюдаў жыве чалавек, улюбёны ў жыццё, шчыры, добразычлівы, які мог бы паўтарыць за Паўлюком Трусам: «Хачу, каб вечна красавала прыгожа-светлая вясна...»

Немагчыма прымірыцца з тым, што вось ужо колькі гадоў не сустракаем на вернісажах ні новых твораў Міхаіла Блішча, ні яго самога—чалавека, які літаральна да апошняга дыхання служыў мастацтву, людзям. Так, да апошняга дыхання! Надзвычайны дакумент чалавечай і мастакоўскай мужнасці — серыі яго апошніх малюнкаў: «Бальніца», «Развітанне з Радзімай і сям'ёй».

...Партрэты медсёстраў, хворых. Выразны, дакладны рысунак. А якімі словамі сказаць пра аўтапартрэт гэтых дзён?.. Роздум пра няздзейсненае?.. А вось ён, мастак, на аперацыйным стале. Мы не бачым твару хірурга, але ў руху рук і напружанасці позы чытаецца: «Нічым нельга памагчы...». На наступным рысунку — мастак сярод урачоў і медсёстраў. Усе маўчаць. Стары прафесар адвярнуўся, закрыўшы твар рукамі...

Мужна глядзіць мастак у вочы няўмольнаму лёсу. На адным з апошніх рысункаў ён малюе сыноў і жонку, а на другім плане, у ценю, сябе. Развітваецца з роднай Беларуссю. З жыццём. Сапраўды, неймаверная сіла чалавечай і творчай волі!..

...У апошнія гадзіны жыцця стварыў партрэт дзяўчыны. Прыгожы твар. Вочы— засяроджанасць, смутак. Можа, гэта пра вечную маладосць жыцця?..

«Дзякуй за радасць, за прыгажосць, за смутак і роздум, за праўду гэтаму цудоўнаму мастаку, які падарыў людзям адкрыцці»,— запісаў адзін з наведвальнікаў выстаўкі. «Перад серыяй «Бальніца» трэба стаць на калені...» — запісаў другі.

Што нам яшчэ застаецца дадаць?.. Хіба тое, што творчасць Міхаіла Блішча адзначана вернасцю рэалізму, прасякнута аптымізмам, любоўю да жыцця.

Пятро КАРНАЧ.

Абаронцам Радзімы — слава!

...І НА КІНАСТУЖЦЫ

«БРОНЗАВЫ САЛДАТ» — ФІЛЬМ АБ'ЯДНАННЯ «ЛЕТАПІС» СТУДЫІ «БЕЛАРУСЬФІЛЬМ»

ЦЯПЕР, мабыць, мала скептыкаў, якія не лічаць дакументальныя стужкі мастацкім творам. Больш таго — лепшыя з такіх стужак (Д. Вертава, Э. Шуб, А. Даўжэнкі, М. Рома) вывучаюцца як паэтычныя пабудовы. Вядома, што мастацкаму твору патрэбны ветразь, здольны цягнуць змест фільма, як рамана або паэмы, праз штормы і штылі асноўнага і пабочных канфліктаў.

Такі ветразь ёсць у поўнаметражным дакументальным фільме рэжысёра Барыса Сарахатунава. Паказанае на экране — гэта свабодны ў пераходах і мантажных стыках роздум-успамін чалавека, які зведаў вайну вачыма, нагамі, сэрцам, далонямі. Ад яго імя вядзецца трохі запаволены па рытмічным напружанні расказ пра тое, як усё было з краінай і з намі тады, калі краіна стала баявым лагерам, а мы — салдатамі. Голас выдатнага акцёра тэатра і кіно Яфіма Капляна надзвычай дакладна перадае і слова аўтарскага роздуму-ўспаміну, і стрыманa апавядальную інтанацыю. Нават калі б у цітрах фільма не ўказвалася на тое, што сцэнарыст і рэжысёр карыстаецца франтавымі пісьмамі, успамінамі, вершамі ўдзельнікаў вайны, мы, мабыць, здагадаліся б пра гэта самі. З удзячнасцю думаеш пра шчаслівы намер Б. Сарахатунава — абысціся без «літаратуры», гаварыць проста, па-чалавечы шчыра, як бы падбіраючы адпаведнае слова, здольнае перадаць непасрэднасць усхваляванага ветэрана, калі ён у думках бачыць (а нам гэта і паказвае экран) пуцявіны вайны — ад Буга да Волгі і ад Волгі да Шпрэе. Па-рамесніцку эфектныя прыёмы прафесіянальнага майстэрства, якія часам дэманструюць кінарэжысёры, тут засталіся па-за стужкай. Уменне будаваць кадр і мантажны сказ Б. Сарахатунаў падначаліў ясна выказанаму с а л д а ц к а м у характару свайго дакументальнага даследавання тэмы.

Што гэта азначае? Не, гаворка ідзе не пра так званую «акопную праўду». Аўтар фільма з многіх тысяч архіўных стужак, знятых у свой час франтавымі аператарамі, падабраў якраз тыя, дзе байцом, партызанам, рабочым на абаронным заводзе, хлебаробам-карміцелем выступае р а д а в ы па званні чалавек. Падкрэслю — па званні. Бо ўжо недзе на пачатку размовы аўтар вуснамі своеасаблівага лірычнага «я» ў гэтым творы вымаўляе крылатыя і прарочыя словы паэта, які пры жыцці не надрукаваў ні аднаго верша і ўвайшоў у паэзію пасля смерці на сопцы Сакарная каля Наварасійска ў сорак другім годзе ў пошуку разведчыкаў, Паўла Когана:

Когда-нибудь в пятидесятых
Художники от мук сопреют,
Пока они изобразят их,
Погибших возле речки Шпрее...

Багатыя творчыя магчымасці пільнага вока кінакамеры і дарэчы вымаўленага слова адкрываюць у радавым — паэта, гераічнага працаўніка вайны, добрага сэрцам чалавека, здольнага ў ліхую гадзіну аддаць жыццё за родную зямлю,— і гэта ўзята Б. Сарахатунавым ў арсенал рэжысёрскага ўзбраення. Напрыклад, ён дае імкліва бягучую па экране галерэю партрэтаў нашых воінаў там, каля рэчкі Шпрэе, у Берліне — на дзіва звычайныя твары, стомленыя, засяроджаныя, з адбіткам якойсьці думкі. На кім мы з вамі затрымаем сваю ўвагу? Скажам, мяне ўразіў кадр у два з нечым метры: танкіст, мабыць, маіх гадоў курыць цыгару і глядзіць на ахоплены пажарам дом на адным з плацаў. Цыгара, значок «Гвардыя» на камбінезоне і — звернуты ў самога сябе погляд вачэй, у якіх зіхаціць водбліск полымя... Пра што ён думае і што адчувае гэты мой равеснік? Я хачу здагадацца і здагадваюся. Я пазнаю ў ім сябе і сваіх сяброў па фронце.

Пакуль у маёй галаве крышталізуюцца словы, аўтарскі голас звяртае маю ўвагу на салдат гітлераўскага вермахта, якія трымаліся ў Берліне за кожнае скрыжаванне вуліц, за дом, за паверх. Цяпер і яны зразумелі, што гэта — крах, капут імперыі. І мне ўжо здаецца, што з экрана чуюцца мае словы: «Кожны наш салдат мог цяпер судзіць любога з іх сваім судом. Але мы, прайшоўшы пекла, перажыўшы ўсе магчымыя і немагчымыя пакуты ад іх, так і не навучыліся жорсткасці...», і такі дакладны мантажны пераход — пасля кадраў, дзе паказана пахаванне ў чужой зямлі, у берлінскім скверы, нашага байца, рэжысёр дае кадр з дзяўчынай-салдатам, каля якой чарга немцаў з працягнутымі да нашага хлеба рукамі...

Разам са сваім асістэнтам Н. Мнацаканавай рэжысёр Б. Сарахатунаў здабыў з архіўных стужак кадры, якіх раней мы не бачылі ў фільмах. І гэта была не толькі пагоня за арыгінальным «выяўленчым радам», хоць і ў ёй для кінематаграфіста няма нічога заганнага, а пошук пакуль што некранутага матэрыялу, які даў праўдзівы малюнак разгромленага ў цяжэйшых вулічных баях Берліна. Да апошняга стрэлу — вайна была вайной. Прадчуванне блізкай перамогі не змяншала напружання духоўных і фізічных сіл салдата. Таму ён так дапытліва і строга прыслухоўваецца да раптоўнай цішыні ў горадзе над рэчкай Шпрэе — у яго ёсць свой рахунак, сваё гора і сваяя гордасць. Я зразумеў, што такога салдата і хацеў паказаць у першай частцы фільма Б. Сарахатунаў. Мэты сваёй рэжысёр дасягнуў. У асобных кадрах мы бачым канкрэтных і па-свойму непаўторных людзей, якія прымусілі абаронцаў Берліна выкінуць белыя сцягі, перад намі выхапленыя з «масы» камерай твары салдат, кожны з якіх індывідуальная асоба і, разам з тым, усе яны — па-мастацку абагульнены в о б р а з савецкага салдата.

Фільм не прытрымліваецца храналагічнай паслядоўнасці, ён хутчэй за ўсё выглядае як эмацыянальная рэтраспекцыя. Адчуўшы цану перамогі над фашызмам у апошняй бітве за Берлін, адзін з салдат пачынае як бы ўзважваць зробленае ім самім і ўсімі намі. Экран узяў з дакументальнага летапісу вайны як фактычныя пасведчанні то вуліцу, то дом аднаго з тысячы сямісот дзесяці гарадоў нашых, ад якіх вораг пакінуў толькі руіны, або папялішча адной з сямідзесяці тысяч вёсак нашых, спаленых чужынцам з літарамі «Gott mit uns» на спражках. Здавалася б, што нас ужо не здзівіць выгляд скручанага жалеза там, дзе быў мост, або пасечаная кулямі статуя ільва каля сцяны з пустымі вокнамі: гэта было і ў іншых фільмах пра вайну. У «Бронзавым салдаце» нас хвалююць і навізна дакументальных кадраў, і іх асэнсаванне аўтарам: Б. Сарахатунаў манціруе жудасныя «пейзажы вайны», паказваючы неабсяжнае поле бою, якім была для гітлераўцаў наша зямля і ўсё, што на ёй расло, будавалася, захоўвалася стагоддзямі.

З пункту гледжання ўнутранага кампазіцыйнага стрыжня, які нібы працінае стужку, рэжысёр вельмі ўдала выбраў кадры, дзе сівы фармоўшчык рыхтуе да адліву ў бронзе партрэт салдата. Аўтар гаворыць, што фармоўшчыку трэба спачатку замураваць гіпсавую мадэль, каб атрымалася форма, здольная вытрымаць высокую тэмпературу і ціск гарачай бронзы, а потым ужо адліваць у ёй скульптуру. Аператар Рыгор Масальскі трывожным святлом і вынаходліва арганізаваным фонам (ці то сівыя хмары па чорным небе, ці то шматкі дыму з агромністай печы) падкрэслівае метафарычны сэнс гэтых кадраў, да якіх рэжысёр вяртаецца не адзін раз: мадэль бронзавага салдата рыхтуецца да адліўкі... Тое ж святло і тыя ж хмары-дымы ўбіраюцца ў кадры, зробленыя на славутым Мамаевым кургане.

А за кадрам — радкі з франтавых лістоў салдат да маці... радкі з заявы напярэдадні бою — «Прашу прыняць мяне ў рады бальшавікоў...» У гэтым месцы фільма рэжысёр смела «зацягвае» мантажны сказ — буйныя планы фармоўкі мадэлі, гарэльефаў на Мамаевым кургане, рук фармоўшчыка змяняюцца сярэднімі ў адной чорна-белай кантрастнай танальнасці на працягу аж васьмідзесяці метраў. І — глядзіцца! З хваляваннем. Ад экрана не адвесці вачэй. Выяўленча-эмацыянальны вузел па-майстэрску завязаны тут аўтарам фільма. Бронза і камень ажываюць, робяцца адухоўленымі. За імі — жывое жыццё, юнацтва і сталасць майго пакалення, гарт пакалення майго бацькі. Без вонкавай параднасці экран узвышае інтанацыю гаворкі да трагедыйна-гераічнай і жыццесцвярджальнай.

А потым таксама смела рэжысёр дае п о б ы т вайны, яе выпадковы і «звычайны» (я не ведаю, як напісаць такое слова, і таму бяру яго ў двукоссе) малюнак. На экране бягуць... спалоханыя каровы. Гэта якоесьці імгненне — не танкі, не коні, не людзі, а каровы бягуць ад вайны, а ад яе нікуды не ўцячэш! Ніякага акцэнту рэжысёр на гэтым не робіць — ён «як быццам» толькі скарыстоўвае архіўны кадр. Але як шматзначна гучыць гэты кадр № 185 працягам у 0,18 метра — вайна блытае ўсё на свеце, прыводзіць у рух, перакрыжоўвае лёс. Амаль адразу ж пасля «кароў» камера нібы ўзнімаецца ў неба, займае месца побач з нямецкім бамбардзіроўшчыкам, і той, з усмешкай на вуснах, выбірае на зямлі, там, дзе каровы бягуць «ад вайны», месца, куды ён скіне смерць, закаваную ў бомбу... Для кагосьці там, у рэйху, такі авіятар таксама ж быў салдатам. Не, гэта забойца! З усмешкай на маладым твары, акуратны, падцягнуты, дасведчаны і паслухмяны — забойца...

Гэта ад яго імя, ад імя захопніка, выдаецца і гучыць па ўсёй зямлі загад: рэйхсфюрэр СС жадае, каб назва «партызан» больш не ўжывалася, а ў загадах, зводках і іншых дакументах ужывалася назва «бандыт».

На экране лясы Беларусі, партызанскія раёны: кадры на гэты раз даволі знаёмыя. Але яны пастаўлены ў кантэкст тэмы фільма — «Бронзавы салдат» — і, мабыць, таму ўспрымаюцца тут упершыню так убачанымі і ўпершыню так зразуметымі.

Відаць, я мушу трэці раз сказаць пра творчую смеласць Б. Сарахатунава, звяртаючы ўвагу будучых гледачоў фільма на зусім ужо нечаканую гумарыстычную фарбу, што гучыць у эпізодах, прысвечаных партызанам. Дакументальная стужка захавала трошкі жартаўлівы эпізод — перад камерай аператара І. Вейняровіча маладыя хлопцы і дзяўчына іграюць (так, яны гэта і не ўтойваюць!) сцэну партызанскага вяселля, пасля якога «ён» ідзе ў бой, а «яна» праводзіць яго. Разам з тварам знаёмага нам усім бацькі Міная гэтая частка фільма зноў жа мае больш сімвалічнае гучанне, чым проста цытата з летапісу барацьбы народных мсціўцаў. Аўтар, ад імя якога вядзецца расказ, быццам «пераскінуў» сябе за лінію фронту, адчуў і там сябе салдатам,— і вяртаецца зноў да тэмы, што вызначыла змест і назву стужкі.

Дзеці... Падлеткі... Яны ў садзіку таксама іграюць «у вайну». І хлапчанё ў шлеме ўзлазіць на каня, а «яна» махае яму наўздагон рукой. Спачатку, гледзячы на экран, мы з замілаваннем усміхаемся. А потым рэжысёр зноў пераходзіць на сваю творчую пазіцыю — ён з бязлітаснай праўдай паказвае лёс нашых дзяцей на вайне. Жахліва. Жудасна. Калі буйны план трымае перад тваімі вачыма параненае дзіця з куксамі замест ручак, ты ледзьве стрымліваеш сябе, каб не крыкнуць: «Хопіць!», бо гэта глядзець балюча, нібы злачынства было ўчора, не, нават сёння... А рэжысёр ведае, што датрымаў нас да мяжы эмацыянальна магчымага, і манціруе пасля гэтых кадраў «звычайную вайну». І мы больш глыбока разумеем, што азначала быць с а л д а т а м на такой вайне. Выратоўвалася і наша будучыня. Наш сённяшні дзень.

Зразумела, ёсць у такой маштабнай кінематаграфічнай рабоце і пралікі. Напрыклад, можна было б скараціць эпізоды паветраных баёў, танкавых атак, дзе вайна паказваецца «наогул». Але гэта заўважаеш тады, калі глядзіш стужку не адзін раз і параўноўваеш свае ўражанні ад безумоўна хвалюючых і па-мастацку па-новаму асэнсаваных мясцін і часоў вялікай хронікі вайны з уражаннямі не такімі яркімі. Агульнае ж уражанне застаецца моцнае. Ты адчуваеш сябе сябрам-паплечнікам таго салдацкага «я», ад імя якога Б. Сарахатунаў на ўвесь голас у дакументальным кінематографе загаварыў пра салдата на той, чвэрць веку назад закончанай, вайне. Праўда кожнага метра і кожнай інтанацыі гэтага твора бярэ ў палон чалавека, які ведае вайну па сваім вопыце. Трымае ўвагу і тых, для каго гэта ўжо гісторыя папярэднікаў.

«Пакуль не ступілася джала разца і рукі ад працы не моршчацца, я мушу пакінуць адбітак жыцця на к а м н і, ж а л е з е і з о л а ц е»,— сказана паэтам. «Бронзавы салдат» сведчыць пра тое, што адбітак непаўторнага часу, выпрабавання народа на грамадзянскую сталасць у полымі вайны захоўвае і кінематаграфічная стужка, асабліва калі да яе звяртаецца патрабавальны і ўдумлівы мастак.

Барыс БУР'ЯН.

ЮНЫЯ — НА ФІЛАРМАНІЧНАЙ СЦЭНЕ

Сцэна Беларускай дзяржаўнай філармоніі ведае музыкантаў з сусветнай вядомасцю. Тут выступалі Давід Ойстрах і Святаслаў Рыхтэр, Карла Цэкі і Говард Мітчэл. Шлях на такую сцэну складаны, нялёгкі і неаднолькавы для кожнага. Але ва ўсіх ён пачынаецца ў дзяцінстве.

Пройдуць гады, і на змену сённяшнім майстрам, магчыма, прыйдуць юныя музыканты Мінскага музычнага вучылішча імя Глінкі, якія прынялі ўдзел у канцэрце, прысвечаным XXIV з'езду КПСС і XXVII з'езду КПБ.

Праграма канцэрта складалася з твораў сучасных рускіх і беларускіх кампазітараў, народнай музыкі, рускай і зарубежнай класікі. Перад слухачамі выступілі тры аркестры вучылішча: сімфанічны, народных інструментаў і баяністаў (мастацкія кіраўнікі і дырыжоры — Б. Райскі, Л. Рагацкая, А. Папоў). Усе калектывы ўвогуле добра справіліся са сваімі складанымі праграмамі. Асабліва зладжана і прафесійна выступіў аркестр баяністаў, які выразна выканаў «Такату і фугу рэ мінор» Баха, «Багатырскія вароты» Мусаргскага, танец з «Палескай сюіты» Глебава, «У касцёле» Кураева. Цікава прагучала своеасаблівае тэмбравае спалучэнне баянаў і флейты ў «Мелодыі» Глюка (саліравала студэнтка А. Маштакова, клас А. Каландзёнка).

Ансамбль цымбалістаў пад кіраўніцтвам Т. Сцяпанавай парадаваў слухачоў выкананнем лірычнай «Мелодыі» Жыновіча і тэмпераментнага «Іспанскага танца» Шастаковіча. Цёпла сустрэла публіка і вакальны актэт студэнтак дырыжорска-харавога аддзялення (кіраўнік З. Цвецікава). Звярнулі на сябе ўвагу добрыя вакальныя дадзеныя студэнта В. Жукоўскага (клас С. Асколкава).

Выступаюць хор і сімфанічны аркестр вучылішча.

Фота Ул. КРУКА.

Паэтычная ПАВЕРКА

Уладзімір ПАЎЛАЎ

НЕБА АБГАРЭЛАГА КРЫЛО

1.

З суседняй вёскі цераз родны
лес,—
Яго гадам і гэта шлях
наблізкі,—
Прытомлены, сівы, як лунь,
увесь,
Ідзе ў Хатынь, ідзе дамоў
Камінскі.

Ён ведае пра ўсё раней за нас...
І кожны дзень ўсё роўна ён
спяшае:
А можа сёння, сёння мо якраз
Яго Адам ад ранаў ачуняе.

Ён можа выдыхне адзіны
ўздых,
Узніме галаву, вады папросіць.
Шукае бацька, дзе калодзеж
іх.
Знайшоў...
Цяпер вады з яго нікто
не носіць.

Пакуль трапеча кропелька
жыцця,—
Далей, далей ад сонцавай
залевы!
Хаця б у цень, у халадку б хаця
Яго пакласці пад сцяною хлева.

Перажагнуўся, аж не ўпаў
трака—
Гарачым снегам сыплецца
страха...

Калі Адама смерць не абміне,
О колькі будзе ў тым яго віны!
Суседзі, людзі, памажыце
мне!..
Навокал мёртва.
Звон і каміны.

І ні душы, ні голасу ані.
Да бронзавага ён сабе спяшае
І рукі, уцалелыя ў агні,
Пад бронзавага сына
падстаўляе.

Ён ведае пра ўсё раней за нас...
І, можа толькі немаччу
прыкуты.
Папросіць,
Каб яго ў апошні раз
Сюды прынеслі падзяліць
пакуты.

2.

Даўно зямлёй гарачы попел
стаў.
Сплываў з вадой, ляцеў
на ветры сінім,
На твары асядаў, на зелень
траў
Яшчэ за два гады да Хірасімы.
Ён плоццю быў згарэлых у агні,
У тым агні, што мой народ
праразджаў.
За дваццаць пяць крычаў ён
пра Сангмі,
За дваццаць пяць жывых нас
папярэджваў.
Звіняць званы, і кроў у жылах
стыне,
І адступае прад жыццём нябыт.
Ў Хатыні 136 Хатыняў
І больш ніводнай тут не быць!
Не быць!

3.

Перад Хатынню заціхае смех.
Сурова ўсё тут да апошняй
рыскі.
Тут летам здасца: выпаў белы
снег,
Як зніме шапку з галавы
Камінскі.
Тут несціханы бег людскай
ракі...
І я прашу: не сыпце соль
на раны—
Не трэба тут гандлёвыя ларкі
І ў партызанскім лесе
рэстараны.
Нічому тут ратунку не было.
У прысак апылі з дзвярэй
падковы.
Тут неба абгарэлага крыло
Смыліць і сёння песняй
жаўруковай.
Клянуся тут імёнамі святымі,
Што так і ёсць, што мне
не падалося:
У кожным сэрцы зарава Хатыні
На ўсё жыццё з Хатыні
занялося.

●

Была і ў мяне, хлопцы, думка
такая:
Калі ўжо і здарыцца чорная
бядзе,
То хай лепей куля мяне
напаткае,
Чым хто-небудзь з блізкіх маіх
упадзе.
Я думцы такой, як і чэснаму
хлебу,
Ніколі не здрадзіў, не выракся,
не!
Мне блізкіх людзей,—нібы
зорак на небе,—
Шкада, што жыццё вось адно
у мяне.
З гадамі к нам, хлопцы,
прыходзіць развага
Пра ўбоскую нізкасць
напышлівых слоў.
Хай дружбу мужчын правярае
адвага,
А нашых каханых акрыліць
любоў.
Нас з тропу не збіць аніякаму
дыму.
Мы вобмацкам знойдзем, мы
пройдзем на слых
І разам мы ўсе абаронім
Радзіму,
А яна абароніць усіх.

●

Было мне проста рэкі
пераехаць,
Усе кастры ў лугах перапаліць,
Даверліва адбіцца нечым
рэхам...
Як спамянеш, ажно душа
баліць.
Здавалася разумна ўсё і
проста:
З блакіту ястраб птушкі
не саб'е.
Цяпер, нібы ў кашулі не па
росту,
З-за гэтага я дзіўны сам сабе.
Аxвотна паддавалі мне
на плечы
І тое, што звыш сілы я прасіў.
Не разумеў я, што і я не вечны,
Што і ў мяне абмежавана сіл.
Перагарэла юная адчайнасць,
Перахадзіла брага у дзяжы.
Вакол усталявалася
звычайнасць,
А паспрабуй звычайнасць
разважы.

ЛІСТАПАД

Міколу АЎРАМЧЫКУ

Лістапад на двары. На лясной
лугавіне завейна
Ад чырвонага лісця, калянага
шорхання траў.
У такую пару,—што
на ўтульным савеце сямейным,
Калі трэба чакаць, каб ты
мудрае слова сказаў.
Маладыя рабіны зырчэюць
у лесе дзівосным.
Чаўнакі завірух хутка кінуцца
кужаль сукаць.
Зазарожліва-ціха між дрэў
пад глыбокую восень,—
Самы час без старонніх
здалёку сябе пагукаць.
Мабыць, праўда што так,
мабыць, то не людская
прыкмета—
Вечны толькі ў прыродзе
адзіна заведзены лад:
Неабачліва ў маі, незадумна
ў спякотнае лета
І высока-высока душы
ў трапяткі лістапад.

АНКЕТА НЕАДНАЗНАЧНЫХ АДКАЗАЎ

СЛУХАЧЫ АБМЯРКОЎВАЮЦЬ ОПЕРУ «ЗОРКА ВЕНЕРА»

—МНЕ ЦЯЖКА перадаць словамі тое хваляванне, з якім я слухала оперу «Зорка Венера». Я неяк па-новаму зразумела духоўную спадчыну нашых продкаў, адчула хараство беларускіх народных мелодый, глыбей у сэрца запалі вершы Максіма Багдановіча, пакладзеныя на музыку Юрыем Семянякам...

Гэтыя словы — з выступлення старшага тэхніка праектна-тэхналагічнага інстытута «Белмесцпрампраект» Галіны Гарнастай на сустрэчы супрацоўнікаў інстытута з аўтарамі оперы «Зорка Венера». Спектакль выклікаў тут жывую цікавасць, шмат было аб ім размоў, нават праводзілася анкета — што спадабалася і што не спадабалася кожнаму. І ў час сустрэчы каля сотні блакітных лісткоў з адказамі было перададзена Ю. Семяняку і аўтару лібрэта А. Бачылу.

Размова паміж аўтарамі і слухачамі была шчырай і прынцыповай. Пасля выступлення Алеся Бачылы, які не толькі расказаў аб рабоце над операй, але і паведаміў многа цікавых малавядомых фактаў з біяграфіі Багдановіча, сваімі ўражаннямі аб спектаклі падзяліліся тэхнолагі і канструктары, будаўнікі і геолагі, архітэктары і мастакі інстытута.

Усе прамоўцы аднадушна ўхвалілі з'яўленне ў беларускай опернай музыцы рамантычна-ўзнёслага твора, адзначылі прыгажосць мелодый, пабудаваных на інтанацыях народнага меласу, выдатнае гучанне хораў, цікавую работу мастака (хоць некаторыя і папракалі яго ў залішняй «маляўнічасці» афармлення).

— Думаю, што выкажу агульную думку прысутных, — зазначыў былы мастак інстытута, цяпер пенсіянер А. Лебедзеў, — калі падзякую аўтарам за іх праніклёны расказ пра жыццё і творчасць Максіма Багдановіча. Людзі павінны як мага больш ведаць пра гэтую цудоўную зорку нашай паэзіі.

—Спектакль крануў мяне да слёз, у ім усё такое сваё, роднае, — сказала інжынер Р. Дазмарава. — Я была на спектаклі разам з мужам (ён у мяне рускі) і гледзячы, як захапіла яго опера, адчувала нейкую невыказную гордасць за мастацтва майго народа, за прыгажосць яго духоўнага свету, так пераканаўча паказаную ў спектаклі.

Аднак пры ўсёй сваёй прыхільнасці да оперы ў цэлым, супрацоўнікі інстытута паказалі сябе вельмі патрабавальнымі слухачамі і выказалі шмат заўваг у адрас аўтараў і стваральнікаў спектакля.

— У оперы падкрэслены лірычны бок падзей. Гэтая лірычнасць хвалюе і кранае, але яна ж і абарочваецца іншым сваім бокам—спектаклю нестае сапраўднага драматызму. У трэцяй дзеі — у сцэне смерці паэта — унутранае напружанне дзеі спадае, хоць менавіта тут твор павінен быў бы дасягнуць сваёй кульмінацыі. (В. Якавенка, начальнік геолага-разведвальнага атрада).

— З тэатра выходзіш пад уражаннем масавых сцэн—хораў, танцаў. Сцэны ж чыста опернага плана, дзе Багдановіч удзельнічае ў дзеянні непасрэдна, здаюцца значна слабейшымі. Спектаклю не хапае цэласнасці, скампанаванасці, ён успрымаецца і запамінаецца асобнымі ўрыўкамі, фрагментамі, не аднолькавымі па сваім мастацкім гучанні. І сам вобраз паэта не атрымаўся такім яркім і пераканаўчым, якім хацелася б яго бачыць. Але, магчыма, у гэтым вінаваты і выканаўца, які, на жаль, нават па ўзросце не зусім адпавядае нашаму ўяўленню пра Багдановіча. (С. Шайко, інжынер).

Ёсць наогул не зусім зразумелыя мясціны ў лібрэта, адзначалі прамоўцы. Некаторыя пытанні, якія ўзнікаюць у ходзе спектакля, можна высветліць, толькі зазірнуўшы ў праграмку, а на некаторыя не дае адказу і яна. Напрыклад, хто прыносіць ягады Максіму ў апошняй сцэне — сваячка, пакаёўка, гаспадыня? Якія адносіны ў Максіма з Машай — яна яго сяброўка, каханая, выпадковая знаёмая? І— у любым выпадку — чаму з такой незразумелай раўнадушнасцю ставіцца ён, малады чалавек, да гібелі дзяўчыны, нават не спрабуючы выратаваць яе? Былі выказаны пажаданні, каб лібрэтыст і рэжысёр зрабілі ў такіх эпізодах пэўныя карэктывы пры дапрацоўцы спектакля.

— Як вы самі ставіцеся да вынікаў вашай працы? — такім было апошняе пытанне, зададзенае аўтарам оперы.

— Праца над гэтым творам прынесла нам шмат шчаслівых, хоць і нялёгкіх хвілін,—адказаў Ю. Семяняка. — І мы будзем задаволены, калі наш пошук у жанры сучаснай оперы дапаможа некаму, з улікам нашых пралікаў, напісаць такі твор, аб якім і крытыка і гледачы ў адзін голас скажуць: «Цудоўная опера — у ёй няма ніводнага недахопу!»

З гэтым адчуваннем — складанасці творчых праблем сучаснай беларускай оперы — і ішла гаворка, скіраваная на тое, каб гэты жанр і надалей узбагачаўся тэматычна і па мастацкім узроўні.

С. КЛІМКОВІЧ.

На снег гэтай зімой шанцуе не часта...

Фотаэцюд А. ЯКУБОВІЧА.

ЗА РАМОНКАВЫМ ВЫГАНАМ

З вясковага сшытка

Віктар ПОЛЯК

— ПАСЛУХАЙ, што я табе скажу, — гаварыў мне сівы, каржакаваты, як балотны корч, дзед Яўхім.—Не хадзі ты больш да яе. У яе ёсць хлопец. Які ён—не мне судзіць. Ёй відней. Кахае, бачыш, яна яго. А ты блытаешся пад нагамі, як гарбузовы повад. Ды і не пара яна табе. Ты другога параграфа. Крапчэйшага. І скажу табе—беражыся. Не шкадуеш сябе. А гэта, брат, кепска. Зламацца можаш. Зап'еш, забунтуеш. А, ды што я табе—радня, каб параду даваць, радзіць-раіць? У самога ж на плячах не качан. Варыць жа, думаю, галава твая, га? Ну, бачыш, згаворлівы. Добры ты вельмі, справядлівы, сказаць, каб усім гэта—утульна і цёпла. Гэ, так, брат, не бывае. Тоісь, канечне, бывае, ды так сабе—наўродзь кніжак. Там лоўка палучаецца. А тут вось—у жызні, не ўгадаеш, раз—і, гэта, студзёна. Скразнякі ў душы. Так і навовяць выдуць яе, бедалажную. Ды што я табе пра душу. Такія, як ты, гэта лічаць перажыткам. Ну, што яна, знацца, жыве ў нас і яшчэ пасля нас. Вечна, бачыш. Ну, не ўхмыляйся. Я так, можа, для сябе. Суцешна мне думаць пра гэта ў сваім надвячорку. Знацца, дамовіліся. Ну, яшчэ раз закурым—і ступай. Ступай і не думай. Пройдзе ўсё гэта, як дождж. І бурбалкі лопнуць. І калюгі высахнуць.

Цмокаючы цыгарку, Яўхім працягвае:

—Гэ, было і ў мяне. Толькі ж такія, як ты —не верыце. Цемната мы, бачыш. Куды нам было зведаць гэтыя, як ты кажаш, чуства. Гэ, чуства! Гэта, бачыш, як яшчэ возьме, калі яна ад мяне з вяселля, з-пад самага, сказаць, носа—шусь у сенцы і да яго. У абдымкі. Ну, суцешылі, ушчулі. Адвыкне, кажуць. Прытрэцца неяк. Змірыцца, словам. Быў малады, бачыш, здаровы—вярхняк млына адзін падымаў, каб пакаваць. А вось каб руку на яе—крый божа. А было за што. Ну, цяпер так думаю. Царствіе ёй спакойнае. Затрымаўся я, знацца, на млыне. Добра сцямнела. На ноч убралася. Іду гэта, а не мігае лучына ў акне. Пуста. Аж холадна стала ўнутры. Зайшоў у хату, узяў у сутачках падпал—раздзьмуў попел: свецяцца яшчэ жарыны. Вось і агонь загуляў. Глядзь у кут—Мікалая-ўгодніка няма. З ложка посцілка-перабіранка такжа забрата. Тут я і даўмеў. Пайшла мая Сынклета, да Мірона, знацца, пайшла. І такі мяне ўзяў халадзень, такі дрыжак—зубы лязгаюць, не стрымаць. З глузду еду, думаю. А што б твае выгалела—ды што ж гэта? Галава, як тыя жорны—кругам-кругам, і цяжкая стала—як ніжняк. Вобчым, неяк перасіліў сябе. Дагледзеў худобіну—было ж з'ежу: дзве каровы, два валы, авечак з дзюжыну.

Потым дастаў кварту—каўтнуў нішто так і пасвятлела ў душы, павяцвела. Ну, думаю, сукіны дзеці, я вам пакажу каханкі, я вам гэтыя зборыкі-цымборыкі папсую. Выйшаў на ганак—глухамань, сабака не азавецца. Адно—маладзічок прарэзваецца праз смугу. Акурат перад калядамі было. Ды марозік пашчыпвае. А хаця б ветрык шалахнуў. Жудка стала. Павярнуў у хату і на печ. Каб ложка не бачыць. Не прыйшла мая Сынклета і на другі і на трэці дзень. А мяне як агарнула, як аблажыла нечым. Несамавіты нейкі стаў. Свет закрыўся. Не вытрываў. І па цаліку, па гладзі-роўнядзі да Тамашоў—гоняў так дзвесце. Хутар іх нішто быў, аднак жа запушчаны. Гультаяватыя, бачыш, былі. Да скокаў-падскокаў—гэ, гэта яны маглі, падкія—усё роўна, як мухі на мёд. А як да ладства—загваздка. І вось да серадольшага, Мірона гэтага, так і гарнулася мая Сынклета, так і гарнулася, яшчэ з дзевак. Канечне, былі сутычкі, знацца. І дрынам неяк угаманілі адзін аднаго. Гэта я і Мірон. Бацькі памірылі-здабрылі нас. Яны кумы, бач, былі—мой бацька і Сынклецін. І так жыўцом-сілцом перацягнулі яе на мой бок. Цяпер, як падумаю, дарэмна. Бо не судзьба, бачыш, былі мы з ёю. Мірон, як усчалася калектызацыя—у актывісты падаўся, інспектарам яго выдзвінулі. Загубіў душу, небарака. Прастудзіўся і памёр. На падводзе, на мяшках з жытам. Але адхіліўся я. Гэта ж потым было. Стаў я, знацца, пад акно і гляджу. І што ты думаеш, сядзяць яны на ўслончыку, каля камінка, і так пяюць, так пяюць, аж адгалоскі па ўсёй хаце. Ён, праўда, нішто быў—чарнявы такі, як смоль валасы, а вочы гарaць-бліпічаць, як у таго ката на гарышчы. «Ой да ты, калінушка, ой да размалінушка»... Служыў, бачыш, ён на моры. І так пяюць, знацца, што мне, верыш ці не, самому захацелася падцягнуць. Так, здаецца, і галёкнуў бы—ва ўсю апору грудзей. Гэта калі яны ўжо разам на поўную сілу, на поўную, знацца, хату. І так да пазна пад акном і прамёрз. Сорамна прызнацца, але калі пачалі ўкладвацца, знацца, ложак прасцілаць і заліваць камінак — не ўпомніў, як кулак моў рэзнуў па раме. Будта газета парвалася якая. Нат болі не пачуў. Адбегся — гляжу: ззяе, як пеля ў палоцы, акно тое. Згадалі, канечне, чыя работа. Ад людскога вока нішто не схаваеш. Але знаку Тамашы не падалі. Аж покуль і не памёр Мірон. Нешта праз гады два пасля гэтага (голад быў якраз) з'явілася да мяне Сынклета. Спыталa—ці прыму. А што мне. Думай — не думай, радзь—не радзь, а жыццё—яно такое...

Ён змоўк, ніжняя губа яго прыкметна дрыжала...

●

Пра ўчастковага ўрача Аляксандра Адамавіча Дзятко ўспамінае ў сваёй кнізе «Людзі з чыстым сумленнем» П. Вяршыгара. Зразумела, што гэта адносіцца да партызанскага перыяду ў яго жыцці. І мае аднавяскоўцы наўрад ці ведаюць пра гэта. Сам Аляксандр Адамавіч не вельмі ахвочы на ўспаміны. Ён, як кажуць, жыве ў сучаснасці. А я, гледзячы на яго, акуратна апранутага, з пастрыжанай галавой («Каб не палысець на старасць»,—гаворыць ён), з шалікам, агорнутым на кволую шыю, са светлымі і бяздоннымі як неба, вачамі, зашмальцаванымі мыліцамі (некалі, яшчэ да вайны, ён перанёс трапічную язву), думаю, ці не выключэнне ты, Аляксандр Адамавіч, ці не з мінулага стагоддзя ступіў ты ў нашу бурлівую эпоху?

Ёсць у яго «Запарожац», але часцей яго ўбачыш на вазку, які цягне па ўхабістых вясковых дарогах упарцісты бальнічны конік. І такі ён спрактыкаваны, гэты конік, што толькі ўмосціцца на вазку Аляксандр Адамавіч, возьме лейцы ў рукі—як пайшоў ужо, ківаючы галавою, нібы згодны з урачом, нібы ведае, што трэба спяшацца да таго невядомага чалавека, які чакае дапамогі.

Родам Аляксандр Адамавіч з Мінска. Тут ён у 1935 годзе скончыў медыцынскі інстытут і выказаў жаданне займацца лячэбнай практыкай на Палессі. І вось з той пары—лечыць і раіць, сумуе і радуецца. А бываюць выпадкі, калі якая-небудзь бабулька, гледзячы на яго схуднелы, з апалымі шчокамі твар, занепакоена запытае: «Ці піў ты зелле, што я прыносіла табе на тым тыдні, калі прыходзіла на прыём, ці ўсё зрабіў, як казала?..»

●

Відаць, у кожнай вёсцы ёсць такая жанчына, пра якую нічога пэўнага сказаць нельга. У нас такая—Сіма. Ужо ў гадах, растуць у яе дзеці, якія не ведаюць сваіх бацькоў. Дагледзеўшы малых, накарміўшы і ўклаўшы іх спаць, яна ідзе ў клуб. Заб'ецца ў які-небудзь куточак і пазірае, як веселіцца моладзь. І ціхая ўсмешка кранае яе вусны. І столькі ў ёй невыказнага смутку, патаемнага болю, што перавесці ўсё гэта на зразумелую мову вельмі цяжка. «На бітай сцежцы трава не расце»,—сказала яна гарэзліва аднойчы і нібы надоўга задумалася над гэтым сваім смелым афарызмам.

●

Даніла Певень узгадаваў сваіх дзяцей. Пажаніў, замуж павыдаваў. І ўжо, здавалася, зжываў век са сваёй Ганнай, такой жа бяззубай і хваравітай бабай, як і сам. Потым нешта пачаў устаўляць сабе зубы. Металічныя, бліскучыя. А неўзабаве яго імя пачалі ўпамінаць разам з Нюрай-кладаўшчыцай, яшчэ даволі ўвішнай кабетай. Таму неяк не здзівіліся суседзі, калі ў Нюры нарадзіўся сын—Ігар. Даніла атрымлівае калгасную пенсію. І акуратна (усю цалкам!) аддае Нюры. А заробленыя за месяц грошы—Ганне. І так як заробак складае большую суму, чым пенсія, калі-нікалі бярэ ў лаўцы ці то дзіцячы касцюмчык, ці то кофтачку, ці то проста матэрыял—і нясе Нюры.

●

Хведар Шык працуе пастухом. А раней быў трактарыстам. А яшчэ раней загадваў жывёлагадоўчай фермай. Выступаючы на калгасным сходзе ў накуранай хаце, пры святле васьмілінейнай лямпы, ён гаварыў пра лямпачкі Ільіча, якія павінны загарэцца ва ўсіх хатах. Многія не верылі гэтаму і прымалі яго словы скептычна, нават кідалі нядобразычлівыя позіркі ў яго бок. Таму што яго словы зусім не стасаваліся з вагою працадня, пра які вялася гаворка, з тым, што некаторыя не ведаюць, як жыць далей, што трэба рабіць, каб жыццё стала лепшым...

І вось цяпер, калі ў хатах не толькі электрычныя лямпачкі, а і газавыя пліты, і прыбудоўкі да хлявоў, у якіх стаяць «ІЖы», і хлеб з магазіна,— Хведар Шык пасвіць кароў. Пасвіць таму, што калісь на сходзе ў прасторным калгасным клубе ён гаварыў пра тое, што распанелі аднавяскоўцы, не хочуць пасвіць жывёлу, і чым ісці ў суседнюю вёску наймаць пастуха, ён лепш сам згодзіцца — некаторыя скептычна ўспрынялі яго словы...

●

— Так скажу табе, чалавеча: глупства зрабіць няцяжка, цяжка перайначыць яго. І святла таго не пабачылі як след, а дубняк улажылі. Гэта ж каб на цяперашні розум, дык, пэўне, кожны б абурыўся, сказаў бы—а торф навошта, а ламачча ўсякае? А тады—як жа: электрыка свая—радасць.

І Марка Лявонаў, прыеадзісты каранасты дзядзька, з якім мы ідзём на станцыю, успамінае:

— Гэта ж з тваім бацькам, бывала, па восені мо на якую гадзіну ўбяжым у дубняк, глядзіш—па поўным кошыку грыбоў. А то, помніцца, сабярэмся, хлопцы і дзяўчаты, каля Цітавай палокі—ды хто з балалайкай, хто з мандалінай. Вот жа весялосці! А дубы—у два абхваты, а шумлівыя, а пах які... Калі ўсё гэта было, задоўга да вайны, а як сёння—чыста ў памяці. А і строй жа быў. Глядзі: як жалеза—пні. Іскры з-пад сякеры, калі на шчэпку бярэш...

І, як бы ў доказ, дзядзька спыніўся каля пня, што аказаўся паблізу, пацягнуў па яго гладкай пачарнелай паверхні сваім пазногцем, цвёрдым, як костка—хаця б знак.

— Вось я і кажу, чалавеча,—прайшоўшы добрыя гоні, зноў паўтарыў дзядзька Марка, —глупства зрабіць няцяжка.

●

У старой вялізнай хаце дэманструецца па частках кінафільм «Дзікая Бара». І раптам кадры на экране—дагары нагамі.

— Партач! Грошы набраў, а што паказваеш,—крычаць некаторыя, павярнуўшы галаву да кінамеханіка. Той не разгубіўся.

— Спакойна, грамадзяне! Чым падымаць кіпеш, перавярнулі б хутчэй экран.

Пакуль некалькі чалавек корпаюцца са звычайнай прасцінай, перавешваючы яе на цвіках, кінамеханік хуценька перакручвае стужку. Зноў уключае апарат, прыгаворваючы:

— Не разбярэцца каторы, у чым справа і крычыць, як ашпараны.—І дадае нязлобна:—Ото ж бо, дзярэўня!

●

Увогуле, кіно ў жыцці маіх аднавяскоўцаў доўга займала адно з самых пачэсных месц, было кожны раз хвалюючай і радаснай падзеяй. Ужо няма непаваротлівага куцапалага Патапа, які вечна панікаў пад вокнамі, камечачы ў кішэні рубель («Лепш махоркі ў лаўцы купіць, чым дармаеду нетрудзяшчаму аддаць»...) Ужо і не перасоўка, а сапраўдная кінаўстаноўка-стацыянар, і экран перфарыраваны, і нешта зроблена для лепшай акустыкі, і ліхтары чырвоныя гараць у час сеанса з надпісам «Выхад», і карціны тыя ж, што і ў горадзе, і дэманструюцца яны амаль кожны вечар — а вось людзей... Людзей у зале не скажаш, каб поўна.

— Тэлевізары, ведаеш, у многіх,— скардзіўся мне Аляксей Дашкевіч, утупісты, нетаропкі на слова юнак, нядаўні выпускнік Мінскага ГПТВ кінамеханікаў

...Эх, і коні ж былі ў калгасе! Масць у масць, хруп у хруп. І вылучалася з усіх, асабліва на выпасе — Бона, пародзістая рахманая Бона, каля ног якой што ні лета церлася рухавае гуллівае жарабя. Нам яна была яшчэ і тым дарагая, што раз у месяц цягнула воз, на якім, сярод бідонаў з-пад малака, скрынак розных памераў, сядзелі звычайна Патап і Насека — «кіншчык».

Бона цягнула воз, акуратна мінаючы вуглы, прама да канцылярыі. Насустрач ім на ганак, прыкульгваючы, выходзіў дзядзька Намоел, старшыня калгаса. І тут пачыналася самае хвалюючае. Бо адразу, як толькі дыпламатычна-стрымана прывітаюцца Намоел з Насекам — усчынаўся гандаль. Праўда, гэта ўжо рабілася пры «зачыненых дзвярах».

Намоел скажа: больш двухсот ніяк не магу даць, і бухгалтар — сівы Ілья Сцяпанавіч, паправіўшы на пераноссі акуляры, лясне дзвюма костачкамі на лічыльніку, як бы ў доказ таго, што гэта мяжа.

— Не дасцё 250 — паеду ў Гарадзішча! — пагражае Насека.

Мала-памалу збіраюцца людзі. Вось ужо цэлы гурт — і дзядзькоў, і жанок, не кажучы ўжо пра нас, малых.

— Былі б свае — аддаў бы. А так не... Ты паглядзі, як жывём — кожная капейка на ўліку. — Голас Намоела робіцца дрыготкім, перарывістым. Аж тут, на вуліцы, чуваць: «Ды ты чалавек, ці хто? Абабраць нас хочаш! Як табе не сорамна...»

Насека ладзіць сваё..

— Дварoў — 150. З кожнае хаты па чалавеку — 300 рублёў. Збаўляю 50. Больш не магу. План.

Бывалі выпадкі, калі Насека сапраўды не згаджаўся. Выскокваў з

канцылярыі, на хаду зашпільваючы пацёртую сумку, і, перакінуўшы яе цераз плячо, крычаў:

— У Гарадзішча, Патап!

Але гэта быў своеасаблівы ход, гульня на нервах.

Справа неяк уладжвалася.

Не трыста, а мо ўсе 870 старых і малых, умасціўшыся на дошках, на ўслончыках, зэдліках, а то і проста на зямлі, глядзелі на вялізнае белае палатно, якое чаплялася на сцяне Арыны Герцавай хаты і з заміраннем сэрца, з нейкай душэўнай прыўзнятасцю і зацятасцю чакалі, калі на ім замільгаюць першыя кадры «Сына палка», ці «Яна змагалася за Радзіму», ці «Падзення Берліна», ці «Прыгод Тарзана ў Нью-Йорку».

Дзіўна, але нейкая была залежнасць паміж кінамеханікамі і старшынямі. Так, пры Намоеле быў Насека, пры Шапірцы — Манахаў, пры Ракіцкім — Глінскі, пры Алімпе — Гайчук і г. д.

І толькі нязменным «перавозчыкам» заставаўся Патап. Аж пакуль не з'явілася ў калгасе аўтамашына. Кіно ўжо прызвычаіліся ставіць у Арцёмавай хаце. Напярэдзь «кіншчыкі» абміналі Патапа, ходзячы ўздоўж заслонаў і «абілечваючы» людзей, потым пачалі затрымлівацца і каля яго. Нарэшце Гайчук або, як нехта з'едліва ахрысціў яго — «шылам брыты» (відаць, таму, што твар яго пабіла воспа), сказаў:

— Плаці грошы, Патап.

Патап доўга корпаўся ў кішэнях, марудзіў і, пераканаўшыся, што Гайчук ад яго не адчэпіцца, устаў з услона і пайшоў да дзвярэй.

З тае пары яго месца было пад акном.

●

Неяк адразу пасля вайны ўстанавілі ў дубняку самагонны апарат, людзі па чарзе вазілі туды брагу. Вёска адбудоўвалася нанава — уцалела нешта хат 10 са 150 — і ў такой справе, як пабудова, гарэлка мела важнае значэнне.

Частым наведвальнікам апарата і, зразумела, «дэгустатарам» быў Трахім Люлька. Звычайна пасля трэцяй ці мо пятай меркі хто-небудзь з хлопцаў чарпне карцом вады з вядра і, падаючы Трахіму, пытае:

— Ну як, дзядзька, гнаць яшчэ можна?

— А то ж, саколе. Моцная яшчэ.

●

Звычайна ўлетку ў нашу вёску збіраюцца тыя, хто даўно пакінуў яе і жыве цяпер на Поўначы, у Сібіры, Далёкім Усходзе. На Поўдні з нашых, наколькі мне вядома, нікога няма. Прывозяць яны з сабою грошы. І вось, напрыклад, заходзіць у магазін Зміцер Катоў, які прыляцеў аж з самага Краснаярска (а спявак жа быў, а танцор, а на выдумкі!). З часам усё гэта збілася, але галоўнае ўсё-такі засталося — шырокая і добрая натура, прыхільнасць да землякоў...

— Ото ж бо вы гэта, дзянно, а як жа ваша здароўе, а як дзядзька, а хлопцы... — пытанні сыплюцца як гарох. І «дзянна» ўсхліпвае, расчуленая такой увагай. І хваліць яго, Змітра, за тое, што папытаў.

Бадай, толькі адна старэнькая Баброўка, якая ўвесь час туліцца дзенебудзь у куточку, незадаволена, жмурачыся, пачне:

— Ото ж, Змітрок! У людзей дзеці, як дзеці. А то сорам сказаць. Забылі, бяздушныя. Не шануюць. А што? Канечне, выгадавала, адправіла ў светдарогу. Так мне і трэба.

— Ды сціхні ўжо, — кідае ёй папрок прадаўшчыца — лагодная цётка Маня, дачка Баброўкі. — Расквакталася.

— Як жа так, цётухно? — Зміцер бліжэй падыходзіць да Баброўкі. — А Васіль, а Віктар, а Мікалай, ды і Маня вось...

— А, Змітрок... — І хусцінкай выцірае слязу. — Забылі.

Справа канчаецца тым, што Зміцер ці, скажам, Валодзя Палуян (які плавае аж да берагоў Кубы), ці Антон Кузбар (які прыехаў адтуль, куды нават рэйкі не даходзяць: трэба на аленях дабірацца) частуюць старую Баброўку «ста грамамі». І тая, пасвятлеўшы, дзякуе ім:

— Дай, божухна, вам здароўя, каб вы кожнае лета прыязджалі...

Жанкі, што стаяць побач, нязлосна заўважаюць:

— Вось жа старая, умее плесці на сваіх дзяцей. І нагаварыла як быццам многа, а падумаўшы — нічога не сказала. Чарка ж тым часам перапала.

Баброўка ажыўлена:
— Хай сабе і так.

Смялей ўмасціўшыся ў сваім куточку і счакаўшы, калі выйдуць «дабрадзеі» з магазіна, пачынае ўжо хваліць і Васіля, і Віктара, і Мікалая, і Маню, што ў гэты час завіхаецца каля прылаўка.

●

Дзядзька Арсён — таўставаты, але рухавы мужчына — ні з таго ні з сяго «праславіўся». Стаў «героем». Во так і сказалі яму хлопцы за чаркай: «Ты, дзядзька Арсён — герой. У газеце Указ прачыталі. Замачыць абавязкова трэба». І замачылі, Арсён частаваў.

Трэба сказаць, што дзядзька Арсён пакінуў вёску гадоў 15 назад, і прыязджае да сям'і з горада раз у месяц. І вось аднойчы заявіўся дамоў і гаворыць жонцы: так і так, маўляў, чалавек я цяпер знакаміты.

— А за што ж гэта, Арсён, табе героя далі? — недаўмявала жонка.

— Відаць, за партызаны.

— Дык ты ж там увесь час на кухні прабавіў...

— Ат, што ты разумееш, — адмахваўся нездаволена ён.

Хутка ўся вёска ведала пра гэту навіну. І, зразумела, пасмейвалася з Арсёна, які так лёгкадумна паверыў захмялелым хлопцам. Нат месца для помніка яму адмервалі. А вуліцу, на якой стаіць яго хата, «назвалі» вуліцай Героя. А вёску — Арсёнаўкай.

Цяпер, наколькі я заўважыў, пра гэты выпадак успамінаюць усё радзей і радзей...

●

Як толькі прыйшлі ў мястэчка немцы, стары Гелах адразу ж падаўся да іх на службу. Яму выдалі вінтоўку і патроны. Але, як сцвярджаюць мае аднавяскоўцы, ён ні разу не стрэліў з яе. Рэдка нават насіў з сабою. У яго быў другі «метад».

Запражэ каня ў сані і едзе да яўрэйскай сям'і.

— Адзявайцеся і пажывей, — звычна камандаваў ён. — Часу мала.

— А куды ж ты нас, Гелах, вязеш? — пыталі яго, калі конь тупаў уздоўж чыгуначнага палатна.

— У Каленкавічы, на прыпіску,— крыва ўсміхаючыся, шапялявіў у адказ ён.

Даязджаў да Пцічы, да загадзя прасечанай палонкі, здымаў, звычайна, у малога шапку і кідаў яе ў ваду.

— Даставай, — загадваў.

І калі той нагінаўся, каб узяць яе, піхаў малога пад лёд.

— Чаго стаіш? — звяртаўся далей да пажылога. — Ратуй дзіця!

І толькі дзядзька або жанчына падбягалі да палонкі — Гелах спрытна распраўляўся і з імі. І так — покуль на возе нікога не застанецца.

Пасля гэтага даставаў бутэльку «шнапсу» і спраўляў памінкі пад рогат немцаў, якія ахоўвалі мост праз раку і назіралі гэтыя «спектаклі».

У мястэчка вяртаўся задаволены, гарлапанячы дзікія, не ўсім зразумелыя песні.

Злавілі Гелаха ў лесе, калі ён плёўся за адступаючымі нямецкімі часцямі...

●

У апошні дзень майго адпачынку папрасіла мяне Таццяна Савіна пасабіць дровы прывезці.

— Ой бо ж, донька, у чалавека і так часу мала, а ты яго цягнеш у лес. Мо Федзька Савосік дома, клікні яго лепш, — прыгаворвала яе маці, худзенькая, сляпая на два вокі жанчынка. І, кранаючы мяне за рукаў, пажалілася:

— Тамож, Віцечка, вынялі і другое, цёмненька мне цяпер зусім стала. Вось і цябе не магу пабачыць. Ой, ды што ж я гэта табе назаляю. Донька, дзе ты?

А «донька» па-мужчынску спрытна перакідвала ўжо нагу цераз драбіны воза, наказваючы трактарысту Колю Козліку — паслухмянаму, але ветранаму хлопцу, каб моцна не гнаў трактар, а то згубіць яе, Таццяну, па дарозе.

Змяркалася, калі мы ўехалі ў лес. І трэба ж такому здарыцца: разварочваючыся каля кучкі тонкіх бярозавых і альховых жэрдачак, трактар заваліўся ў глыбокую яму.

— Удружыў, называецца. — чухаў адною рукою патыліцу, а другой — гузак на лобе Коля Козлік. — Памог, называецца. Га, Таццяно!?

— А каб цябе перарэзала, ветрагон ты няшчасны! Хіба ж табе вочы павылазілі? Куды ты ето во заехаў, га? — кляла яго Таццяна.

Пакуль мы з ёю схадзілі ў вёску, пакуль угаварылі другога трактарыста дапамагчы ў нашай бядзе — настала ноч.

Моцна раўлі трактары, глохнучы ад натугі, рваліся тросы, а Козлікаў трактар хаця б варухнуўся. «Капітальна сеў», — аўтарытэтна заключыў той, другі трактарыст.

Дровы ляжалі невялічкімі кучкамі ў розных месцах. І мы сышліся на тым, што лепш іх будзе забраць калі-небудзь повідну, а не соўгацца ў гэтай цемры.

Грукочучы пустым возам пад'ехалі да Таццянінай хаты.

— То зойдземце, вячэра зрыхтавана, — гаворыць яна нам.

— Няёмка неяк, — адказваем.— Нічога ж не зрабілі.

— А чартамаць іх бяры, сыночкі мае, не згараць. Ой, што ж табе думаецца. Гэта ж так угасіліся! Дай я памацаю. Колька, твой гузак. Ох, мне беднай. Гэта ж трэба, — нібы прычытвала Таццяніна маці. — Мо гэта той яшчэ нямецкі акоп, бо я ж добра ведаю тое месца... От, гады, дасюль спакою людзям не даюць. Сядайце за стол, мае сыночкі. Таццяно, дай Колечку першаму чарку... Ой, бо як успомню — душа рвецца. То ж і мой, пакойны, усю вайну прайшоў, цалёхенькі-неўрадзёхенькі, а тут дома събіла яму з той грэбелькі сысці, дубчык зрэзаць.... Ешце, дзетачкі мае, закусвайце. Галодныя, халодныя — што ж табе здаецца, поначы... Як бабахнула — дык сэрца маё як упала. Ажно і чую — жанкі крычаць: гэта ж твайго ўбіла. Вот немец пракляты, вот ірад накувесіўся на нашу галаву... Донька, тую не шукай у шкапчыку, я ж яе на падваконнік паставіла. Вось тут, за фіранкаю... Хай хлопчыкі вып'юць, хай будуць жывенькі-здаровенькі...

●

Пятро Войцікаў, вуглаваты, спакойны трактарыст, бацька дваіх дзяцей — былы мой школьны сябра. Праўда, сяброўства гэта працягвалася ўсяго пяць гадоў. З шостага класа Пятро пайшоў у «людзі».

У школе яго звалі «хуліган». На вуліцы — яшчэ горш: «бандыт». А была ў гэтага «бандыта» такая справядлівая душа, што і цяпер неяк цяплей становіцца на сэрцы пры ўспаміне аб тых нашых дзіцячых гадах.

Іх сям'я (сем душ) жыла вельмі бедна: бацька загінуў на вайне, а няўсыпная цётка Агапа, якая, па яе ж прызнанні, ніколі не ведала «дахтароў», хоць і тоўхалася цэлы дзень на нагах, усё ж не магла звесці канцы з канцамі.

Рана адправіўся Пятро ў «зáпадню» на заробкі. Рана спазнаў ён там другое, «лепшае», жыццё.

А яшчэ краў ён кніжкі, каб потым прадаваць іх нам за кавалак хлеба або сала. Менавіта яму я абавязаны тым, што першая кніжка, якую самастойна прачытаў у сваім жыцці, была «Віцязь у тыгравай шкуры» Шата Руставелі.

Вельмі рана да Пятра прыйшло і ўсведамленне асабістай годнасці. Калі настаўнікі купілі яму чаравікі, бо хадзіў босы ў познюю восень, і хацелі «ўрачыста» ўручыць, ён адмовіўся і ўцёк з урокаў.

І здзіўляючая дабрата.

У растаропу, калі вада змывала ўсе кладкі, ён пераносіў нас на сваіх плячах.

Аднойчы на ўроку выпадкова стрэльнула яго «пістуля», начыненая запалкавай серай, і настаўніца нямецкай мовы Браніслава Макараўна, танклявая хваравітая жанчына, рашыла пра гэтыя пятровы «фокусы» расказаць яго маці. Калі пасля ўрокаў яна накіравалася разам з намі да нашай вёскі (справа была вясной), то па дарозе здарылася непрыемнае: пераходзячы кладку, яна спаткнулася і ўпала ў ваду. Плынь была моцная і яе адразу панесла па раўчаку да ракі. Перад самай кручай ёй удалося ўхапіцца за вясло, якое падаў ёй Пятро.

Для яго ўсё ж візіт Браніславы Макараўны закончыўся не радасна. Настаўніца, не ведаючы «крутога» характару цёткі Агапы, расказала не толькі пра тое, што Пятро выратаваў яе, але ўспомніла пра яго «фокус».

Сярдзіта свіснуў пад столлю тонкі павадзец, згорнуты ў чатыры столкі, і секанўў Пятра па твары, спіне, выбіўшы з рук яго лыжку (ён якраз еў зацірку).

Трэба сказаць, што такія «выхаваўчыя сеансы» былі добра знаёмы Пятру, і ён толькі пракаўтнуў сліну, не крануўшыся з месца. Заплакала Браніслава Макараўна, і гэта вельмі ўразіла цётку Агапу, а яшчэ больш нас. І мы выбеглі з хаты. А следам за намі выйшла Браніслава Макараўна і, неяк разгублена паглядзеўшы на нас, пайшла да настаўніцы Ганны Сцяпанаўны, да якой перад гэтым заходзіла, каб пераапрануцца...

●

Мы сядзелі ў мамінай хаце і глядзелі па тэлевізары балет Хачатурана «Спартак». У перапынку паміж дзеямі гаворка зайшла пра жанок. А пачаў яе дзядзька Мікалай, наш сусед. Пачаў ён па-філасофску мудра, спытаўшы:

— Што такое жонка? — І тут жа, доўга не разважаючы, адказаў: — Абсалютна чужы чалавек. — І,хітравата падмаргнуўшы мне, пацікавіўся: — Можа ты думаеш інакш?

Да такога «строгага» вываду я яшчэ не «дакапаўся» і таму, замест адказу, расказаў наступную гісторыю...

У тую раннюю вясну я пісаў дыпломную. І кожную раніцу назіраў за двума галубамі, якія сабраліся рабіць гняздо на нашым балконе. Ён быў стары і, здавалася, што ўвесь час як бы драмаў на парэнчы. Яна ж, вёрткая і непаседлівая, пастаянна «прыбіралася»: чысціла свае пярынкі, кіпцюрыкі (манікюр наводзіць, — жартавала мая жонка).

Мал. В. ТАРАСАВА.

Мы палічылі, што лепш будзе, калі гняздо яны зробяць не проста на балконе, а ў скрынцы з-пад пасылкі. І ў іх адсутнасць перанеслі некалькі галінак, якія яны паспелі прынесці, у гэтую самую скрынку. Наша прапанова, відаць, ім спадабалася, бо адразу ж «смольна» ўзяліся за працу. Ён насіў тоўстыя галінкі, дубовую кару, яна — то саломінку, то шматок кудзелі, а больш—адседжвалася і неяк, здавалася, раўнадушна назірала за яго «будаўніцтвам».

Праз некалькі дзён я заўважыў, што яны аб нечым важным «спрачаліся». На другі дзень ён заявіўся адзін. Злосны, ваяўнічы. Мяне моцна здзівіла, што ён пачаў выкідваць са скрынкі ўсё тое, што нанасілі. І не толькі са скрынкі, а, упіраючыся хвастом у бетонную пляцоўку балкона, перакідваў праз металічныя пруты на зямлю, злуючыся, калі якая-небудзь галінка застравала і не хутка з ёю можна было справіцца...

Пад канец яго «работы» прыляцела яна. Цярпліва дачакалася, калі ён, скончыўшы ўсё, падсеў да яе. Гэта была, мяркую я, нялёгкая размова.

Потым яны сядзелі на розных канцах балкона. Потым яна, нічога не сказаўшы, таропка ўзнялася і некуды паляцела. Ён праседзеў да вечара. Што тварылася ў яго птушынай галаве — аднаму яму вядома. Нарэшце стомлена расправіў крылы і цяжка адарваўся ад балкона.

Назаўтра вярнуўся. І яшчэ паўдня прасядзеў. Я некалькі разоў падыходзіў да акна вельмі блізка, бачыў яго маленькія чорныя вочкі, якія заплывалі мутнай пеляной. Голуб плакаў.

Пад вечар ён страпянуўся, нібы адгарнуў свае цяжкія думы, некалькі мінут хадзіў па парэнчы і раптам бадзёра, узмахнуўшы крыламі, сігануў у высокі і чысты блакіт веснавога неба...

Дзядзька Мікалай закурыў, пачасаў сваю пляшывую галаву і неяк нерашуча папытаў:

— Ты гэта не прыдумаў?.

Потым, крыху счакаўшы, дадаў у роздуме:

— Не, такое, пэўне, не прыдумаеш.

І засмяяўся нечакана:

— А што — я ж гавару, што жонка — чужы чалавек.

Праўленне Саюза кампазітараў БССР выказвае глыбокае спачуванне кампазітару, народнаму артысту БССР Анатолю Васільевічу Багатырову з прычыны смерці яго маці.

Паньгома — вёсна паморская...

...Якія б прывабныя дарогі ні віліся ў вагах, заўсёды ёсць ды і павінен быць той крок, на якім трэба збочыць, пратарыць ад дрэва-дарогі сваю ўласную сцежку-галінку. Нельга толькі губляць адчуванне, калі і дзе саступіць, каб ні на крок раней і ні на крок пазней, інакш можна не туды трапіць, куды трэба, заблытацца ў натканай чужымі слядамі павуціне.

Адарваўшыся ад наскальнага першабытнага мастацтва, я адчуў раптам, што для мяне гэты паварот настаў, трэба кіравацца на Поўнач, да берагоў Куйтыярві, да Іванан Улы і Васелэйн Мары—па руны. Яшчэ некалькі дзён назад не думаў пра гэта, не было ўпэўненасці, што ўсе чатыры сцяны іхняга прасторнага дома спазнаў хоць з большага, цяпер жа не мог адкладваць сваё вяртанне да іх, пакуль уражанні былі свежыя, моцныя. Я падаўся на поўнач.

Дарога да Калевалы—дзве гадзіны лёту або суткі на калёсах ад Петразаводска. Асенняе неба Карэліі не жадала выдаваць каму-небудзь гарантый на беспераcадачны рэйс, і я прыняў за лепшае суткі лічыць шпалы Мурманскай чыгункі і кіламетровыя слупы ад Белага мора да Куйтыярві, абы адчуваць, што грабны вінт са мною, нідзе яго не страчу, бо на кліверы, калі страчу, не даплыву.

А на паўдарозе да Куйтыярві ў сэрца закралася, усё ж, блазнота. Недзе на маленечкай станцыі Кузёма мусіў саступіць на левы бок чыгуначнага насыпу, ды саступіў на правы: там захапляла панарама вольнасці, крута замешанай на ярміх восеньскіх кветках і сівым моху, чырвоных брусніцах, сініх чарніцах, ласкава-блакітным ганабелі (дурніцах), на пахкіх медычных травах—фукусе, анфельсіі, лопузе, сістэры... Ля вялікага станцыйнага звону мне падказалі, што калі адарвацца ад чыгункі, падацца на поўдзень берагам мора, то гэтыя краскі, травы, ягады будуць высцілаць наваколле аж да самай Паньгомы, а ў Паньгоме прыгажосць толькі памножыцца. Адна замінка—туды няма дарог, не ходзяць ні машыны, ні трактары, калі ж ісці пеша, то трэба ўвесь час трымацца берагу і тупаць кіламетраў восем з гакам.

Мацнела адчуванне, што мне трэба ў Паньгому, быццам там, у той невядомай Паньгоме, хтосьці чакаў.

І я пайшоў.

Час быў не позні, светавога дня наперадзе хапала, мае гумовыя сухастулы гарантавалі цяплынь нагам, я спакойна ўвайшоў у беластвольны бярэзнік і ўжо праз якіх паўгадзіны выбраўся на бераг мора.

Быў час адліву.

Вада схлынула, пакінула лясісты бераг, акаймаваны чырвонымі, сінімі, чорнымі, зялёнымі, барвовымі россыпамі дрэваў, травы, камення. Ад берагу да схлынуўшай вады слалася шырокая, метраў на сотню, рудая паласа мокрага марскога дна: двойчы ў суткі, першым і другім адлівамі, яно паказвалася сонцу. Лесам ісці было топка. Я спусціўся на рудое дно, але з яго выцягваць боты станавілася ўсё цяжэй. Паміж лесам і дном заўважыў вузенькі шнурок падсохлага жвіру, прыбойны марскі рубеж, шнурком гэтым ісці аказалася лацвей, і я ішоў ім аж пакуль не скончыўся лес—далей пачыналася ўзгор'е і камяністы луг.

Вёска здалёк бліснула блакітнымі вокнамі, над самай марской вадою ўманціраванымі ў ружовыя сцены скал. Сэрцам зразумеўшы, што гэта яна, мая Паньгома, я сеў на камень і доўга ўглядаўся ў яе незвычайныя абрысы, колеры, прыслухоўваўся да грукату вады і камення, які нёсся з таго боку і нагадваў грымотны гнеў Ківача.

Адсюль, з мора, першы раз убачыўшы, я не мог, канечне, зразумець гэту паморскую загадку. Пакуль што разумеў адно: дарога да Паньгомы цяжкая не тымі васьмю кіламетрамі, пра якія ясна сказалі ў Кузёме, а тым гакам, на які даволі асцярожна намякнулі.

Вада пачынала рушыць на прыліў.

СТАРЫ Ў ЧОЎНЕ

У вёсцы ўсе называлі яго паважліва—Іванам Канстанцінавічам, за вочы абавязкова дабаўлялі да гэтых двух слоў і прозвішча—Кутчыеў.

Мы сустрэліся на беразе рэчкі, дзе цесніліся самых розных габарытаў і колераў бярвенні, валуны, баркасы. Стары ёмка стаяў у вузенькай, падобнай на палескі човен, пасудзіне, укладваў сетку, асаджаную на абручы. Доўгі і рухавы, што ручаінка, гадамі—ці не пад усе восемдзесят; апрануты не па надвор'і і не па веку лёгка: картовы пінжачок, таўстая шарсцяная хустка вакол танклявай шыі, босыя ногі ў гумовых атопках. Шырозныя картовыя штаны віселі на ім як на злодзеі, ад вузкай таліі звешвалася вузенькая папружка.

Незвычайны выгляд чалавека ўразіў—я спыніўся. Ён выпусціў з рук сетку, выпрастаўся, пранізліва прыжмурыў вочы, нібыта і мая асоба здзівіла яго, па чарзе перастравіў ногі з лодкі на пляскаты камень, падышоў, працягнуў даўгую, што пуга, руку, сплеценую з сухіх касцей і мазалёў, назваў сябе і павёў да хаты—яна пад

Віктар КАРАМАЗАЎ

Увосень, калі на поўдзень, да цяпла, ляцелі крылатыя перасяленцы — птушкі, я падаўся на поўнач і з месяц прабыў у Карэліі. У Калевальскім раёне слухаў і запісваў руны, пабываў у зямляноў - беларусаў на старажытных берагах Мурамскага і Ільменскага азёраў, пабачыў заанежскае драўлянае дойлідства разам з Кіжамі, наслухаўся грымотаў у каменаломнях Шоншы, знайшоў Паньгому — самабытную вёсачку на Белым моры... Лясы, вада, камяні і вятры — чатыры стыхіі Карэліі, памножаныя на дабрату і мужнасць чалавечага сэрца, спарарожнічалі мне. Пра ўсё гэта напісаў. Асобныя старонкі прапаную чытачам «Літаратуры і мастацтва».

Аўтар.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

«ЗАЦЮКАНЫ АПОСТАЛ»

У тэатры імя Янкі Купалы адбылася прэм'ера па п'есе Андрэя Макаёнка «Зацюканы апостал». Пастаноўка Барыса Луцэнкі, мастак Барыс Герлаван, кампазітар Алег Янчанка, танцы ў пастаноўцы народнага артыста БССР Сямёна Дрэчына. На здымках — героі спектакля...

... Яго маці (народная артыстка БССР Зінаіда Браварская).

... Яго тата (артыст Аўгуст Мілаванаў).

... Яго дзед (народны артыст БССР Сцяпан Бірыла).

АПАВЯДАННЕ І АПАВЯДАЛЬНІК

ТВОРЧЫ ВЕЧАР Янкі СКРЫГАНА

На мармуровай дошцы ў Саюзе пісьменнікаў залатымі літарамі запісаны імёны пісьменнікаў, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Сярод гэтых імён—імя Змітрака Астапенкі, паэта-патрыёта, чалавека цяжкага і гераічнага лёсу.

Свой творчы вечар, які адбыўся 15 лютага ў клубе Саюза пісьменнікаў Беларусі, Янка Скрыган пачаў з чытання «Рэквіема», прысвечанага З. Астапенку. «Рэквіем» — гэта ўспамін пра сустрэчы з паэтам, пра сумеснае з ім жыццё ў цяжкія часіны жыццёвых нягод.

— Як вызначыць жанр «Рэквіема»? Што гэта — апавяданне, замалёўка, накід, эсэ? — пытае, прачытаўшы свой новы твор, аўтар. — Адназаць сапраўды цяжка, бо класічныя межы вызначэння жанру сціраюцца.

У пацвярджэнне сваёй думкі Я. Скрыган гаворыць пра тое, што М. Горкі ніводнага свайго твора не назваў апавяданнем, ён карыстаўся больш словам «нарыс». К. Паўстоўскі таксама не мае твораў, якія б адпавядалі класічнаму вызначэнню: яго аповесці, раманы, апавяданні — гэта нарысы. Пачуццёвыя замалёўкі — так можна вызначыць жанр большасці апавяданняў І. Буніна.

— У чым жа сакрэт, што гэтыя творы чытаюцца? Чым хвалююць нас вялікія апавядальнікі Горкі і Чэхаў, Паўстоўскі і Бунін, Купрын і А. Талстой? Я асабіста лічу, — дзеліцца думкамі Я. Скрыган, — што душэўная, даверлівая размова пра духоўны свет чалавека—гэта Бунін, грамадзянская страснасць, усхваляваная публіцыстычнасць — гэта Горкі. Раскаваная, свабодная манера апавядальнасці — гэта Паўстоўскі. Не сюжэт, а бясконцая змена пачуццяў, фарбаў, атмасферы. Рэцэпт Паўстоўскага вельмі просты: крыху паху, крыху кветак, крыху біяграфіі, крыху руху дзеі і ўсё гэта змешана гарачымі рукамі мастака, вялікага працаўніка.

Нам нельга забывацца і на публіцыстычнасць, бо публіцыстыка — гэта наступ, гэта барацьба, гэта запал. А грамадзянская страснасць павінна спалучацца ў публіцыстыцы з лірычнасцю, душэўнасцю, што надзвычай добра, заўважае прамоўца, умеў рабіць Экзюперы.

Паэзія, гаварыў далей Я. Скрыган, навучылася карыстацца публіцыстычнасцю больш за прозу. Паэзія з публіцыстыкі робіць трыбуну. У гэтым лёгка пераканацца, успомніўшы А. Твардоўскага, Я. Смелякова, В. Бергольц і Ю. Друніну. Публіцыстычным пафасам не трэба грэбаваць і апавядальніку.

Другая частка творчага вечара — расказ пра старое. Перш-наперш заходзіць гаворка аб межах судакранання факта і вымыслу. На прыкладзе новага апавядання «Ідалія», якое прачытаў Я. Скрыган, і сваіх ранейшых апавяданняў «Слепата», «Развітанне», «У старым доме», «Месячная ноч», «След гумавых шын» Я. Скрыган сцвярджае думку аб тым, што «рэальны факт — гэта рунь, пасля якой вырастае каласістая ніва, зерне якой налілося ад вымыслу».

Потым пісьменнік гаворыць пра вартасці жанру апавядання. Адну з гэтых вартасцей Я. Скрыган бачыць у кароткасці апавядання. Яно павінна быць кароткім: тады выпукляецца сацыяльная і філасофская вага яго — змест. Майстэрства пісьменніка і заключаецца ў тым, каб бачыць матэрыял, каб не пускаць у твор нічога лішняга. І, вядома ж, заключае ён, заўсёды адчуваць родную зямлю, бацькаўшчыну.

Думкамі аб творчасці Я. Скрыгана падзяліліся на вечары А. Кулакоўскі, С. Грахоўскі, С. Шушкевіч, У. Юрэвіч, Л. Шапіра, П. Пестрак, А. Васілевіч, В. Палтаран.

ЗАПРАШАЕМ У КУПАЛАЎ ДОМ

РАЗМОВА З МАСТАКАМІ У ЛІТАРАТУРНЫМ МУЗЕІ ЯНКІ КУПАЛЫ

«Янка Купала ў выяўленчым мастацтве» — гэтай тэме была прысвечана сустрэча музейных работнікаў, пісьменнікаў, мастакоў, якая адбылася нядаўна ў Літаратурным музеі Янкі Купалы.

Пачынаючы гаворку, дырэктар музея, пісьменнік Ул. Юрэвіч падкрэсліў: у музейных фондах цяпер ёсць сярод больш чым 25 тысяч адзінак захавання многа твораў выяўленчага мастацтва — скульптура, жывапіс, графіка. Але не заўсёды гэты матэрыял добра скарыстаны. Сярод шматлікіх тэкстаў, вершаваных цытат у экспазіцыі часам губляюцца творы мастацтва ці прыглушаецца іх гучанне. У выніку, напрыклад, зала, прысвечаная тэме «Купала і Кастрычнік», вырашана так, што нічым, па сутнасці, не адрозніваецца ад залы ў гістарычным музеі. А яе трэба вырашыць у плане менавіта літаратурнага музея. Пажадана, каб карціна Х. Ліўшыца «Купала і Чорны слухаюць паведамленне Савінфармбюро ў 1942 годзе» экспанавалася ў музеі Янкі Купалы, а не ляжала ў запасніках Дзяржаўнага мастацкага музея БССР. У тэме «Купала — паэт-грамадзянін», важнай у экспазіцыі, для мастакоў непачаты край работы.

Аб вобразе народнага паэта ў беларускім выяўленчым мастацтве гаварыў доктар філалагічных навук М. Лазарук. Ён спыніўся на здабытках і стратах нашай Купаліяны. У большасці прац мастакоў вобраз Купалы або прызямлены, або саладжавы. Не адчуваецца велічы паэта. Кожная эпоха будзе выказваць свой погляд на паэта і яго творчасць, падкрэсліў М. Лазарук. Пакуль жа яшчэ ў многіх мастакоў слаба перададзена ўнутраная сутнасць Купалавай паэзіі.

Пісьменнік Я. Рамановіч выказаў пажаданне, каб, ствараючы карціну, скульптуру, графічны ліст, мастакі адцянялі рамантычнасць, гераізм Купалы, у якім, бы ў фокусе, канцэнтруюцца лепшыя якасці характару беларускага народа.

Добра ведаў Янку Купалу пісьменнік Я. Скрыган. Мы часта традыцыйна глядзім на Купалу, сказаў Я. Скрыган, а Купала быў наватар, надзвычай духоўна багаты чалавек — гарэзлівы, вясёлы, філасафічны, улюбёны ў чалавека і Радзіму. Ён быў і горды чалавек, летуценнік. Калі мастаку лягчэй паказаць паэта ў алегарычным плане — няхай так і паказвае. Толькі не варта зазямляць вобраз.

Мастак Я. Ціхановіч лічыць карысным і надалей наладжваць такія дзелавыя сустрэчы ўсіх, хто працуе над стварэннем вобраза Янкі Купалы. Партрэты паэта, гаворыць ён, якія выконваліся іншы раз па-рамесніцку, нельга дапускаць у экспазіцыю музея. Яе трэба рабіць па-новаму, і нашы мастакі здольныя на гэта.

самыя лодкі падсувула свой высокі ганак.

І чаму ён ўзяў у голаў, што я да яго? Куды ўжо тут дзенешся?.. Мы ўвайшлі ў хату.

Доўга не думаючы, стары выцягнуў з-за коміна перацяты шпагатам пачак жоўтых газет з партрэтамі калісьці ўсім вядомых, цяпер ці не ўсімі забытых, людзей, разгарнуў газеты і там аказаліся нават не жоўтыя, даўно бурыя бухгалтарскія ведамасці немаведама якіх часоў: у кожным радку лічбы, лічбы, лічбы...

пачаў хадзіць на рыбныя промыслы ў Баранцава мора, шчэ на тых далёкіх промыслах памятаючы і высланых.

— Чулі пра зуйкоў?

— Птушачкі?

— Ёсць і птушкі маленькія. Звычайна, сустракаюць рыбакоў у Баранцавым. А яшчэ?..

Я паціснуў плячыма.

— Зуйкамі называлі нас, падшыванцаў. Недзе ў маі з бацькамі ішлі на ёлах у Баранцава і вярталіся ў пачатку верасня. Адраблялі там свае палавінныя душы. Рыхтавалі аснаст-

Іван Канстанцінавіч Кутчыеў, паньгомскі летапісец.

ПАНЬГОМА

Куды хіліць размову, ён выбіраў сам — пачаў са сваёй бабкі, што памерла ў дваццаць сёмым годзе, нараджэннем з 1837 года, потым зачапіў дзеда, які жыў восемдзесят гадоў і «памёр яшчэ маладым», памянуў прабабку, прадзеда і прыйшоў да высновы, што вёсцы дзвесце пяцьдзесят гадоў. Заўсёды рыбацкая; яна дзялілася некалі на «петкі», куды ўваходзілі адны мужчынскія душы. Дзесяць петак на вёску. Як дзесяць рыбацкіх гнёздаў. Хлопчык нараджаўся — яму давалі адразу палавіну душы. Дажываў да чатырнаццаці — атрымліваў поўную душу. Усе даброты размяркоўваліся па душах. Калі жанчына патрабавала дзялку лугу, лесу, нейкага права, дык яе садзілі на месца: «Бяздушная ты, маўчы...» На памяці Івана Канстанцінавіча ў вёску з цэнтральнай Расіі высылалі палітычных. З сямі гадоў ён ку, з невадаў выбіралі нажыўку, на ярусы нажыўлялі. Ярус — трыста метраў шнура ў цюку. Праз кожныя два метры кручок. Такіх цюкоў на ёле было і дваццаць і болей. Шэсць кіламетраў яруса нажывіць не лёгка. Рукі пухлі. А заблытаюцца кручкі, зноў зуйкам работа. Іншыя з пяці гадкоў упрагаліся. Мяне бацька пашкадаваў, упрог з сямі.

Пры Савецкай уладзе Іван Канстанцінавіч будаваў мясцовы калгас «Беламорскі рыбак», плаваў з ярусамі і невадамі, працаваў на кіруючых пасадах у Петразаводску, Мурманску, Кемі, выбіраўся членам праўлення рыбнага калгасна-кааператыўнага саюза Карэліі, затым вярнуўся да роднага берагу — узяўся пісаць гісторыю Паньгомы. У гэтай гісторыі — рыбныя і не рыбныя гады, ёлы, доры, траўлеры, сеці, штормы, тысячы і тысячы тон сіга, селядца, сёмгі, пікшы, дзесяткі вяскоўцаў на дне мораў і пад магільнымі крыжамі, вечна жывыя легенды аб іх. Дробязі колішняй жыткі прыгадваць у такім узросце, адчувалася, цяжка, стары правёў мяне па ёй хутка, неўзабаве паставіў апошнюю кропку на ўспамінах, сухімі доўгімі пальцамі папраівіў на шыі тоўстую хустку, падняўся, нечакана зноў паклікаў на бераг, і тут, ступаючы з ганка, я раптам здагадаўся, што першае знаёмства ў Паньгоме нейкім чынам прачыніла перада мною веснікі, вывела на сцежку, якой цяпер давядзецца ісці без Івана Канстанцінавіча, і я пайду — ад хаты да хаты, ад чалавека да чалавека, — але, ідучы, буду ўвесь час думаць аб тым, каб вярнуцца да старога яшчэ раз, бо і яго дзіўны выгляд, і яго жоўтыя паперы, ашчадна пераплеценыя шпагацінаю, — гэта яшчэ не ўсё, не тое галоўнае, што ў ім можа адкрыцца. На міг здалося, быццам пад гарачым сонцам я прыпаў да вядра, з краямі налітага празрыстай сцюдзёнай вадою. Сонечныя кругі бегаюць па вадзе і я лаўлю іх губамі, нібы лаўлю нейкія залатыя вялізныя пярсцёнкі, але яны выкатваюцца з-пад губы, ніяк не ловяцца. Каб злавіць, трэба, мабыць, выпіць ваду да дна, якога, можа, і няма зусім, як няма яго ў тым бяздонным калодзежы.

Ля прасла стары спыніўся, зірнуў на гарбатую вуліцу: ..

— Вунь грукае ботамі наш старшыня Даніла Якаўлевіч. Можа нагонім? Хаця б не адплыў...

Ён жвава падхапіў рукамі штаніны, каб матузы ад іх не лучалі пад атопкі, смешна, як танцуючы «барыню», уподбег шыбануў па жоўценькіх драўляных кладках угару. Я прыпусціўся за ім следам.

НА ВЕЧАРОВАЙ ТОНІ

Дзмітрыеў, нетаропкі мужчына гадоў за сорак, сапраўды збіраўся на тоню, пад другі адліў вады. Я напрасіўся плысці з ім разам і ён ахвотна ўзяў мяне з сабою: «у моры рукі ды плечы не лішнія».

Гулкімі камяністымі сходамі мы спусціліся ў маленькую зацішную бухтачку, селі ў маторную лодку: Даніла Якаўлевіч — на карму, я — бліжэй к носу ля вёслаў. Ён смаргануў тросік, матор узвыў і лодка ірванулася між камянёў у вузкую гарлавіну парога — тут рака злучалася з морам.

Ужо ладна адплыўшы ад берагу, нагналі Івана Канстанцінавіча: ледзь прыстоялі ў бухце і вось ён ужо справіўся вывесці ў мора свой старэнькі баркас. Плыў пад шэрым ветразем, стоячы на ўвесь рост — той жа картовы пінжак, хустка разматалася на ветры і матлялася за плячыма, на галаве нягегла сядзела сплюшчаная зімовая шапка. Яму адстукала, безумоўна, не меней, як восемдзесят і дзіўна было, як мог чалавек устояць супраць стрэчнага восеньскага ветру, што прабіваў на маіх плячах нават паліто.

— Заколы ў дзеда ля вострава. Пайшоў глядзець.

— Вось дык дзед! — усклікнуў я, не зводзячы вачэй з шэрага ветразя і тонкай постаці.

...Яго сястра (артыстка Іна Дашкоўская).

...І ён сам, зацюканы апостал (артыст Аляксандр Мазлоўскі).
Фота Ул. КРУКА.

Старэйшы беларускі мастак А. Марыкс ведаў Купалу з дваццатых гадоў, калі яны працавалі разам у БДТ-1, разам ездзілі ў этнаграфічныя экспедыцыі. Купала лічыў неабходным, каб мастакі, кампазітары, рэжысёры, акцёры на месцы вывучалі матэрыял, вопратку, абсталяванне, патрэбныя для пастаноўкі. Марыкс гаворыць, што ён вучыўся ў Купалы пазнаваць і жыццё, і літаратуру, і мастацтва. І сёння, не ведаючы паэта і яго творчасць, нельга паспяхова працаваць у мастацтве. Бо Купала — гэта волат, як і яго магутны народ.

Паэт М. Аўрамчык расказаў, як Купала клапатліва ставіўся да моладзі, які ён бываў патрабавальны і ў той жа час як горача падтрымліваў творчы пошук. Але, бывала, не ўсе прыносілі спелыя творы. Так атрымліваецца сёння часам і з мастакамі: яны не заўсёды патрабавальныя да сябе. М. Аўрамчык згодзен з прамоўцамі, якія адзначалі што часам за тэкстамі ў экспазіцыі музея губляецца мастацкі твор.

Асабіста ведаў Івана Дамінікавіча і мастак Г. Бржазоўскі. Яму і яго сябру Франаку Янкоўскаму часта даводзілася бачыць, як Купала шпацыраваў па Садова-Набярэжнай ці па парку. А маладыя мастакі хадзілі сюды на эцюды. Купала добра ставіўся да пачынаючых мастакоў. Ён, напрыклад, знаёміўся з малюнкамі Ф. Янкоўскага, тады яшчэ студыйца, і быў задаволены яго працамі, бо яны, на думку Купалы, удала адлюстроўвалі беларускую прыроду. Хацелася б, адзначае Г. Бржазоўскі, каб кожная тэма ў экспазіцыі музея была цесна звязана з паэтам, з яго акружэннем.

На думку пісьменніка В. Хомчанкі, многія рэчы ў музеі варта экспанаваць не ў муляжах, а ў арыгіналах. Варта паказваць не купалаўскія цытаты з твораў, а яго лепшыя прыжыццёвыя выданні, рукапісы, раскрываючы пісьменніцкую лабараторыю. В. Хомчанка гаворыць і пра ілюстрацыі мастакоў да Купалавых твораў. У некаторых ілюстрацыях ёсць недакладнасці. Так, чырвонаармеец 30-х гадоў прыехаў у госці да маці не ў тагачаснай салдацкай форме, а ў сучаснай. На адным з малюнкаў чамусьці жандар носіць шашку на правым баку, а не на левым. Увогуле, трэба больш малюнкаў у экспазіцыі, такіх, якія адпавядалі б духу Купалавай творчасці.

Мастак А. Кроль, які рабіў у свой час цяперашнюю экспазіцыю, гаварыў аб цяжкасцях у рабоце. Цяпер мастакі больш глыбока працуюць над купалавай тэматыкай, бо вопыт ужо большы. А. Кроль прыводзіць прыклад, як працаваў мастак Л. Ран, які шмат паездзіў па Міншчыне, Лагойшчыне, Маладзечаншчыне, перш чым стварыць афорты купалавых мясцін дарэвалюцыйнага часу. На думку А. Кроля, трэба распрацаваць новы экспазіцыйны план музея, улічыць у ім патрабаванні нашага часу.

Прадстаўнік Міністэрства культуры БССР І. Паўленка сказаў, што цяпер музеем накоплены цікавы матэрыял. Як яго выкарыстаць — шмат могуць падказаць мастакі.

У размове закрануты праблемы афармлення двух філіялаў музея — у Вязынцы, дзе нарадзіўся паэт, і ў Ляўках на Аршаншчыне, дзе на дачы паэтам напісаны лепшыя творы так званага ляўкоўскага цыклу.

Да 90-годдзя з дня нараджэння паэта пажадана было б правесці выстаўку Купаліяны ў выяўленчым мастацтве.

Спраў наперадзе шмат. Мастакі многае могуць зрабіць, каб Купалаў дом стаў сапраўды культурным асяродкам сталіцы рэспублікі.

Алесь ЕСАКОЎ,
вучоны сакратар Літаратурнага музея Янкі Купалы.

ДАСЛЕДЧЫК МОЎНЫХ СКАРБАЎ

У 1970 годзе лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР стаў цэлы калектыў вучоных — за працы Наўгародскай археалагічнай экспедыцыі. Сярод іх і наш зямляк Віктар Іванавіч Баркоўскі — член-карэспандэнт АН СССР, доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык сектара параўнальна-гістарычнага вывучэння ўсходне-славянскіх моў Інстытута рускай мовы АН СССР.

Нарадзіўся В. Баркоўскі на зары XX стагоддзя ў Мінску. У 1918 годзе з выдатнай адзнакаю ён скончыў гімназію і паступіў на гісторыка-філалагічны факультэт Маскоўскага універсітэта, адтуль перавёўся ў Петраградскі, які скончыў у 1923 г. і быў пакінуты для падрыхтоўкі да прафесарскага звання. Атрымаўшы ў 1930 г. званне прафесара, Віктар Іванавіч працуе ў Магілёўскім, потым у Маскоўскім і іншых педагагічных інстытутах, у Львоўскім універсітэце.

Педагагічная дзейнасць В. Баркоўскага неаддзельная ад навуковай. Ён апублікаваў болей за 150 прац па рускім, беларускім і ўкраінскім мовазнаўстве. Але галоўная сфера яго навуковай дзейнасці — гістарычны сінтаксіс рускай і ўсходнеславянскіх моў.

В. Баркоўскі прайшоў выдатную школу вялікіх вучоных-лінгвістаў Я. Карскага, П. Лаўрова, В. Шышмарова і іншых. Найбольшы ўплыў на навуковую дзейнасць В. Баркоўскага зрабіў акадэмік Я. Карскі, заснавальнік беларускай філалогіі. Пад непасрэдным яго кіраўніцтвам В. Баркоўскі рыхтаваўся да прафесуры. Як і Я. Карскі, Віктар Іванавіч вывучае гісторыю ўсходнеславянскіх моў і з'яўляецца, па сутнасці, прадаўжальнікам навуковай дзейнасці вялікага вучонага.

У 1931 г. выйшла першая вялікая праца В. Баркоўскага пра мову Суздальскага летапісу, у якой даследуюцца графічныя прыёмы пісцоў, фанетычныя асаблівасці і марфалогія помнікаў, некаторыя сінтаксічныя асаблівасці. Гістарычны сінтаксіс становіцца галоўнай галіною даследавання вучонага. У 1940 годзе выйшла частка другой працы — «Пра сінтаксічныя з'явы Наўгародскіх грамат XIII — XIV ст ст». Заканчэнне яе надрукавана ў 1944 годзе. Пасля яе выходзіць з друку двухтомная фундаментальная праца «Сінтаксіс старажытных грамат» (1949 і 1958 гг.), якая прынесла вялікую славу вучонаму не толькі ў нашай краіне, але і за яе межамі, бо яна мае выключна важнае значэнне не толькі для рускага, беларускага і ўкраінскага мовазнаўства, але і для славістыкі ўвогуле.

Вынікам нястомнай працы вучонага ў 50 — 60-я гады з'явілася новае даследаванне, высока ацэненае ў 1970 годзе, — лінгвістычнае апісанне (фанетыкі, марфалогіі і сінтаксісу) берасцяных грамат, знойдзеных у Ноўгарадзе ў час археалагічных экспедыцый.

Дзейнасць Віктара Іванавіча — плённая і шматгранная. Ён быў рэдактарам «Нарысаў па гісторыі мовазнаўства ў СССР», лінгвістычнага аддзела «Весцяў АН СССР. Аддзяленне літаратуры і мовы», адназным рэдактарам часопіса «Русский язык в школе», з 1967 года — галоўны рэдактар створанага ім навукова - папулярнага мовазнаўчага часопіса «Русская речь».

Шмат зрабіў Віктар Іванавіч для беларускага мовазнаўства. Ён ішоў па дарозе свайго земляка і настаўніка Яўхіма Карскага. Хочацца прыгадаць надпіс аўтара на кнізе «Беларусы», падараванай свайму пераемніку: «В. І. Баркоўскаму ад аўтара для пазнання свайго народу. Я. Карскі». Віктар Іванавіч шчыра выконвае пажаданне свайго настаўніка. Ужо на пачатку свае навуковае працы ён клапоціцца пра развіццё беларускае мовы. У 1930 — 1931 гг. В. Баркоўскі надрукаваў тры артыкулы, у якіх аналізуе праект беларускага правапісу. Пазней (1958 г.) была апублікавана каштоўная праца вучонага «Вывучэнне беларускай мовы ў дарэвалюцыйны і савецкі час». Гэтая праца — гісторыя беларускага мовазнаўства болей чым за сто гадоў.

Вялікі клопат у В. Баркоўскага пра лінгвістычную спадчыну Я. Карскага. З лёгкай рукі Віктара Іванавіча ў 1955—1956 гг. выйшлі з друку ўсе тры выпускі капітальнай працы Я. Карскага «Беларусы. Мова беларускага народу». Як рэдактар В. Баркоўскі зрабіў, па сутнасці, ювелірную работу пры падрыхтоўцы найкаштоўнейшай кнігі. Яго нястомная дзейнасць дапамагла з'явіцца ў 1962 годзе другой кнізе Я. Карскага — «Працы па беларускай і іншых славянскіх мовах». Нямала зрабіў В. Баркоўскі для паспяховага завяршэння «Нарысаў па гісторыі беларускай мовы».

Вялікая заслуга Віктара Іванавіча ў падрыхтоўцы беларускіх лінгвістаў. У Інстытуце мовазнаўства АН БССР і вышэйшых навучальных установах Беларусі паспяхова займаюцца навукова - выкладчыцкай дзейнасцю многія яго вучні.

В. Баркоўскі з маладых гадоў не на Беларусі. Але «ўсе, хто бывае ў Віктара Іванавіча з Мінска, — прыгадвае яго вучань Ф. Янкоўскі, — зайздросцяць не толькі яго вучонасці. У яго можна павучыцца беларускай арфаэпіі. І паслухаць на шчырым застоллі арыі з класічных опер (у Віктара Іванавіча прыгожы аксамітны барытон), а на развітанне, як заўсёды, «Нёман», «Люблю наш край...»

В. РАБКЕВІЧ.

— Прасолены, што селядзец. Не баіцца нічога.

Лодка абагнула востраў, Даніла Якаўлевіч заглушыў матор, ціха падплыў да калка, што тырчэў з вады, вывалак яго ў лодку, а разам з ім і рукаў круглай, на абручах, сеткі, якраз як тая, павезеная ў мора Кутчыевым.

— Можа сёмужка на вячэру трапіла...

Агледзелі і адзін закол і другі: сёмгі не ўзялі ніводнай, некалькі камбал ды харывус. Паплылі далей.

Адліў яшчэ не кончыўся, рыбакі чакалі зваротнага ходу вады, прыліўнога: выкінуты цяглавы невад павінен быў сесці грузам на самае дно, глухой сцяною мярэжы адгарадзіць залоўленую рыбу ад мора. На тоні, аднак, рыбакоў не аказалася, акрамя брыгадзіра Грыгорыя Паўлавіча Кутчыева — ён адзін стаяў у лодцы пасярод губы, над невадам, вухам лавіў кожны падводны шоргат. Дзве пустыя заякараныя лодкі віднеліся трохі воддаль.

— Чай дзе-небудзь ля касцярка папіваюць,— здагадаўся Дзмітрыеў.— Невад выкінуць, самі на бераг чаёўнічаць.

— А брыгадзір?

— Яго вока на вадзе заўсёды.

Мы таксама паставілі лодку на якар, сышлі ў ваду, з яе — на сухое. Убачыўшы, напэўна, нас, па той бераг, як з-пад зямлі, выраслі тры постаці ў ружовых рыбацкіх роканах. Сышлі да лодкі, паднялі якар і пачалі веславаць у наш бок.

Яшчэ з гадзіну ўсе разам мясілі мяккае марское дно, пакідаючы на ім сляды сваіх ботаў. Вецер мацнеў, халадала, грэліся хто як мог — адзін топаў нагамі, другі хлопаў рукамі, а пажылая, гадоў пяцідзесяці, рыбачка Аляксандра Яфімаўна Дзмітрыева саграваласябе і ўсіх нас гаворкаю:

— Вада сёйдзень нявыпадка. Быстра спадае.

— Марапу чуе, — сказаў брыгадзір, таксама падплыўшы.

— Вось-вось задуе север. А сёйдзень запад... Паміж шалонікам і пабярэжнікам. Хвалі вялікай не дае, ды халодны. Пабярэжнік, той норавам іншы. Дзьме пылка, нервенны, ды не свірэпы.

— Пабярэжнік, слава богу.

— Грыгорый, пры якім ветры твой зяць накрыўся морам? У сорак сёмым...

— Шалонікам. Рыбы пры ім мала, страху многа. Зарыфлены парус паставілі, а ёлачка малая, за дорку меньшая.

— Трэба са штапаком ісці. Хоць малы парусок, ды задзёрнеш стрэч ветру,— разважыла рыбачка.— Нялёгка, праўда, па касіне, але даплывеш, як прыпячэ.

— Трое тады нашых загінула. І зяцёк мой, і пляменнік. З усіх адзін жывы застаўся. Двое сутак насіла па моры.

— Рыбка, яна не салодкая. Самі ловім, самі топімся.

— Бацька так казаў: рыбу стране, грошы жане, сам — носам у хвалю.

— Цяпер у Белым і рыбка не тая.

— Вось у пяцьдзесят пятым, — згадаў Грыгорый Паўлавіч,— я адной тоняю трыццаць тон сельдзі залавіў. —Ён зірнуў на мора, сунуў рукі ў мокрыя брызентавыя рукавіцы.

— Ну, арлы, цягнем. Дай бог рыбаку рыбы, мору цяпла.

Надышоў момант, беспамылкова ўлоўлены вопытным вокам брыгадзіра, калі вада ўжо не спадала болей, сышоўшы на самы нізкі ўзровень, яшчэ і не прылівала, задумалася, прылівацьці пачакаць, і ў гэты момант канцы невада знялі з заколаў, пацягнулі на бераг. Снасць адразу ж пайшла цяжка, усё роўна як мора завaліла яе камянямі, і Грыгорый Паўлавіч першы зразумеў гэты цяжар— вочы і рухі выдалі яго радасць. Здаровы, ружовы, прыпухлы, як у малога дзіцёнка, твар не меў амаль ніводнай маршчынкі, цяпер і зусім памаладзеў, сабраны на адной думцы, адной векавечнай страсці.

— Ты не рві, не рві снасць. Паціху,— супакойваў ён маё старанне.— Вось так... Рыбак на пуп усё жыццё бярэ, ды рваць пуп яму не дазволена. Сарве—і мора прагоніць на печ. Чаму я во і стары, а цягну, як маладая Яфімаўна, — пажартаваў ён. — Усё жыццё рваўся, пуп бярог. Трэба з напорам, але плаўна. Гэтак мора робіць і нас, дурняў, вучыць. Хапайся, ды не насмерць...

Сетка шаргацела па цыратовых робах, круглыя шкляныя кухтылі адзін за адным вынырвалі з вады. Мне дзіўна было глядзець, як Аляксандра Яфімаўна, ускінуўшы канец вяроўкі на спіну і ёмка ўпіраючыся нагамі ў топкае марское дно, вяла на ім і трапяткі невад і мужыкоў у чарадзе. Нягледзячы на гады, якімі была тут маладзейшая хіба за Грыгорыя Паўлавіча, здавалася жывейшаю за астатніх, цягнула невад упарта, ледзьве хілячыся то ў адзін бок, то ў другі—адчувалася і сіла ў руках і кемнасць рыбацкая. Ні ў чым яна не ўступала мужыкам і потым, калі з вады падымаўся куцец з жывым грузам, калі належала выбраць не адзін невад, але і зіхаткіх таўстых сігоў, грузіць імі лодку. Рыбацкай увішнасцю, здагадлівасцю нават апярэджвала мужыкоў, маючы і жаночую зграбнасць, і мужчынскую хвацкасць. Уменне здабылося працай: з пяці гадкоў таксама хадзіла ў Баранцава зуйком, сотні разоў, нароўні з мужыкамі, змагалася са штармамі, не аднойчы выводзіла з-пад мёртвага вала сваю ёлу, улетку і ўзімку, здаралася, плавала дагары кілем, вось выжыла, не разлучылася і пад старасць з морам, невадам. У моры і з Грыгорыем Паўлавічам сышлася, такім жа прасоленым рыбаком. Другі раз выйшла замуж і ўжо з ім напару лавіла селядцоў ды сігоў.

Вечарэла. Хаваліся ад вачэй далягляды, шэрая вада блішчала на ўсю далечыню наўкола, быццам тапіла пад сабой і лясы, і берагі, і каменні.

У вёску вярталіся на цяжкіх, заваленых сігамі, баркасах. Прычаліўшы да каменнага пірса, вынеслі на бераг мокрыя сеці, кінулі іх на вешалы, у аграмадныя кашы пачалі выбіраць рыбу. А ў мора адсюль, з бухты, адпраўлялася другая рыбалавецкая брыгада — адны жанчыны.

Тут пачынаецца Белае мора...

— Даніла, матор у нас глохне. Ты паглядзеў бы,—папрасілі калгаснага старшыню рыбачкі.

— Рана здаваць пачынаеце, бабкі. Яшчэ рыба ўся ў моры, а вы ўжо на матор ківаеце.

— Не жартуй, Даніла. Праўда.

— Дык можа на сваім адбуксіраваць?

Замоўклі, не ведаючы, што сказаць. Знайшлася самая маладзейшая:

— Я, напрыклад, твайму матору не даверуся.

Зноў зарагаталі.

— Ды не скаль зубы, Варка! І ты, Даніла,— усіх адразу абсекла з кармы лодкі жанчына ў рабой хустцы і чорным кажушку.— Тут сур'ёзна вырашаць трэба.

— А што вырашаць? Не варта нас буксіраваць. На вёслах берагавіком дабярэмся. Лепей сустрэнь, Даніла. Штарміць пачынае.

— Можа б і не вымётвалі?

— Паглядзім па пагодзе. Хоць заколы праверым.

І чаму, думаў я, прысеўшы ўгары на вешалы, у дурныя ранейшыя часы вось гэткіх жанчын не лічылі за «жывыя душы»? Хіба яны былі менш мужныя, чым мужчыны? Ніколечкі. Магчыма — наадварот. Цягнуць нароўні з мужчынамі там, у моры, а потым яшчэ і дома—гаспадарка, дзеці... Што вы скажаце на гэта, Даніла Якаўлевіч? Пытаюся ў яго, ён разводзіць рукамі:

— У Паньгоме кожная жанчына рыбачка. Ды і хто б лавіў, калі б не яны, руплівіцы. Маладзейшыя мужчыны з траўлерам у Баранцавым, а беламорская рыбка на іхніх плячах.

Аляксандра Яфімаўна — рыбачка як усе: удзень — у моры, увечары — ля самавара.

Фота аўтара.

Нашу кароценькую размову, мабыць, пачула Аляксандра Яфімаўна — уздыхнула сама сабе, выбіраючы з баркаса ўлоў, ціха прызналася:

— Я карова, я і бык, я і баба і мужык.

І першы раз за сённяшні дзень засмяялася.

— Ты чаго там? — спытаў старшыня.

— Ды, так сабе. Успомніла, як раней у нашай Паньгоме казалі...

ЗА ШЫПУНОМ-САМАВАРАМ

Вячэралі позна. З рыбай, вядома: свежымі сігамі, камбаламі... Знайшлася і сёмужка.

— Цяпер яе мала,— прызнаваўся гаспадар.—Летась усім калгасам здалі сто пяцьдзесят кілаграмаў.

— Яе заўсёды мала было. Рэдкая рыба,— заўважыла жонка Марыя Антонаўна.

— Усё ж... Калісьці тонамі здавалі...

— Усё жывое мае свой лёс, як і чалавек, — уздыхнула Марыя Антонаўна.— Бывае лепшы, бывае горшы. Жыццё ва ўсіх пераменлівае.

— Асабліва ў рыбака,— пагадзіўся гаспадар.—Ці шмат там у вас рыбы? Ёсць сёмга? — раптам спытаў ён.

— Сёмгі няма, але ёсць вугар.

— Вугар і ў нас сустракаецца па азёрах. І дзе ён там у вас? Як ловіце?..

І я расказваў пра Нарач, нарачанскага вугра, пра тыя ночы на возеры, калі і мне давялося цягаць падвалокі ў брыгадзе славутага нарачанскага рыбака Міколы Варанца.

За вячэрнім акном пакаціліся прыпеўкі:

Не пойду в Поньгоме замуж,
На губе сельдей ловить,
Выйду я в Кеми за дроля,
Буду барыней ходить...

На душы адразу павесялела пасля ўсіх думак, прасцейшым і ўтульнейшым зрабіўся свет.

Раскачайте-ка повыше,
Хочу море повидать,
Не пойдёт ли мой хорошенький
По бережку гулять.

— Можа, Надзя дроля шукае? — спытала гаспадыня.

— А можа масквічкі. Тут прыехалі маскоўскія мастачкі. Паньгому малююць. Спадабалася. Песні паморскія паразвучвалі...

Это лето — не два лета,
Как-нибудь переживу,
Придёт миленький мой с моря,
Всю обиду растоплю.

ВЦСПС І САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ СССР

ПРАВОДЗЯЦЬ

УСЕСАЮЗНЫ АДКРЫТЫ КОНКУРС

НА ЛЕПШЫ ТВОР МАСТАЦКАЙ ПРОЗЫ

ПРА СУЧАСНЫ САВЕЦКІ РАБОЧЫ КЛАС

На конкурс прымаюцца раманы, аповесці, мастацка-дакументальныя творы, у якіх на высокім ідэйным і мастацкім узроўні паказаны гераічны рабочы клас як перадавая, вядучая і стваральная сіла ў барацьбе за пабудову камуністычнага грамадства, дадзена глыбокае адлюстраванне таго, як пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі цяперашняе пакаленне рабочага класа дастойна працягвае слаўныя рэвалюцыйныя, баявыя і працоўныя традыцыі сваіх бацькоў і братоў, удзельнікаў Вялікага Кастрычніка, выдатных энтузіястаў першых пяцігодак, адлюстраваны багаты свет памыслаў і дзеянняў сучаснага савецкага працаўніка, які валодае шырокімі тэхнічнымі ведамі, вялікай культурай, сапраўды гаспадарчым падыходам да спраў дзяржавы, мужнага барацьбіта за свабоду, мір і шчасце ўсяго чалавецтва.

За творы, якія журы прызнае лепшымі, прысуджаюцца прэміі:

першая — 5 000 рублёў;

дзве другія—па 2 500 рублёў кожная;

тры трэція — па 1 500 рублёў кожная.

Рукапісы прадстаўляюцца ў рабочую групу журы конкурсу (Масква, К-9, Пушкінская вуліца, д. 1/6, Дом саюзаў, пакой 32, з паметкай «На літаратурны конкурс») да 1 студзеня 1972 года ў двух экземплярах, напісаных на машынцы. Аб'ём рукапісаў не абмяжоўваецца.

На конкурс, апрача рукапісаў, прымаюцца таксама новыя творы, апублікаваныя ў перыядычным друку або выдадзеныя кнігамі ў 1970 і 1971 гг. Кнігі і часопісныя публікацыі прадстаўляюцца ў двух экземплярах.

Творы, напісаныя на мовах народаў СССР, прадстаўляюцца на конкурс у перакладзе на рускую мову. На конкурс, апрача рукапісаў, прымаюцца творы, апублікаваныя за час конкурсу на роднай мове, якія яшчэ не выходзілі на рускай мове.

Разам з рукапісам (кнігай, часопіснай публікацыяй) аўтар прысылае ў журы кароткія звесткі пра сябе і сваю творчасць:

а) прозвішча, імя і імя па-бацьку,

— Не, паньгомскія дроляў сваіх чакаюць. З Баранцава. Там жа наш МРТ, траўлер, з хлопцамі.

Прыпеўкі звонка сыпаліся-перакатваліся пад самымі вокнамі, ляцелі да скалістага берагу, да мора, потым цішэлі, як раставалі за шэрымі вокнамі, і адразу мацнела на нашым стале песня меднага шыпуна-самавара, сагрэтага не ад электрычнай разеткі, як пайшло ў моду, а бярозавым вугаллем. Утульна пахла тонкім самаварным духам, смажанай рыбаю, свежымі пірагамі.

— Песні ў нас працяжныя,— закручваючы кранік над шклянкаю, кажа Марыя Антонаўна. — Бывала, едуць хлопцы і дзяўчаты з сенакоса, песні іхнія ў вёску ляцяць, у кожнай хаце чуваць. Быццам во, блізенька ўжо. Тут маткі паўсхаджваюцца: ах, забылі самавары паставіць... Нальюць іх, хапаючыся, распаляць, чакаюць... Песні блізка, ды нікога не відаць. Самавары патухнуць, астынуць, іх усё няма. Зноў пачынаюць распальваць... Песня ў скалах ды на моры дужа плыткая. Скажы не, Даніла?

— Ваша бабская забава.

— Для каго іх катаем, як не для вас? Каб вам лягчэла.

— Нам лёгка. Маладым мяне тут лічаць, а гэты малады яшчэ ў дваццаць восьмым годзе з бацькам выйшаў у Баранцава мора. Да калгаса яшчэ. У бацькі ёла свая стаяла. Быў лепшым рыбаком на беразе.

— Колькі ўжо стажу? — спытала жонка.

— А вось лічы...

— У вайну сем год не рыбачыў.

— Вайну — на вайне. У трыццаць дзевятым пайшоў, у сорак шостым вярнуўся. Адразу сеў на ёлу. Потым механікам. Дзесяць гадоў хадзіў у Баранцава. Бралі рыбу сецяным ловам, ярусным, дрыфцерным. На МРТ механікам плаваў. Хацелася калгас падняць. А людзей не хапала. Сам і за механіка, і за капітана, і за рыбака... Адзін. Што аднаму можна? І якар не выкатаеш... Хадзіў на Кандалакшу, вышай. Усякае бывала і са мною, і з іншымі. Памятаеш, Марыя, Іван Філіпавіч Дзмітрыеў суткі трымаўся ў Баранцавым у верасні. Голым пузам на снежнай вадзе... На ёле рыбачылі, маладыя хлопцы і ён, стары чалавек. Шторм. Абрэзалі ярус, не памагло. Ураган лёг на парус, яны ўгару кілем. Развіталіся і на дно. А старога мора не прыняло. Суткі насіла па ледзяной вадзе, карабель падабраў. У Мурманску сустрэў яго, памятаю... Сам я прыплыў туды з матабота, паламаную руку прывёз у шпіталь, і ён там...—Гаспадар зусім нечакана замоўк, як нешта іншае ўспомніў, зірнуў у акно, апусціў шклянку з недапітым чаем на стол.— Ну, жонка, мне трэба ў мора.

Даніла Якаўлевіч падняўся з-за стала.

— Што надумаўся?

— Там дзеўкі на вёслах. Абяцаў маторам прыцягнуць.

Марыя Антонаўна ні словам не запярэчыла мужу, падала яму цёплы, сагрэты ля грубачкі світэр, ватоўку, шапку. Даніла Якаўлевіч моўчкі апрануўся, усцягнуў на ногі боты і выйшаў за дзверы ў цёмную ноч.

(Заканчэнне ў наступным нумары).

ку, літаратурны псеўданім (калі ёсць);

б) ці з'яўляецца членам Саюза пісьменнікаў СССР, Саюза журналістаў СССР;

в) прафесія;

г) апублікаваныя літаратурныя творы (якія, дзе, калі);

д) хатні адрас і тэлефон.

Вынікі конкурсу падводзяцца праз кожныя два гады да 1 мая— Дня міжнароднай салідарнасці працоўных і публікуюцца ў газеце «Труд», «Литературной газете», а таксама ў органах друку Саюза пісьменнікаў саюзных рэспублік.

Творы, адзначаныя прэміямі, выдаюцца Прафвыдатам і выдавецтвам «Советский писатель» у першую чаргу і масавымі тыражамі.

ПРАФВЫДАТ.

ПАМФЛЕТ

Анатоль СТУК

БУЛЬБА, КАПУСТА І ГАЗЕТА «ГЕНЕРАЛЬАНЦАЙГЕР»

ЗАХОДНЕГЕРМАНСКАЯ газета «Генеральанцайгер», якая спецыялізуецца на фабрыкацыі рознага роду антысавецкіх фальшывак і набыла ў гэтым ужо немалы вопыт, рашыла парадаваць сваіх чытачоў чарговай сенсацыяй. Яна змясціла паведамленне, што нібыта ў некаторых гарадах Савецкага Саюза і, у прыватнасці, Мінску праходзяць забастоўкі. І, канечне, як робіцца ў такіх выпадках, газета не забыла зазначыць, каб надаць важкасць свайму «адкрыццю», што гэтыя звесткі атрыманы з надзейных крыніц.

Калі мець на ўвазе той факт, што найбольш выпрабаванымі і стойкімі падпісчыкамі газеты з'яўляюцца адстаўныя чыноўнікі часоў трэцяга рэйха і праўлення Конрада Адэнаўэра, а таксама многія з былога воінства фюрэра, каму ўдалося ўцалець, то трэба меркаваць, што такое паведамленне было разлічана на тое, каб падтрымаць дух гэтай асобай катэгорыі чытачоў, суцешыць і падбадзёрыць, што яшчэ не ўсё страчана, што, маўляў, у самім савецкім грамадстве спее незадавальненне.

У гэтым выпадку, паводле сцвярджэння газеты, яно выклікана тым, што ў многіх савецкіх людзей цяпер ёсць халадзільнікі, але яны пустуюць, няма, маўляў, бульбы і капусты. І яшчэ, вось ужо на працягу некалькіх месяцаў не завозяцца цытрусавыя. У сувязі з гэтым нярэдка сям-там узнікаюць дыскусіі, удзельнікі якіх разганяюцца міліцыяй. Вывад, да якога прыходзіць «Генеральанцайгер», такі: савецкая сістэма забеспячэння не апраўдала сябе, і ёсць усе падставы меркаваць, што гэта пытанне ўзнікне на маючым адбыцца XXIV з'ездзе КПСС.

Няма нічога дзіўнага ў тым, што на старонках «Генеральанцайгер» час ад часу з'яўляюцца паведамленні, накшталт гэтага. Было б хутчэй незразумелым, каб газета змяніла свой ранейшы кірунак і пачала даваць аб'ектыўную інфармацыю пра Савецкі Саюз.

Маю ўвагу, шчыра кажучы, прыцягнула зусім іншае—убоства і абмежаванасць фантазіі супрацоўнікаў рэдакцыі. Наколькі я разумею, газеце патрэбна не проста сенсацыя дзеля сенсацыі, а такая сенсацыя, якая б усяляла ў аслабелыя духам душы нейкую надзею, няхай сабе ілюзорную, але ўсё ж надзею. З гэтай прычыны я аніяк не магу даўмецца, чаму менавіта ўзята стаўка на бульбу і капусту. Мне здаецца, што тут рэдактарам зроблены пэўны пралік, нешта не ўсё як мае быць прадумана. Ну, яшчэ ўзяць, скажам, цытрусавыя. У Беларусі яны не вырошчваюцца.

А вось, што датычыць бульбы, гэта ўжо іншы каленкор. Той, хто меў магчымасць у маладыя гады пабыць у легіёнах заваёўнікаў рускіх пастораў, можа ўсумніцца. Дальбог можа. У сувязі з гэтым, мне хочацца нагадаць такі выпадак. Нашы хлопцы з партызанскай брыгады Заслонава недзе ў лістападзе 1943 года падбілі на адрэзку дарогі Талачын—Орша машыну, у якой ехаў афіцэр з карнага атрада. Добра цяпер не памятаю, але, здаецца, з таго самага, што ўзначальваў Дзірлевангер, які спаліў немала беларускіх вёсак, у тым ліку і Смальяны. Афіцэр не паспеў выскачыць з машыны, як напаткала яго партызанская куля, а вось партфель, набіты рознымі паперамі, хлопцы прыхапілі з сабой. Дык вось у ім аказаўся такі дакумент. Афіцэр у сваім данясенні, якое адрасавалася канцылярыі гаўляйтэра генерал-лейтэнанта СС Готберга, выказаў такую думку: ці не варта прыняць захады, каб знішчыць пасевы бульбы, не кажучы ўжо пра жыта. Іх карны атрад зрабіў такі эксперымент: спаліў датла некалькі вёсак з усімі пажыткамі сялян, спадзеючыся на тое, што, аказаўшыся ў такім становішчы, яны доўга не працягнуць.

«Зыходзілі мы з таго, — тлумачыў афіцэр,—што трэба эканоміць кулі, якія і так абыходзяцца дорага нашай дзяржаве і фюрэру. Праз нейкі час мы вярнуліся назад—і, о, майн гот!— усіх засталі жывымі. Яны пасяліліся ў зямлянках. Высветлілася, што насельніцтва гэтых вёсак мела вялікія запасы другога хлеба, як тут называюць тую самую бульбу, што і ў нас любяць. І хаваюць яны яе ў вялікіх буртах ці склепах. Запасы такія, што яны дзеляцца лішкамі з партызанамі».

Думаецца, што таго, хто пабываў на Усходзе, асабліва ў скуры карнікаў, наўрад ці падбадзёрыш бульбянымі забастоўкамі. Для некаторых з іх, выходзіць, беларуская бульба з'явілася неадольнай перашкодай на шляху да пакарэння насельніцтва на часова акупіраванай тэрыторыі.

На маю думку, рэдактару «Генеральанцайгер» у далейшым усё ж трэба быць больш асцярожным. Канечне, пры той патрэбе ў сенсацыях, якая іншы раз так неабходна для падтрымання прэстыжу і трывала заваяванай «рэпутацыі» газеты, за ўсім сам не дагледзіш. Тым не менш, не грэх іншы раз, відаць, зазірнуць і ў перыядычны савецкі друк, а калі ёсць апасенні, што можна не ўстаяць перад савецкай прапагандай, то лепей мець пад рукой даведнік. Там адны толькі лічбы і аніякай прапаганды. Паколькі адразу, відаць, яго не дастанеш, то я на ўсякі выпадак, як даведку, магу прывесці некалькі лічбаў. Магчыма, яны зацікавяць пана рэдактара. Падкрэсліваю, браў іх з даведніка. Пасевы бульбы ў Беларусі складаюць 0,5% ад пасеву гэтай культуры ў СССР, а валавы збор складае 14,6%. Значыць, ва ўсім Савецкім Саюзе па вытворчасці гэтай культуры рэспубліка мае яўны прыярытэт.

Падумалася, ці не атрымалася так, што той, каму пан рэдактар даручыў адказнае і ганаровае заданне —падрыхтаваць чарговы антысавецкі пасквіль для газеты, натрапіў на збуцвелы падручнік часоў пятроўскай эпохі, у якім расказваецца пра бульбяныя бунты, што ўзнікалі ў некаторых месцах Расійскай імперыі, калі цар вырашыў сілком прывучыць вырошчваць «чортаў яблык», як называлі незадаволеныя сяляне бульбу.

І ўсё ж, мне здаецца, лепей і больш падстаў было ўчапіцца за халадзільнікі. Нешта я не толькі не бачыў, каб у нашых халадзільніках былі адсекі для захавання бульбы, але і не чуў, каб нават і гаворка пра гэта ішла. Выходзіць, адсталі. Я адношу гэта на кошт «кансерватызму» канструктарскай думкі на Мінскім заводзе халадзільнікаў, дзе, відаць, не ацанілі апошнія навінкі Захаду. Сваімі меркаваннямі я рашыў падзяліцца з міністрам гандлю БССР Васілём Канстанцінавічам Яўцешыным. Той здзіўлена паглядзеў на мяне.

— Якія гэта яшчэ бульбяныя адсекі ў халадзільніках?

Прыйшлося расказаць пра неспакой, які выказвае «Генеральанцайгер» наконт бульбы ў Мінску і іншых гарадах Савецкага Саюза.

— Вось яно што!—палагоднеў міністр. — Няхай сабе пан рэдактар гэтай газеты і яго калегі арыентуюцца на адсекі ў халадзільніках для захоўвання бульбы і капусты. Мяне ж турбуе зусім іншае — будаўніцтва новых бульбасховішчаў, бо калі будзе атрыманы такі ўраджай, як абяцаюць калгаснікі, то са старымі не абыдзешся. Летась усё абышлося добра, хоць, я вам скажу, калгаснікі задалі нам нялёгкую задачу. Памяркуйце самі, атрымана бульбы на 228 тысяч тон больш, чым калі-небудзь. Так што назапасілі ўдосталь —у гэтым няцяжка пераканацца—варта толькі пабываць у магазінах, ды і прадалі ў іншыя рэспублікі больш, чым калі-небудзь. Вось цяпер вядзём перагаворы з гандлёвымі арганізацыямі Ленінграда і некаторых іншых гарадоў, колькі яны змогуць сёлета ў нас закупіць. Як вядома, раней Ленінград у нас браў вельмі многа бульбы. Летась калгасы расшырылі пасяўныя плошчы. І нам прыйшлося ўстанавіць больш цесныя кантакты з Малдавіяй і Крымам. Вось такія справы. Ды і за цытрусавыя няхай пан рэдактар «Генеральанцайгера» не хвалюецца. Пакуль у нас няма скаргаў, што іх не хапае. Вось і нядаўна завезлі яшчэ.

У час сваёй размовы з міністрам я зразумеў, што і тут, відаць, па-сапраўднаму не ацанілі ўсе перавагі халадзільнікаў з адсекамі для захавання бульбы. Дзіва што які-небудзь наш турыст-моднік, які ўбачыў такую навінку на Захадзе, мог учыніць скандал дзе-небудзь у магазіне з-за таго, што не можа прыдбаць такі агрэгат, Але ж магазінаў у горадзе многа і не так лёгка ўдакладніць дзе магло такое здарыцца. Пэўна ж, у міліцыі ведаюць, тым больш, што, як сведчыць «Генеральанцайгер», ёй даводзілася, «разганяць» бульбяныя і капусныя бунты.

Начальнік Упраўлення ўнутраных спраў Мінскага гарвыканкома Віктар Піскароў не менш, чым міністр, быў здзіўлены, калі я завёў гаворку пра забастоўкі і хваляванні. Давялося зноў жа тлумачыць, у чым справа.

— Чорт ведае што!—усклікнуў ён. — Да чаго ж спрытныя і ахвочыя гэтыя зарубежныя пустабрэхі на розныя выдумкі.

Камісар міліцыі зняў тэлефонную трубку, набраў патрэбны нумар і папрасіў зайсці да яго ў кабінет дзяжурнага з кнігай, у якой вядзецца ўлік усіх здарэнняў у горадзе.

— Так, так,—гаварыў ён, перагортваючы старонкі міліцэйскага гросбуха, — зараз паглядзім, што здарылася ў тыя дні, пра якія шматзначна намякае «Генеральанцайгер». А лепей вазьміце, ды і самі пазнаёмцеся, — звярнуўся ён да мяне. — Наколькі я памятаю, наўрад, ці што цікавае для газеты знойдзецца.

Я ішоў ад начальніка гарадскога аддзялення міліцыі, і ў мяне не выходзілі з галавы яго словы: да чаго ж спрытныя гэтыя зарубежныя газетчыкі! Я падумаў, паспрабуй, не будзь спрытны, калі ад гэтага залежыць—быць ці не быць газеце.

Мне прыгадаўся з дарэвалюцыйных часоў самаахвярны ўчынак рэдактара пецярбургскага «Синего журнала» Васіля Рэгініна. Выданне, якое ён рэдагаваў, было напярэдадні краху. Каб прыцягнуць увагу публікі да свайго часопіса, ён даў аб'явы, што ў такі-та дзень увойдзе ў клетку да тыграў. Ён так і зрабіў на вачах ашаломленай публікі і не менш ашаломленых тыграў. Пра гэты выпадак расказаў К. Паустоўскі ў сваёй «Повести о жизни».

Вядома, не ў кожнага рэдактара хопіць мужнасці і рызыкі на такі ўчынак, як у Рэгініна. Рэдактар «Генеральанцайгер» выбраў іншы шлях, каб ашаламіць сваіх чытачоў, не рызыкуючы сваім асабістым жыццём. Ну што ж, хто на што здатны.

Адным магу суцешыць рэдактара «Генеральанцайгер», ён, напэўна, мае рацыю, што на XXIV з'ездзе КПСС безумоўна будзе весціся гаворка не толькі пра далейшае павелічэнне вытворчасці прамысловай прадукцыі, у тым ліку тавараў народнага ўжытку, але і пра далейшае ўдасканаленне гандлю і забеспячэння савецкіх людзей усімі неабходнымі таварамі. Гэты клопат быў заўсёды і застаецца адным з першарадных ва ўсёй палітыцы нашай партыі.

ВОДГУКІ. АДКАЗЫ

«ВЫЙСЦЕ ТРЭБА ШУКАЦЬ»

Пад такім загалоўкам у нашай газеце за 18 снежня мінулага года было надрукавана пісьмо навучэнца Мінскага кааператыўнага тэхнікума П. Капчыка. У ім указвалася на шэраг недахопаў у падрыхтоўцы таваразнаўцаў па кнізе, у прыватнасці, на тое, што яны канчаюць навучальную ўстанову з вельмі малымі ведамі па беларускай літаратуры. Намеснік старшыні праўлення Белспажыўсаюза Г. Фокін паведаміў, што выступленне было абмеркавана на нарадзе выкладчыкаў і навучэнцаў тэхнікума. Выпрацаваны мерапрыемствы па далейшым удасканаленні падрыхтоўкі спецыялістаў кніжнага гандлю.

Кабінет таваразнаўства і арганізацыі кніжнага гандлю тэхнікума папоўнены новым абсталяваннем, інвентаром, інструментамі, нагляднымі дапаможнікамі, літаратурай, тэхнічнымі сродкамі навучання і да т. п.

З другога семестра 1970-71 навучальнага года павялічваецца колькасць гадзін на вывучэнне сучаснай беларускай літаратуры з чатырох да дваццаці, а таксама час на вывучэнне беларускай мастацкай літаратуры па курсе «Таваразнаўства кнігі».

Намечана правесці шэраг сустрэч навучэнцаў з беларускімі пісьменнікамі, кампазітарамі, мастакамі, работнікамі кніжнага гандлю. Студэнты будуць часцей наведваць мастацкія, кніжныя і іншыя выстаўкі.

Перад упраўленнем навуковых устаноў Цэнтрасаюза пастаўлена пытанне аб выданні падручніка па сучаснай савецкай літаратуры для ўсіх кааператыўных тэхнікумаў і вучылішчаў, якія рыхтуюць прадаўцоў і таваразнаўцаў па кнігах.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

ВЕЧАР памяці пісьменніка Віктара Рыгоравіча Доева (Казадбева) сабраў нямала прыхільнікаў яго таленту. Усе прызначаныя прамоўцы сядзяць за сталом прэзідыума і, пакуль старшыня прамаўляе кароткае ўступнае слова, закоўваюць адпаведны выпадку сурова-самотны выраз твару.

ВЯЛІКІ ПРАЗОРЦА

Слова для выступлення атрымлівае драматург Арэст Рышкін.

— Я з удзячнасцю прыняў ласкавае запрашэнне выступіць з успамінамі пра незабыўнага мастака слова Валерыя Доева. Сяму-таму мае ўспаміны пададуцца малазначнымі, але наш абавязак, абавязак усіх, хто сутыкаўся з Валерыем Рыгоравічам, — сабраць бясцэнныя дэталі яго біяграфіі і захаваць іх для нашчадкаў. Знаходзячыся, дзякуючы свайму велізарнаму таленту, на самай вяршыні Алімпа, Валерый Доеў ніколі не цураўся сціплых калег па пяры.

Як зараз памятаю, гэта было амаль чвэрць стагоддзя назад, я і не марыў аб літаратурнай славе. Шчыра кажучы, я саромеўся сваіх наіўных, бездапаможна-слабых спроб. Аб тым, каб Валерый Доеў быў маім настаўнікам і кансультантам, я не мог і марыць. Але Валерый Рыгоравіч з уласцівай усім вялікім людзям чуласцю, нават не чытаючы маіх твораў, нутром адчуў, што ва мне нешта ёсць, і я з гонарам і радасцю магу прыгадаць гэты гістарычны эпізод.

Як зараз памятаю, Валерый Рыгоравіч ціха, я б сказаў, нават бясшумна, зайшоў у залу опернага тэатра, дзе ўпершыню пасля аднаўлення ішла опера найвялікшага кампазітара ўсіх часоў і народаў Пятра Ільіча Чайкоўскага «Яўгеній Анегін», створаная па матывах аднайменнага бессмяротнага рамана, які належыць пяру сонца нашай паэзіі Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна. Валерый Рыгоравіч зайшоў у залу і накіраваўся прама да мяне. Мы з ім не былі знаёмы. Я, вядома, знаў, хто ён, а ён наўрад ці меў уяўленне аба мне, сціплым пачаткоўцы.

Характэрным окаючым голасам з характэрнай хрыплаватасцю ён папрасіў мяне паказаць білет.

— Прайсці ў тэатр па старым білеце?! — усклікнуў ён здзіўлена. — Трэба вельмі любіць мастацтва, каб адважыцца на такую рызыку! — і, уважліва пагледзеўшы на мяне, дадаў: — Вы далёка пойдзеце, малады чалавек!

Валерый Рыгоравіч аказаўся празорцам. З уласцівай яму шчодрасцю ён даў у той вечар мне, беднаму студэнту, які пралез у тэатр з падробленым білетам, пуцёўку ў жыццё, у мастацтва...

В. Р. ДОЕЎ У МАІМ ЖЫЦЦІ

Слова атрымлівае паэт Хрызантэмаў:

— Выступаць на вечары, прысвечаным Віктару Рыгоравічу Доеву, для мяне асабліва хвалююча. У маім творчым жыцці і наогул у маім жыцці, паколькі я не ўяўляю свайго жыцця без творчасці, Віктар Рыгоравіч адыграў выдатную, я б сказаў, рашаючую ролю. Сустрэчы з ім пакінулі незабыўны след у маёй біяграфіі і пражэктарам асвятлілі ўвесь мой жыццёвы шлях.

Як зараз памятаю, мы сустрэліся з ім на беразе Чорнага мора. Мне цяжка вытлумачыць, чым гэта было выклікана, але Віктар Рыгоравіч адразу ж палюбіў мяне. Пад ціхі шэпат хваль, што мне, як мне здаецца, удалося перадаць у паэме «Будзем, як хвалі», мы збіралі з ім каменьчыкі. І тут нечакана Віктар Рыгоравіч прызнаўся мне, што нарадзіўся у 1890 годзе ў Пскоўскай губерні. Па дзіўным супадзенні я нарадзіўся роўна дзевятнаццаццю гадамі пазней у Калужскай губерні. Потым Віктар Рыгоравіч даверліва паведаміў мне, што ніколі не карыстаецца пішучай машынкай. Збіранне каменьчыкаў настройвае яго на філасофскі лад.

— Вось гэты прыгожы камень не сам па сабе стаў такім прыгожым, — глыбакадумна заўважыў Віктар Рыгоравіч. — Такім яго зрабіла шматгадовая шліфоўка мора.

Гэтыя пранікнёныя словы глыбока запалі ў маю душу. На ўсё жыццё я застаўся верны запавету Віктара Рыгоравіча: нястомна шліфаваць і шліфаваць свае творы...

Я І В. Р. ДОЕЎ

Крытык Аруд-Печанегаў, атрымаўшы слова, сказаў:

— Я жыў у глухой правінцыі, у Барысалюбску, адрэзаны ад усяго свету. Але трэба было надарыцца, што ў нас адкрылі багацейшыя залежы нафты, і ў Барысалюбск хлынулі пісьменнікі і мастакі. Прыехаў да нас, канечне, і Валерый Рыгоравіч. І першым чынам пажадаў сустрэцца са мной.

— Вы, як абарыген, будзеце маім гідам. Я даўно сачу за вашай творчасцю. Вы мне падабаецеся...

Ці трэба гаварыць, як мяне расчулілі і ўсхвалявалі гэтыя словы! Няўжо ён чытаў мой раман «Нвцікі?» Ад збянтэжанасці я пачырванеў. Валерый Рыгоравіч па-сяброўску паляпаў мяне па плячы:

— Не чырванейце, вы не дзеўчына...

Наша знаёмства перарасло ў сапраўдную дружбу, якая абарвалася толькі са смерцю Валерыя Рыгоравіча.

Пераклад з рускай мовы.

Уладзімір СКАРЫНКІН

ПАРОДЗІСТЫ КОНЬ

З НАРОДНАГА

Крычаў на ўвесь базар цыган:
— За паўцаны купляйце
Каня буланага! Заган
Дарэмна не шукайце!

Майму каню ні бізуна,
Ні вокрыкаў не трэба.
Адна загана ў скакуна:
Не узагнаць на дрэва.

Прыбег Пахом на гэты крык,
Пахома конь уразіў.
— Нашто, — падумаў пакупнік, —
Каб конь на дрэва лазіў!

Лічыў уважліва Пахом
Рублі, нібыта скнара.
Сеў на буланага вярхом
І выехаў з базара.

Маўклівы, сумны — не пазнаць —
Прыйшоў пяшком дадому...
Не удалося узагнаць
Каня на мост Пахому.

ЦЫРК

Без слоў. Мал. А. ЗАЎЯЛАВА.

У магазіне без прадаўца. Мал. Ю. ГРЫГОР'ЕВА.

МІМАХОДЗЬ

Уладзімір РУДЗІНСКІ

Малады сатырык пасля таго, як выдаў першую кніжку, пачаў хадзіць гогалем.

□

«Мой заўсёды прыходзіць дадому пад газам», — бедавала жонка работніка гаргаза.

□

Пра бондара казалі, што ў яго не хапае клёпкі.

□

Злодзей у кішэню за словам не лазіў.

□

Ён так часта завязваў знаёмствы з жанчынамі, што яму далі мянушку «дамскі вузел».

Аляксандр ШАЎЦОЎ

Любіў іншым пускаць пыл у вочы, таму сам хадзіў у чорных акулярах.

□

Для яго гарадскі транспарт замяняў усё, нават лазню.

□

Людаед ніяк не мог пераварыць думкі генія.

□

Вучоны рана страціў зубы—адгукнулася цвёрдасць навукі.

□

Яго гадзіннік спяшаўся на 24 гадзіны: ён называў сябе чалавекам заўтрашняга дня.

□

Заспіртаваў гора: любіў заліваць яго гарэлкай.

□

На вяршыні славы задыхнуўся ад недастачы кіслароду.

□

Каб быць шчаслівчыкам, не абавязкова нарадзіцца ў сарочцы: можна і ў футболцы.

Аляксандр АЛЯКСЕЙЧЫК

ЦЯПЕР я ўсё часцей пераконваюся, што акалічнасці часам мацней за чалавека. Бывае, усё ідзе добра, так, як трэба, а потым раз — і ўсё разбураецца ад нейкіх там дробязей.

Яшчэ калі я быў малы, у мяне выявіліся пэўныя здольнасці. Варта было мне глянуць каму-небудзь у вочы, і чалавеку дрэнна рабілася. Знаёмы ўрач сказаў, што ў мяне гіпнатычныя здольнасці.

Магчыма, я стаў бы Месінгам, але — стаў прарабам. На будоўлі. Аднак мае ранейшыя здольнасці мне здорава памагалі. Толькі аднойчы...

Мы здавалі дом. Вельмі прыгожы дом. Вядома, невялікія недаробкі былі, але ж гэта — дробязь. Праз два-тры гады ўсё б выправілі.

Дык вось, прымае наш дом камісія. Бачу я, што Антон Фёдаравіч, старшыня камісіі, ад якога ўсё і залежыць, ходзіць пахмуры. Туды зазірне, сюды, гэта памацае, тое панюхае. Пасля спыніўся пасярод кватэры на другім паверсе і гаворыць:

— М-да, у такім стане прымаць яго не будзем. Дарабляць трэба, выпраўляць брак...

Я зразумеў, што трэба неадкладна нешта рабіць, дом павінен быць прыняты. Я падышоў да старшыні камісіі, узырыўся ў яго вачыма і жорстка сказаў:

— Як жа гэта, Антон Фёдаравіч! Дом вельмі добры, смела можна прымаць.

Антон Фёдаравіч неяк дзіўна зірнуў на мяне, але маўчыць.

— Дом можна прымаць, —яшчэ больш рашуча паўтарыў я, гледзячы прама ў вочы старшыні.

Антон Фёдаравіч пабляднеў і збянтэжана развёў рукамі:

— Гм, сапраўды, можна, бадай, і прыняць.

У гэты момант кавалак тынкоўкі чмякнуўся на падлогу каля яго ног. Старшыня здрыгануўся і запытальна паглядзеў на мяне. Я сабраў у кулак усю сваю сілу і, не адводзячы вачэй, спакойна сказаў:

— Гэта ж дробязь, вы самі бачыце, не на галаву ўпала. А дом што трэба, з сумленнем зроблены.

Пры слове «сумленне» Антон Фёдаравіч неяк дзіўна крутнуў галавой, нібы стараючыся нешта скінуць з вачэй, але я ўсё глядзеў на яго.

На лесвіцы Антон Фёдаравіч ледзь не ўпаў, таму што, ліка на іх, адарваліся парэнчы. Я быў перапалохаўся—не дай бог, пакалечыцца! Але ўсё прайшло добра. Акт падпісалі, усе выйшлі на вуліцу. У мяне адлягло ад сэрца, я ўжо сабраўся расказаць членам камісіі новы анекдот, але... Але тут хтосьці, выходзячы апошнім, моцна грымнуў дзвярыма...

Не адышліся мы ад дома і на дзесяць метраў, як ззаду затрашчала, загуло, заенчыла. Мы пападалі на зямлю. Страшэнны выбух скалануў паветра, падняў угору нейкія абломкі і кучы пылу. Я расплюшчыў вочы: майго дома не было, як карова языком злізала.

Пад'ехала хуткая дапамога. Антона Фёдаравіча ўсё ж кантузіла. Калі яго на насілках неслі ў машыну, я ў апошні раз зірнуў яму ў вочы і сказаў:

— Антон Фёдаравіч, але ж дом добры быў.

— Дзверы толькі кепска павесілі, — згадзіўся ён і заціх.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 09585

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва —32-22-19, бухгалтэрыі—32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.